

Sateenkaariperheiden äitien kokemukset parisuhteen päättymisestä

Iida Maria Jauhiainen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Sosiaalityö

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2017

Tiedekunta/Osasto Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos/Institution– Department Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä/Författare – Author <u>Iida</u> Maria Jauhiainen			
Työn nimi / Arbetets titel – Title Sateenkaariperheiden äitien kokemukset parisuhteen päättymisestä			
Oppiaine /Läroämne – Subject Sosiaalityö			
Työn laji/Arbetets art – Level Pro gradu -tutkielma		Aika/Datum – Month and year Toukokuu 2017	Sivumäärä/ Sidoantal – Number of pages 84 + lähteet ja liitteet
Tiivistelmä/Referat – Abstract			
<p>Tämän pro gradu -tutkielman aiheena ovat sateenkaariperheiden äitien kokemukset parisuhteen päättymisestä. Tutkimusaiheen valinta on ajankohtainen vuonna 2017, koska sateenkaariperheet ovat esillä julkisessa keskustelussa muun muassa tasa-arvoisen avioliittolain ja äitiyslakialoitteen myötä. Aihetta on tärkeä tutkia, koska sateenkaariperheet on lähes poikkeuksetta esitetty onnellisina perheinä, vaikka on selvää, että myös sateenkaariperheiden elämään liittyy haasteita. Sateenkaariperheen juridiset perhesuhteet ovat osittain puutteellisia, ja erotilanteisiin voi esimerkiksi tästä johtuen liittyä erityispiirteitä. Sateenkaariperheitä on siellä missä muitakin perheitä, joten aihe on sosiaalityön näkökulmastakin tärkeä.</p> <p>Tutkimuksen tarkoituksena on tuottaa tietoa sateenkaariperheiden eroista. Tutkimuksen teoreettis-metodologisena taustana toimii eksistentiaalinen fenomenologia. Aineisto kerättiin fenomenologisen tutkimusperinteen mukaisesti avoimilla haastatteluilta. Tutkimukseen haastateltiin seitsemää eronnutta sateenkaariperheen äitiä. Tutkimuksessa pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: 1) Minkälaisia kokemuksia eronneilla sateenkaariperheiden äideillä on eron vaikutuksista omaan vanhemmuuteen? 2) Mitä eronneet sateenkaariperheen äidit kertovat eron vaikutuksista lapsen/lasten elämäntilanteeseen? ja 3) Minkälaisia erityispiirteitä kahden äidin parisuhteen päättymiseen liittyy? Analyysi toteutettiin fenomenologisen metodin mukaisesti vaihe vaiheelta ja reduktiota toteuttaen. Analyysin ensimmäisessä osassa muodostettiin yksilökohtaiset merkitysverkostot ja toisessa osassa yleisten merkitysverkostojen tyyppiä.</p> <p>Äitien kokemusten mukaan ero johtaa kommunikoinnin haasteisiin ja lasten asioista sopimiseen. Eron jälkeiseen vanhemmuuteen liittyy syyllisyyden tunteita. Vanhemmuus eron jälkeen on yksinkertaista, mutta äitejä yhdistää jakamisen kaipuu. Ero on vaikuttanut konkreettisesti lasten elämäntilanteeseen asumisjärjestelyjen muutoksen myötä. Myös lapsen suhde lähipiiriin muuttuu erossa. Kahden äidin parisuhteen päättymisen erityispiirteet liittyvät tukiverkoston monimuotoisuuteen ja juridisiin perhesuhteisiin.</p> <p>Äitien kokemuksia verrattiin fenomenologisen ymmärryksen löytämiseksi aiempaan kotimaiseen ja kansainväliseen tutkimukseen. Tarkastelussa havaittiin, että äitien kokemukset parisuhteen päättymisestä ja sen vaikutuksesta vanhemmuuteen olivat monelta osin samankaltaisia aiemman eron ja vanhemmuuteen liittyvän tutkimustiedon kanssa. Myös lasten ja eron erityispiirteiden osalta äitien kokemukset sopivat hyvin yhteen aiemman ymmärryksen kanssa. Aiempaan tietoon suhteutettuna yllättävinä aiheina äitien kokemuksista nousi esille äitien tuen tarpeen monimuotoisuus ja jo parisuhteen aikana tapahtuva, biologisiin perhesuhteisiin perustuva lasten kohtelu perheessä. Lainsäädännön merkityksellisyys on edelleen tärkeässä roolissa sateenkaariperheistä ja parisuhteen päättymisestä keskusteltaessa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords Sateenkaariperhe, kahden äidin perhe, parisuhteen päättyminen, eroaminen, eksistentiaalinen fenomenologia, kokemus, sateenkaariuusperhe			

Sisällysluettelo

1 Johdanto	1
2 Sateenkaariperheet Suomessa	4
2.1 Mutkikas tie sateenkaariperheeksi.....	4
2.2 Sateenkaariperheiden tilastointiin liittyvät haasteet	6
2.3 Tasa-arvoisen avioliittolain vaikutukset sateenkaariperheisiin	9
3 Sateenkaariperheet aiemmassa tutkimuksessa	12
3.1 Sateenkaariperheet kotimaisessa tutkimuksessa.....	12
3.2 Sateenkaariperheet kansainvälisessä tutkimuksessa.....	15
4 Eksistentiaalis-fenomenologinen kokemuksen tutkimus	21
4.1 Teoreettis-metodologisten valintojen taustat.....	21
4.2 Mitä kokemus on?	23
4.3 Reduktio	24
4.4 Esiymmärrys sateenkaariperheistä erotilanteessa.....	26
5 Tutkielman toteutus	28
5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset.....	28
5.2 Haastattelut eronneiden äitien kanssa.....	29
5.3 Tutkimuseettinen pohdinta	32
6 Vanhempien kokemusten analyysi	34
6.1 Yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostus	34
<i>Vaiheet 1–2: Aineistoon tutustuminen ja sisältöalueet</i>	35
<i>Vaiheet 3–5: Merkityssuhteet</i>	37
<i>Vaihe 6: Yksilökohtaiset merkitysverkostot</i>	41
6.2 Yleisten merkitysverkostojen muodostus.....	43
<i>Vaiheet 1–2: Asennoituminen ja merkityssuhde-ehdotelmien hahmottelu</i>	43
<i>Vaiheet 3–4: Sisältöalueet ja merkityssuhde-ehdotelmien sijoittaminen</i> <i>sisältöalueisiin</i>	44
<i>Vaihe 5: Ehdotelmat yleisiksi merkitysverkostoiksi</i>	46
<i>Vaihe 6: Yleisten merkitysverkostojen tyypit</i>	47

7 Eronneiden äitien kokemukset	50
7.1 Eron vaikutukset vanhemmuuteen	50
<i>Eroon päätyminen</i>	50
<i>Kommunikoinnin haasteet</i>	51
<i>Yksinkertainen vanhemmuus yksin</i>	53
<i>Jakamisen kaipuu</i>	54
<i>Syällisyys</i>	56
<i>Lasten asioista sopiminen</i>	57
7.2 Eron vaikutukset sateenkaariperheen lapsen elämäntilanteeseen.....	58
<i>Lapsi ja ero</i>	58
<i>Asumisen muutokset</i>	59
<i>Uudenlaisen suhteen luominen lähipiiriin</i>	61
7.3 Ero kahden äidin sateenkaariperheessä	64
<i>Tukiverkoston monimuotoisuus</i>	64
<i>Juridiset perhesuhteet</i>	67
8 Äitien kokemusten fenomenologinen ymmärtäminen	71
8.1 Äitien kokemukset ja ymmärrys parisuhteen päättymisestä.....	71
<i>Kommunikointi ja asuminen</i>	72
<i>Lapsi ja lähipiiri</i>	73
<i>Vanhemmuus eron jälkeen</i>	76
<i>Näyttämisen taakka</i>	77
<i>Ero sateenkaariperheessä</i>	78
8.2 Johtopäätökset tiivistäen.....	80
9 Tutkimuksen arviointi ja pohdinta	82
Lähteet	85
Liitteet	90
Liite 1: Informointikirje haastateltaville	90
Liite 2: Suostumuslomake.....	91

1 JOHDANTO

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena ovat sateenkaariperheiden erot. Sateenkaariperheet ovat monimuotoisia perheitä, joissa vähintään yksi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Anna Moring (2013, 56) määrittelee sateenkaariperheen sellaiseksi perheeksi, joka eroaa ”joko muodoltaan, vanhempien tai vanhemman seksuaaliselta suuntautumiselta tai seksuaalikäytännöiltä, vanhempien tai vanhemman sukupuolen ilmaisulta tai muulla tavoin heteroseksuaalisesta ydin-, yksinhuoltaja- tai uusperhemallista.” Erilaisia sateenkaariperheen muotoja ovat esimerkiksi ydinperhe, uusperhe, etävanhemman perhe ja apilaperhe (Jämsä 2008, 36–40). Tarkoitan tutkimuksessani vanhempi-käsitteellä sateenkaariperheen vanhempaa. Käytän myös termejä biologinen ja ei-biologinen vanhempi. Tällä jaottelulla ei ole tarkoitus arvottaa erilaisia vanhemmuuksia, vaan selkeyttää kuvailuani monimuotoisista perhetilanteista. Vanhemmaksi luetaan kaikki sateenkaariperheen aikuiset, jotka kokevat itsensä vanhemmiksi. Vanhempia ovat siis juridisten ja biologisten vanhempien rinnalla myös ne vanhemmat, joilla on muunlainen vanhempisuhte lapsen. Ero-käsite tässä tutkimuksessa tarkoittaa kaikkia sateenkaariperheen vanhempien välisiä eroja. Ero voi siis käytännössä tarkoittaa esimerkiksi eroa parisuhteesta, rekisteröidystä parisuhteesta, avo- tai avioliitosta.

Lapsen saaminen sateenkaariperheeseen ei ole itsestäänselvyys. Pitkän perhesuunnittelu-prosessin ansiosta sateenkaariperheen vanhemmat ovat yleensä vahvasti sitoutuneita lapsen elämään. Vanhempien vahvan sitoutumisen lisäksi sateenkaariperheitä yhdistävät kulttuuristen toimintamallien puute ja lapsen juridisesti turvaton asema perheessä. Perheen ulkopuolelta tulevat kulttuuriset toimintamallit, kuten äidin ja isän perinteiset roolit, eivät pääsääntöisesti määrittele sateenkaariperheiden toimintaa – perheet luovat itse omat toimintamallinsa. Muun muassa sateenkaariperheiden monimuotoisten vanhemmuus- ja huoltajuusjärjestelyjen vuoksi on tyypillistä, että lapsi on juridisesti heikommassa asemassa heteroperheen lapsen verrattuna. (Jämsä 2008, 28.)

Parisuhteen päättyessä sateenkaariperheillä ei ole vakiintuneita toimintamalleja, eikä lainsäädäntö aina ohjaa erotilanteen jälkeisiä toimia. Lapsen puutteellinen juridinen turva tuo oman näkökulmansa parisuhteen päättymiseen, koska lapsella ei aina ole samoja oikeuksia vanhempiinsa kuin heteroperheen lapsella. Toisaalta vanhemmalla ei välttämättä myöskään ole oikeuksia tai velvollisuuksia lasta kohtaan.

Suomalainen yhteiskunta on rakentunut heteroydinperheitä ajatellen, eikä yhteiskunnassa huomioida tästä poikkeavia perheitä kovin hyvin (Kuosmanen & Jämsä 2007, 102). Väestöliiton puheenjohtaja Maria Kaisa Aula (2016) on kirjoittanut blogikirjoituksessaan uuden perhepolitiikan ajasta. Aula leimaa perhepolitiikasta käytävän keskustelun talousvetoiseksi ja toteaa, että perhe-etuuksien tulisi tunnistaa erilaisia perhemuotoja, myös sateenkaariperheitä, aiempaa paremmin. Heterovanhempien ydinperheet ja lapset ovat edelleen ensisijaisessa asemassa esimerkiksi yksinhuoltajiin nähden. Perheiden eriarvoisen asema näkyy myös tilastoinnissa. Tarkkaa tilastotietoa sateenkaariperheiden, -lasten tai -erojen määrästä ei ole olemassa.

Sateenkaariperheet on lähes poikkeuksetta esitetty julkisuudessa iloisina ja onnellisina. Anna Moring (2013, 228–229) kuvailee, että sateenkaariperheet on esitetty onnellisuusmuurin piirittäminä, eikä tästä onnellisuuden ja normaaliuden esitystavasta ole juuri uskallettu poiketa. On kuitenkin selvää, että sateenkaariperheissäkin tapahtuu eroja ja vanhempien parisuhteet päättyvät. Mediassa ja tutkimuskirjallisuudessa on keskusteltu runsaasti sateenkaariparien avioliitto-oikeudesta. Sen sijaan parisuhteen päättymiseen ja lapsen asioista sopimiseen liittyvät asiat ovat jääneet pois sateenkaariperheisiin liittyvästä julkisesta keskustelusta. Tasa-arvoisen avioliittolain oikeutuksesta on keskusteltu paljon esimerkiksi Aito avioliitto -kansalaislakialoitteen puitteissa. Suomessa on myös tutkittu asenteita samaa sukupuolta olevien vanhemmuutta kohtaan, ja asenteet ovat osoittautuneet melko epäileväisiksi ja kielteisiksi (Nikander ym. 2016). Sateenkaariperheen olemassaolon oikeutuksesta käytävä keskustelu on siis edelleen ajankohtainen vuonna 2017.

Lapsen asema sateenkaariperheessä on ollut esillä julkisessa keskustelussa äitiyslaki-aloitteen (KAA3/2016 vp) myötä. 1.3.2017 voimaan tulleen tasa-arvoisen avioliittolain liitelait jäivät puutteellisiksi naisparien lasten juridisen aseman osalta, ja sen vuoksi äitiyslaki on tarpeellinen. Äitiyslain avulla pyritään mahdollistamaan vanhemmuuden tunnustaminen niissä naisparien perheissä, joissa lapselle ei voida vahvistaa isää. Nykyisen isyyslain (11/2015) mukaan äitiyden tunnustus ei ole mahdollista. Kansalaisaloite on eduskunnan käsittelyssä, ja käsittelyn voidaan odottaa etenevän loppuvuodesta 2017.

Sateenkaariperheen lasten hyvinvointia on tutkittu paljon etenkin kansainvälisesti (esim. Aarnio 2014; Solantaus 2008), mutta parisuhteen päättymiseen liittyvää tutkimusta on tehty melko vähän. Kokemustietoa erotilanteista on kerätty esimerkiksi Sateenkaariperheet ry:n (2013) julkaisemaan oppaaseen *Sateenkaariperheen ero-opas*. Ero-oppaassa on muun muassa lueteltu sateenkaariperheen eron erityispiirteitä ja lapset on huomioitu kattavasti. Suomessa on paraikaa käynnissä lasten hyvinvointia kartoittava hanke ”Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi” (2014–2018), jossa erotilanteet ovat yhtenä painopisteenä.

Idea sateenkaariperheiden tutkimiseen lähti alun perin havaitsemastani ristiriidasta käytännön työn ja tutkimustiedon välillä. Sateenkaariperheet ovat sosiaalityön tutkimuksen kentällä lähes tutkimaton aihe, vaikka 2010-luvun sosiaalityössä sateenkaariperheet ovat ainakin suurissa kaupungeissa ja kunnissa jo arkipäiväinen asiakasryhmä. Tutkimusprosessin alussa olin kiinnostunut sateenkaariperheistä ylipäätään. Tarkentaakseni tutkimuksen aihetta otin marraskuussa 2015 yhteyttä Sateenkaariperheet ry:n tutkijaan, Kia Aarnioon. Kävi ilmi, että tiedontarpeita liittyy esimerkiksi erotilanteisiin. Lopullinen tutkimuksen suunta määräytyi tammikuussa 2016 ensimmäisessä graduseminaarissa, jossa sain kannustusta tarttua erotematikkaan. Aiheeseen oli helppo tarttua, koska tutkimustarpeet ovat todellisia.

Etenen tutkimusraportissa seuraavalla tavalla. Esittelen sateenkaariperheitä ja niihin liittyviä erityispiirteitä perheen perustamisen, ajankohtaisen lainsäädännön ja tilastoinnin valossa *luvussa kaksi*. *Luvussa kolme* nostan esille aiempaa tutkimusta sateenkaariperheisiin liittyen niin kotimaiselta kuin kansainväliseltä kentältä. *Neljännessä luvussa* käsittelen tutkimuksen teoreettis-metodologisia valintoja eksistentiaalis-fenomenologisesta näkökulmasta. *Viidennessä luvussa* käsittelen tutkimuksen toteutusta ja kiteytän tutkimustehtävän ja -kysymykset. Pohdin tässä yhteydessä myös tutkimuksen eettisiä näkökulmia. *Kuudennessa luvussa* kuvaan suorittamaani analyysiä vaihe vaiheelta yksilökohtaisten ja yleisten merkitysverkoston osalta. Analyysin seurauksena syntynyttä tietoa käsitellään *luvussa seitsemän*, jossa pyrin vastaamaan tutkimuskysymyksiini kuvaamalla vanhempien kokemuksia. *Luvussa kahdeksan* suhteutan tässä tutkimuksessa syntyneen tiedon aiempaan tutkimukseen ja teen johtopäätökset. Niitä seuraavat tutkimuksen pohdinta ja arviointi *luvussa yhdeksän*.

2 SATEENKAARIPERHEET SUOMESSA

Tarkastelen tässä luvussa osin kaikenlaisia sateenkaariperheitä, mutta pääpaino on vahvasti naisparien perheissä. Käsittelen ensin alaluvussa 2.1 sateenkaariperheen muodostamista lainsäädännön ja ajankohtaisen keskustelun näkökulmasta. Toiseksi esittelen sateenkaariperheiden tilastointiin liittyviä haasteita alaluvussa 2.2. Kolmanneksi tarkastelen tasa-arvoisen avioliittolain vaikutuksia sateenkaariperheisiin alaluvussa 2.3.

2.1 Mutkikas tie sateenkaariperheeksi

Suomalaiset sateenkaariperheet ovat olleet 1990-luvulle saakka enimmäkseen uus- ja yksinhuoltajaperheitä. Sateenkaariperheiden perhemuodot ovat sittemmin moninaistuneet. Tämän arvellaan liittyvän muun muassa kehittyneeseen lainsäädäntöön ja kulttuuriin. Mies- ja naisparien ydinperheet ovat yleinen perhemuoto. Sateenkaariperheet voivat olla myös apilaperheitä, joissa lapsella on enemmän kuin kaksi vanhempaa. Kolmiapilaperhe voi muodostua esimerkiksi miesparista ja itsellisestä naisesta ja neliapilaperhe esimerkiksi nais- ja miesparista. (Jämsä 2008, 43.)

Kirsti Pohjanpää (2013a & 2013b) on kirjoittanut sateenkaariperheen muodostamisen mutkikkaasta prosessista ja sateenkaariperheiden tilastoinnin vaikeudesta. Pohjanpään (2013a) mukaan sateenkaariperheen muodostaminen vaatii ajallisia ja taloudellisia resursseja. Lisäksi perheen muodostamisen prosessi vaatii henkistä kestävyyttä ja runsaasti yhteydenpitoa viranomaisiin.

2010-luvulla lapsia voidaan saada sateenkaariperheisiin monin tavoin. Jokaiseen tapaan liittyy omat erityispiirteensä. Naispari voi saada lapsia esimerkiksi koti-inseminaatiolla tai hakeutumalla hedelmöityshoitoihin. Koti-inseminaatiolla tarkoitetaan kotona tapahtuvaa hedelmöitystä tunnetun luovuttajan sukusoluilla. Joillakin naisuhteessa elävillä voi olla lapsia myös aiemmasta heterosuhteesta. Suomessa naisparit ja itselliset naiset voivat hakeutua hedelmöityshoitoihin. Miespari ei voi saada hedelmöityshoitoja, joten jotkut parit käyttävät sijaissynnyttäjää. Sijaissynnytys ei ole laillista Suomessa, joten kysymykseen voi tulla esimerkiksi sijaissynnyttäjän käyttäminen ulkomailla. Sijaissynnytyksestä

käydään paljon ajankohtaista keskustelua sekä samaa sukupuolta olevien että heteroparien osalta (esim. Söderström-Anttila & Suikkari 2016 ja Aamulehden pääkirjoitus 2016). Sijaissyntyys ei ole ollut mahdollinen myöskään muissa pohjoismaissa ainakaan vielä vuonna 2009 (Westlund 2009, 14).

Sateenkaariperheen perustaminen on lainsäädännön valossa ollut mahdollista vasta lyhyen aikaa. Vielä ennen vuotta 1981 homoseksuaalisuus kuului tautiluokitukseen, jossa se määriteltiin sairaudeksi. Parisuhteen rekisteröiminen tuli Suomessa mahdolliseksi vuonna 2002 (Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001), mutta sateenkaaripareja on toki ollut jo kauan ennen tätä. Parisuhteen rekisteröiminen tehtiin mahdolliseksi Tanskassa vuonna 1989, Norjassa vuonna 1993, Ruotsissa vuonna 1995 ja Islannissa vuonna 1996. Rekisteröity parisuhde on korvattu tasa-arvoisella avioliittolailla Norjassa ja Ruotsissa jo vuonna 2009 (Westlund 2009, 14).

Hedelmöityshoitolain mukaan hedelmöityshoitoja voidaan antaa yksin hoitoa hakeville naisille ja naispareille. Laki hedelmöityshoitosten sallimisesta (Hedelmöityshoitolaki 1237/2006) astui Suomessa voimaan vuonna 2007. Hedelmöityshoitoihin liittyvät hoitopolut on alun perin suunniteltu heteropareille, jotka kärsivät lapsettomuudesta. Lapsettomuusklinikan hoitoihin liittyy hoidon suunnittelu, joka saattaa sisältää pakollisia terveydentilaan liittyviä testejä, jotka voivat vaikuttaa turhilta sateenkaariperhettä muodostavien kannalta. Hedelmöityshoitoprosessiin kuuluu myös esimerkiksi pakollinen lahjasukusoluneuvonta eli psykologin käynti, jota ei luonnollisin menetelmin alkaneeseen raskauteen liity. Hedelmöityshoitoprosessi voi olla pitkä ja vaatia paljon rahaa. Naispari ei saa hedelmöityshoidoista Kela-korvausta, ellei siihen ole perusteltuja lääketieteellisiä syitä. Vaikka oikeus hedelmöityshoitosten saantiin on ollut voimassa jo vuodesta 2007, ovat useat naisparit ja itselliset naiset saaneet hoitoa käytännössä vain yksityisiltä hedelmöityshoitoklinikoilta. Viimeisin julkinen keskustelu naisparien oikeudesta saada hoitoa julkisen terveydenhuollon puolella käytiin joulukuussa 2016, jolloin yliopistollisten sairaaloiden johtajaylilääkäreille asetettiin uhkasakot naisparien syrjinnän lopettamiseksi (Vihavainen 2016a ja 2016b).

Hedelmöityshoitosten tuloksena syntyneellä lapsella ei ole oikeutta toiseen naispuoliseen vanhempaan ilman perheen sisäistä adoptiota. Edes tasa-arvoinen avioliittolaki ei muuttanut naisparin tarvetta perheen sisäiselle adoptiolle. Tätä juridista epäkohtaa

pyritään korjaamaan äitiyslain muodossa. Äitiyslaista tehty kansalaisaloite (KAA3/2016 vp) keräsi tarvittavan määrän nimiä eduskunnan käsittelyä varten. Kansalaislakialoite luovutettiin eduskunnalle 9.9.2016, ja päätöstä lakialoitteen hyväksymisestä voidaan odottaa vuoden 2017 loppupuolella.

Perheen sisäinen adoptio tuli mahdolliseksi suomalaisille parisuhteen rekisteröineille pareille vuonna 2009. Ensimmäisen kerran Pohjoismaissa perheen sisäinen adoptio tuli mahdolliseksi Tanskassa vuonna 1999. Islannissa se tuli mahdolliseksi vuonna 2000, Norjassa vuonna 2002 ja Ruotsissa vuonna 2003. (Westlund 2009, 14.)

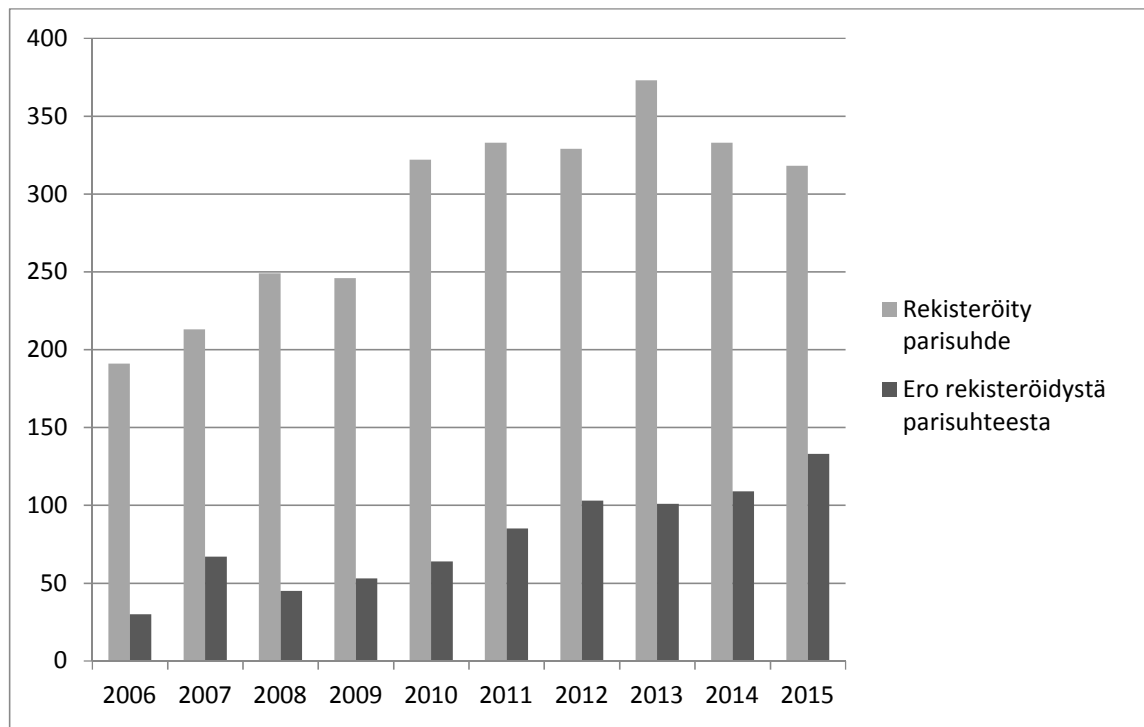
Perheen sisäisen adoption myötä lapsen ei-biologiselle vanhemmalle vahvistetaan juridinen vanhemmuus. Ennen kuin perheen sisäinen adoptio oli mahdollista samaa sukupuolta oleville pareille ainoana juridisena turvana toimi ei-biologiselle vanhemmalle haettava oheishuoltajuus. Suomessa on haettu tiedettävästi ensimmäisiä oheishuoltajuuksia samaa sukupuolta oleville pareille vuonna 1999 (Sateenkaariperheet, perheoikeus). Lapsen ei-biologinen vanhempi on voinut hakea oheishuoltajuutta, jolloin tälle on voitu myöntää oikeus päättää lapsen asioista. Oheishuoltajalla ei kuitenkaan ole elatusvelvollisuutta eikä tapaamisoikeutta lapseen. Lapsen tapaamis- ja elatusasioista voidaan siis sopia juridisten vanhempien kesken mutta ei esimerkiksi juridisen vanhemman ja oheishuoltajan kesken. Lapsen sosiaaliselle vanhemmalle taataan tapaamisoikeus erotilanteessa ainoastaan perheen sisäisen adoption välityksellä.

2.2 Sateenkaariperheiden tilastointiin liittyvät haasteet

Sateenkaariperheiden tilastointi Suomessa on pulmallista, koska suomalaisten sateenkaariperheiden ja niissä elävien aikuisten ja lasten määrää on vaikea arvioida. Tilastotieto sateenkaariperheiden määrästä ei vastaa todellista tilannetta, koska nykyiset tilastointimenetelmät kykenevät tunnistamaan monimuotoisia perheitä erittäin puutteellisesti. Lapsiperheisiin liittyvissä tilastoissa näkyvät vain sellaiset sateenkaariperheet, joissa vanhemmat ovat rekisteröineet parisuhteensa ja adoptoineet lapset perheen sisäisesti. Tämän lisäksi naisparin perhe voi näkyä tilastossa esimerkiksi luokassa ”äiti, lapsia” tai ”yksinhuoltajaperhe”. Oheishuoltajuus ei vaikuta sateenkaariperheiden tilastointiin. (Pohjanpää 2013a.)

Sateenkaariperheiden lukumäärän arviointi linkittyy siis vahvasti vanhempien parisuhdestatukseen. Taulukkoon 1 on koottu Tilastokeskuksen (2016) tietoa solmituista rekisteröidyistä parisuhteista ja niissä tapahtuneista eroista.

Taulukko 1. Uudet rekisteröidyt parisuhteet ja erot rekisteröidyistä parisuhteista vuosina 2006–2015.

Taulukosta 1 käy ilmi, että uusien rekisteröityjen parisuhteiden määrä on ollut pääosin nousujohteinen aina vuoteen 2013 saakka. Tämän jälkeen uusia rekisteröityjä parisuhteita on solmittu vähemmän. Erojen määrä on kasvanut myös nousujohteisesti vuodesta 2008 alkaen. Taulukosta näkee, että perheen sisäisen adoption tultua mahdolliseksi vuonna 2009 nousi myös rekisteröityjen parisuhteiden määrä huomattavasti.

Perheen sisäisen adoption tultua mahdolliseksi rekisteröidyt parisuhteet muuttuivat naisvaltaisemmiksi. Noin 60 prosenttia kaikista Suomessa solmituista rekisteröidyistä parisuhteista vuoteen 2012 mennessä oli solmittu naisten kesken. Yli 4500 suomalaista eli rekisteröidyssä parisuhteessa vuonna 2012. (Pohjanpää 2013b.)

Tilastokeskuksen (2015) mukaan 31.12.2015 Suomessa oli 614 sateenkaariperhettä. Sateenkaariperhe määritellään tässä tilastossa parisuhteen rekisteröinnin ja perheen sisäisen adoption perusteella. Näissä 614 sateenkaariperheessä eli yhteensä 938 lasta. Perheissä oli tilaston mukaan yhdestä neljään lasta. Yleisin lapsiluku oli kaksi lasta perheessä. Sateenkaariperheet ry:n tekemän, tilastoinnista riippumattoman, arvion mukaan Suomessa saattaisi elää noin 10 000 lasta sateenkaariperheissä (Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin tutkimuskeskus 2016). Toisen arvion mukaan sateenkaariperheitä on vajaan prosentin verran kaikista perheistä (Aarnio 2014, 32). Vuoden 2015 lopussa Suomessa oli yhteensä 571 470 lapsiperhettä (Tilastokeskus 2015). Arviot perheiden määrästä poikkeavat toisistaan reippaasti, eikä perheiden tarkkaa määrää ole mahdollista arvioida. Lienee kuitenkin selvää, että perheitä on todellisuudessa moninkertaisesti tilastoissa näkyviin perheisiin verraten.

Sateenkaariperheen tilastoinnin haastavuutta kuvastaa hyvin myös se, että esimerkiksi Kelan tilastoinnissa on vuodesta 2013 voinut olla naispuolisia isiä, jotka ovat saaneet isyysrahaa (Pohjanpää 2013a). Sateenkaariperheiden todellinen tilastointi on vaikeaa myös siksi, että 1.3.2017 asti Suomen laki ei ole tunnistanut samaa sukupuolta olevien avoliittoja. Näin ollen parisuhdetta rekisteröimättömät vanhemmat ja heidän lapsensa ovat tilastoissa näkymättömiä. Sateenkaariperheiden ollessa monimuotoisia voivat jotkut perheet näkyä myös luokissa ”aviopari, lapsia” tai ”avopari, lapsia”. Näin voi olla esimerkiksi apilaperheen kohdalla. Ennen samaa sukupuolta olevien pariskuntien avoliittojen tunnustamista eivät myöskään naisparien uusperheet ole tulleet tilastoiduiksi uusperheen luokkaan. (Pohjanpää 2013b.)

Erotilanteissa, niin hetero- kuin sateenkaariperheissä, lasten lukumäärän tilastointi on erityisen haastavaa. Lapsi voidaan katsoa kuuluvaksi vain yhteen kotitalouteen, vaikka lapsi asuisi molempien vanhempien luona (Tilastokeskus 2014). Näin ollen lasten lukumäärää eronneissa sateenkaariperheissä on liki mahdotonta arvioida.

2.3 Tasa-arvoisen avioliittolain vaikutukset sateenkaariperheisiin

1.3.2017 Suomessa astui voimaan tasa-arvoinen avioliittolaki. Lakimuutos perustuu kansalaisaloitteeseen (KAA3/2013 vp). Lain myötä kaikki 18 vuotta täyttäneet saavat oikeuden solmia avioliiton, jos he eivät vielä ole avioliitossa. Suomessa samaa sukupuolta olevat parit ovat aiemmin voineet rekisteröidä parisuhteen. Rekisteröity parisuhde ei ole kuitenkaan antanut samaa sukupuolta oleville pareille kaikkia samoja oikeuksia ja velvollisuuksia avioparien kanssa. Esimerkiksi Norjassa rekisteröidyssä parisuhteessa elävillään sijaan on ollut pääsääntöisesti samat oikeudet ja velvollisuudet kuin avioliitossa elävillä.

Tasa-arvoinen avioliittolaki on tuonut mukanaan sekä tilannetta parantavia että sitä heikentäviä muutoksia sateenkaariperheiden sosiaaliturvaan. Perhe-etuuksien rinnalla tasa-arvoinen avioliittolaki on tuonut muutoksia muun muassa kansaneläkkeeseen ja työttömyysturvaan. Taulukot 2 ja 3 esittelevät lakimuutoksen tuomia keskeisiä perheisiin liittyviä muutoksia. Olen kuvannut taulukoissa vain keskeiset muutokset, ja on hyvä pitää mielessä, että taulukoissa ei siis ole esitettyä kaikkia perheitä koskevia muutoksia.

Taulukko 2 kuvaa avioliittolain keskeisiä vaikutuksia perhesuhteisiin ja taulukko 3 avioliittolain keskeisiä vaikutuksia perhe-etuuksiin. Olen käyttänyt taulukoiden muodostuksessa apuna Kelan (2017a & 2017b), Sateenkaariperheet ry:n (Sateenkaariperheen byrokratiaa) ja Setan (2017, Avioliittolaki) koonteja aiheeseen liittyen. Taulukoiden vasemmanpuoleisessa sarakkeessa kuvataan tilannetta juuri ennen tasa-arvoisen avioliittolain voimaantuloa ja oikeanpuoleisessa sarakkeessa tilannetta, jolloin tasa-arvoinen avioliittolaki on tullut voimaan.

Taulukko 2. Tasa-arvoisen avioliittolain vaikutukset perhesuhteisiin.

Tilanne ennen 1.3.2017	Tilanne 1.3.2017 ja sen jälkeen
Parisuhteen rekisteröinti on mahdollinen samaa sukupuolta oleville pareille mutta avioliiton solmiminen ei.	Avioliiton solmiminen on mahdollinen samaa sukupuolta oleville pareille. Rekisteröity parisuhde voidaan muuttaa avioliitoksi tekemällä hakemus maistraattiin.
Parisuhteen rekisteröineet voivat hakea käyttöönsä yhteisen sukunimen (toisen puolison nimi, ei yhdistelmäimeä) maistraatista. Sukunimen muutos on maksullista. Lapsi voi saada ei-biologisen vanhemman sukunimen vain perheen sisäisen adoption jälkeen.	Avioliiton solmimisen yhteydessä voidaan ottaa käyttöön yhteinen sukunimi tai yhdistelmänimi toiselle puolisolle maksumutta.
Ei-biologinen vanhempi voi adoptoida lapsen perheen sisäisesti, jos parisuhde on rekisteröity.	Samaa sukupuolta oleva pari voi adoptoida lapsen perheen sisäisesti, jos pari elää rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa.
Samaa sukupuolta olevalla parilla ei ole mahdollisuutta adoptoida lasta perheen ulkopuolelta. Adoptointi yksin on mahdollista.	Samaa sukupuolta oleva pari voi adoptoida lapsen yhdessä perheen ulkopuolelta. Parilla on oikeus perhevapaisiin ja vapaus valita, kumpi vanhemmista hyödyntää isyysrahakauden.
Rekisteröidyssä parisuhteessa ei sovelleta isyysolettamaa, eli äidin naispuolista puolisoa ei katsota lapsen juridiseksi vanhemmaksi ilman perheen sisäistä adoptiota.	Vaikka lapsen äiti on avioliitossa naispuolisen henkilön kanssa, ei äidin puolisoa tunnusteta lapsen toiseksi vanhemmaksi ilman perheen sisäistä adoptiota.

Taulukossa 2 mainittujen muutosten lisäksi tasa-arvoinen avioliittolaki on muuttanut myös avopuolison käsitettä. Samaa sukupuolta olevalla kumppanilla ei ollut aiemmin samoja oikeuksia eikä velvollisuuksia kuin heteroavoparilla. Uuden lain myötä avopuolison käsite on muuttunut, ja muutos on myös osaltaan vaikuttanut muun muassa sosiaaliturvatuksiin. Aiemmin samaa sukupuolta olevan kumppanin tulot eivät vaikuttaneet esimerkiksi lapsilisän tai lastenhoidon tukien määrään.

Taulukko 3. Tasa-arvoisen avioliittolain vaikutukset perhe-etuksiin.

Tilanne ennen 1.3.2017	Tilanne 1.3.2017 ja sen jälkeen
Lapsen äidin naispuolisella kumppanilla on oikeus vanhempain- ja isyysrahaan vain, jos parisuhde on rekisteröity. Isyysrahan lisäehtona on perheen sisäisen adoption vahvistaminen.	Avopuolisolla on oikeus vanhempain- ja isyysrahaan.
Rekisteröidyssä parisuhteessa elävän parin molempien osapuolien tulot otetaan huomioon tiettyjä etuuksia laskettaessa, mutta avopuolisoiden tulot jätetään huomiotta (esim. lasten kotihoidon tuki).	Avopuolison tulot otetaan huomioon tukia laskiessa esimerkiksi lastenhoidon tukien, asumistuen ja lapsilisän laskemisessa.
Samaa sukupuolta olevan kumppanin kanssa elävän on mahdollista saada lapsilisän yksinhuoltajakorotus.	Avoliitossa ei ole enää oikeutta lapsilisän yksinhuoltajakorotukseen.
Naispari voi saada elatustukea, jos lapsella ei ole tunnustettua isää.	Elatustukea ei saa, jos lapsella on kaksi elatusvelvollista vanhempaa.
Erityishoitorahaa voi saada biologisen tai adoptoidun lapsen hoitoon.	Samaa sukupuolta olevan avopuolison lapsen hoitamiseksi voi saada erityishoitorahaa.

Isien tilanne on myös parantunut lakimuutoksen myötä, sillä lapsesta hoitovastuussa olevalla isällä on nyt mahdollisuus saada isyys- ja vanhempainrahaa myös ilman, että tämä on avo- tai avioliitossa lapsen äidin kanssa. Muutos koskee kaikkia isiä seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta. Isän puolisolla ei kuitenkaan ole vielä oikeutta saada etuuksia. (Kela 2017a.)

3 SATEENKAARIPERHEET AIEMMASSA TUTKIMUKSESSA

Sateenkaariperheiden ollessa melko uusi ja jatkuvassa muutoksessa oleva ilmiö on myös tutkimusperinne vasta muodostumassa niin kansainvälisesti kuin Suomessakin. Tätä tutkimusta tehdessäni olen fenomenologisen tutkimusperinteen mukaisesti tutustunut aihepiiriin vain pintapuolisesti ennen tutkimuksen empiirisen osion toteuttamista. Tein näin, jotta oma esiymmärrykseni aiheesta ei lisääntyisi kesken tutkimuksen tekoa ja sotkeutuisi haastateltavien kokemuksiin. Olen siis tarkoituksella säästänyt sateenkaariperheiden vanhempien parisuhteen päättymiseen liittyvään tutkimukseen viittaamisen johtopäätöksiin eli lukuun 8. Esittelen sateenkaariperheisiin liittyvää kotimaista tutkimusta alaluvussa 3.1 ja aiheeseen liittyvää kansainvälistä tutkimusta alaluvussa 3.2.

3.1 Sateenkaariperheet kotimaisessa tutkimuksessa

Vuonna 2006 Suomessa toteutettiin laaja Sateenkaariperhe-kysely, jossa kartoitettiin muun muassa vanhemmuuden jakautumista sateenkaariperheissä ja palvelujärjestelmän kykyä kohdata sateenkaariperheitä (Kuosmanen & Jämsä 2007, 13–20). Sateenkaariperhe-kyselyssä kartoitettiin esimerkiksi sateenkaariperheen vanhempien tyytyväisyyttä erilaisiin palveluihin. Tutkimuksen mukaan vanhemmat ovat olleet eniten tyytyväisiä päivähoiton palveluihin ja selvästi eniten tyytymättömyyttä ovat aiheuttaneet lastenvalvojan palvelut (Jämsä 2008, 88).

Julkisia palveluita, kuten lastenvalvojan ja perheneuvonnan palveluita, on sateenkaariperheissä vältelty syrjinnän ja ennakkoluulojen pelon vuoksi (Jämsä 2008, 94–95). Peräti 23 prosenttia valtakunnalliseen Sateenkaariperhe-kyselyyn vastanneista koki lastenvalvojan suhtautuneen heihin epäasiallisesti ja jopa 16 prosenttia erityisen epäasiallisesti (Jämsä 2008, 324). Huono kokemus lastenvalvojan palveluista ei välttämättä ole riippuvainen käyttäjän perhemuodosta, mutta tutkimus antaa osviittaa siitä, että kehitettävää on.

Useat vanhemmat ja perheet kaipaavat oman sosiaalisen verkoston lisäksi palvelujärjestelmän tukea erokriisin kohdatessa. Sateenkaariperheiden erotilanteiden tutkiminen on

tältä osin mielenkiintoista, sillä aiemmin on todettu, että sateenkaariperheiden vanhemmat saavat selvästi eniten tukea vanhemmuuteensa vertaistuesta: läheisiltä, ystäviltä ja omalta puolisolta muiden auttavien tahojen sijaan (Kuosmanen & Jämsä 2007, 110).

Parisuhde-keskus Kataja ry on kartoittanut vuonna 2013 sateenkaariparien tarpeita parisuhdetta vahvistavaan toimintaan liittyen. Kyselyn avulla tavoitettiin 157 henkilöä. 82,8 prosenttia kyselyyn vastanneista kertoi kaipaavansa tukea parisuhteeseen ja 68,8 prosenttia vastasi, ettei sateenkaaripareille ole tarjolla tarpeeksi tukea. Kaivattuja tukimuotoja olivat esimerkiksi parisuhdeneuvonta (60 %), sateenkaaripareihin erikoistunut pariterapia (52,1 %) ja materiaali sateenkaariparien parisuhteen tukemiseen (50,7 %). (Kataja ry 2013.)

Tutkija Kia Aarnio (2014) on tehnyt kattavan kirjallisuuskatsauksen, jossa hän myös sivuaa naisparien erotilanteita. Kirjallisuuskatsaus liittyy Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi -hankkeeseen. Carita Nikander ja tutkijakumppanit (2016) ovat tutkineet suomalaisten mielipiteitä samaa sukupuolta olevien parien kyvykkyydestä kasvattaa lapsia. Suomalaiset ovat osoittautuneet suhtautuvan tasa-arvoiseen avioliittoon paljon suopeammin kuin esimerkiksi samaa sukupuolta olevien parien adoptio-oikeuteen (Nikander ym. 2016, 519). Suhtautuminen samaa sukupuolta olevien parien omannäköiseen elämään on kohentunut, ja vuonna 2014 yli 70 prosenttia suomalaisista ajatteli, että samaa sukupuolta olevat parit saavat elää valitsemallaan tavalla. Siitä huolimatta perheisiin suhtautuminen on kriittisempää ja ainoastaan 40 prosenttia on ollut sitä mieltä, että samaa sukupuolta olevat parit ovat yhtä hyviä vanhempia kuin heteroparit. Asenteet ovat hieman myönteisempiä naispareja kohtaan vertailussa miesparien kanssa. (Nikander ym. 2016, 520–521.)

Sateenkaariperheisiin liittyen on kirjoitettu useita opinnäytetöitä ja pro gradu -tutkielmia. Sateenkaariperheet ry (Tutkimuksia ja opinnäytetöitä) kerää yhteen tietoa sateenkaariperheistä tehdyistä opinnäytetöistä ja tutkielmista verkkosivuilleen. 2010-luvulla tehdyissä opinnäytetöissä toistuu selvästi kaksi tutkimuksen pääsuuntausta. Lainsäädäntöön liittyvät aiheet ovat olleet suosittuja. Lisäksi opinnäytetöitä tekevät ovat olleet kiinnostuneita niin sateenkaariperheiden kuin ammattilaistenkin kokemuksista. Kokemuksia on selvitetty muun muassa neuvolatyöhön ja varhaiskasvatukseen liittyen. Näiden lisäksi

vanhemmuus vaikuttaisi olevan keskeistä useimmissa tutkimuksissa. Kokemusten ja lainsäädännön tutkiminen ovat luontevia tapoja lähestyä sateenkaariperheitä, koska ne kietoutuvat tiiviisti yhteen perheiden todellisuuden kanssa.

Pro gradu -tutkielmia on tehty sateenkaariperheisiin liittyen muun muassa sosiologian, sosiaalipsykologian, yhteiskuntapolitiikan, kasvatustieteen ja oikeustieteen oppiaineissa. Edellä mainittujen lisäksi aiheesta on kirjoitettu tutkielmia myös esimerkiksi poliittisen historian ja käytännöllisen filosofian oppiaineissa. Opinnäytetöissä sateenkaariperheitä on lähestytty tyypillisesti haastatteleamalla perheitä tai ammattilaisia. Lasten haastattelut ovat harvinaisia.

Yksi tämän tutkielman kannalta mielenkiintoinen pro gradu -tutkielma on Hanna Kaisa Heikkilän (2013) kirjoittama. Heikkilä on tarkastellut suomalaista vanhemmuuslainsäädäntöä sateenkaariperheiden ja lapsen edun näkökulmasta. Tutkielman lähtökohtana on suomalaisen lainsäädännön kriittinen tarkastelu erityisesti homo- ja lesbovanhemmista muodostuvien sateenkaariperheiden ja lasten näkökulmasta. Heikkilän tutkielmassa verrataan sateenkaariperheiden puutteellista lainsäädännöllistä asemaa heteroperheiden asemaan ja tuodaan esille ehdotelmia tilanteen kohentamiseksi.

Sateenkaariperheisiin liittyen on vuoteen 2017 mennessä kirjoitettu vain yksi kotimainen väitöskirja, Anna Moringin (2013) *Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa*. Moring on tutkinut sukupuolentutkimuksen väitöskirjassaan sateenkaariperheitä käsittelevää lainsäädäntöä, mediakeskustelua ja sateenkaariperheille suunnattuja opaskirjoja. Moringin (2013, 201) mukaan sateenkaariperheisiin liittyviä tutkimuksia yhdistää se, että sateenkaariperheistä puhutaan normaaliuden, kunniallisuuden ja tavallisuuden sävyttämänä. Lapsen etuun ja hyvinvointiin liittyvässä puheessa ei nosteta esille vanhemmuuden toteutumista tai lapsen huolenpitoa käytännön tasolla.

Sateenkaariperhepuheessa nostetaan tyypillisesti esille lasten hyvinvointi onnellisessa perheessä. Perheiden esittäminen kiiltokuvamaisina ja hyvinvoivina piilottaa, tai jopa mitätöi, sateenkaariperheissä koetut ongelmat, joilla ei välttämättä ole mitään tekemistä perhemuodon kanssa. Moringin (2013, 228) mukaan näitä ongelmia aiheuttavia tilanteita ovat potentiaalisesti erot, lapsen omat ongelmat, vanhempien kasvatusongelmat, päihdeongelmat ja parisuhde- ja perheväkivalta.

Moringin (2013, 229) mukaan tapa puhua sateenkaariperheistä on rajannut myös julkista keskustelua aiheesta ja aiheuttanut ”onnellisuusmuurin”, jonka taakse piilotellaan perheissä luonnostaan esiintyviä ongelmia. Muurin taakse voi kätkeytyä kaikenlaisia asioita siitä huolimatta, että sateenkaariperheet ovat usein tarkoin suunniteltuja – taustalla voi olla vanhemman jaksamattomuutta, mielenterveysongelmia, parisuhdeongelmia, kaltoinkohtelua tai lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä. Sateenkaariperhepuheen laajentuminen voisi auttaa murtamaan näkemyksen sateenkaariperheistä vain vähemmistön edustajina ja helpottaa perheiden kohtaamista yksilöinä. (Moring 2013, 241–242).

3.2 Sateenkaariperheet kansainvälisessä tutkimuksessa

Kansainvälinen tutkimus sateenkaariperheisiin liittyen syntyi hiljalleen 1970-luvulla ja kasvoi 1980-luvulla (Peplau & Fingerhut 2007, 406). Sateenkaariperheisiin liittyen on tuotettu kansainvälistä tutkimusta ennen kaikkea Yhdysvalloissa mutta myös esimerkiksi Isossa-Britanniassa, Alankomaissa ja Norjassa.

Olen rajannut tässä tarkasteltavia kansainvälisiä tutkimuksia ensisijaisesti niiden sisällön perusteella. Tarkasteluun on valikoitunut tutkimuksia, jotka liittyvät erityisesti naisparien erotilanteisiin. Osa lukemastani kansainvälisestä tutkimuksesta osoittautui jo vuosia vanhaksi. Sateenkaariperheellisyys on oletettavasti muuttunut 1990-luvulta, jolloin useat tutkimukset on tehty, joten silloin muualla kuin Suomessa kerättyjä tietoja äitien eroista ei ole mielekästä verrata vuoden 2017 tilanteeseen. Sen vuoksi olen rajannut osan aiheeseen liittyvästä aiemmasta kansainvälisestä tutkimustiedosta pois tarkastelusta.

Katsaus sateenkaariperheistä tehtyyn aiempaan tutkimukseen osoittaa, että ymmärrys sateenkaariperheiden erotilanteista on paitsi Suomessa myös maailmalla alkutekijöissään. Perhemuotojen moninaisuuden myötä perhe-elämän päättymisestä on vaikea raportoida ja eronneista sateenkaariperheistä ei juurikaan ole tietoa (Gartrell ym. 2011, 573).

Useissa tutkimuksissa puhutaan samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteista ja liitoista, ei niinkään perheistä. Sateenkaariperheisiin liittyvä kansainvälinen tutkimus on kaikin puolin melko nais- ja äitikeskeistä. Tyypillinen lähestymistapa sateenkaariperheiden erotilanteisiin on tilastollinen katselmus ja vertailu. Toisin sanoen eroaiheesta

tehdyt tutkimukset ovat usein kvantitatiivisia. Valtaosa tarkastellusta tutkimuksesta keskittyy sateenkaariperheen muodostukseen tai parisuhteen päättymiseen ja sen todennäköisyyteen.

Kansainvälisessä tutkimuksessa on todettu, että sateenkaariparit ovat heteropareja haavoittuvaisempia, jolloin ero on todennäköisempi kuin heteropareilla. Eron yleisyyteen saattaa liittyä esimerkiksi yhteisten lapsien puute ja oikeusjärjestelmä, joka mahdollistaa helpon eron (Kurdek 2004). Alankomaissa on tutkittu pariskuntien sosioekonomisen aseman vaikutusta avio- ja avoliiton purkautumiseen niin hetero- kuin homoparien keskuudessa. Samaa sukupuolta olevien henkilöiden liitot ovat epävakaampia kuin heteroparien liitot. Samaa sukupuolta olevilla pareilla on moninkertainen riski päätyä eroon avo- tai avioliitosta heteropareihin nähden (Kalmijn ym. 2007, 170). Kaupunkialueilla asuvien eroriski on suurempi kuin muualla asuvien, ja naisparien suhteet ovat pysyvämpiä kuin miesparien suhteet (Kalmijn ym. 2007, 175). On arvioitu, että samaa sukupuolta olevan pariskunnan tulojen ollessa lähellä toisiaan on pariskunnalla pienempi riski erota (Kalmijn ym. 2007, 177).

Abbie E. Goldberg ja Randi Garcia (2015, 394) ovat vertailleet samaa sukupuolta olevien ja heteroseksuaalisten adoptiovanhempien parisuhteen kestävyyttä. Tutkimuksessa todetaan, ettei samaa sukupuolta olevien ja heteroseksuaalisten adoptiovanhempien eroamisen todennäköisyyksissä ole merkittävää eroavaisuutta. Toisaalta huomautetaan, ettei tulos ole välttämättä täysin verrattavissa samaa sukupuolta olevien parien osalta muihin perhetilanteisiin, sillä perheen ulkopuolisen adoptioprosessin läpikäyminen saattaa vaatia vielä enemmän sitoutuneisuutta kuin muut sateenkaariperhemuodot. (Goldberg & Garcia 2015, 400.)

Myös Charles Q. Lau (2012) on tutkinut samaa sukupuolta olevien parien parisuhteen kestävyyttä. Tutkimus on tehty Englannissa, ja siinä on tutkittu niin samaa kuin eri sukupuolta olevia avo- ja aviopareja. Tutkimuksessa todetaan, että samaa sukupuolta olevilla pareilla on todennäköisesti vain vähäisiä esteitä päättää parisuhde. Tällä viitataan pääosin parisuhteen juridiseen statukseen. Jos pariskunta ei esimerkiksi ole naimisissa tai naimisiinmeno ei ole mahdollista, on parisuhde myös helpompi päättää. Naimisissa oleminen luo jo itsessään esteitä parisuhteen päättämiseksi, kuten usein myös yhteiset lapset. Kun avioliitto on samaa sukupuolta edustavalle pariskunnalle tavoittamattomissa, tilanne luo

epävarmuutta tulevaisuudesta. Samaa sukupuolta olevien parisuhde voi myös olla kohtalaisesti tyydyttävä sen palkitsevuuden kannalta. Parisuhteen sisällä palkitsevuus vastaa heteroparien tilannetta, mutta samaa sukupuolta olevat parit nauttivat vain vähäisestä parisuhteen tuomasta statuksesta naimisissa oleviin heteropareihin verrattuna. Lisäksi samaa sukupuolta olevilla pareilla saattaa olla tarjolla muitakin vaihtoehtoja kuin parisuhteessa eläminen. Sinkkuna oleminen lesbolle tai homolle voi olla houkuttelevampi vaihtoehto kuin heterolle. (Lau 2012, 974–975.)

Avoliitto on tutkimuksen mukaan vakain parisuhteen muoto. Sen jälkeen tulee heteroseksuaalisten avoliitto ja viimeisenä samaa sukupuolta olevien avoliitto. (Lau 2012, 981.) Tutkimuksen mukaan samaa sukupuolta olevilla avopareilla on moninkertainen riski päätyä eroon naimisissa oleviin heteroihin verrattuna: miehillä riski on seitsenkertainen ja naisilla viisinkertainen. Heteroavopareihin verrattuna samaa sukupuolta olevilla avopareilla oli myös suurempi riski erota mutta kuitenkin pienempi kuin aviopareihin verrattuna: riski on arviolta noin kaksinkertainen. (Lau 2012, 984.)

Norjassa on tutkittu rekisteröityjen parisuhteiden päättymistä. Aineistona on käytetty tilastotietoa rekisteröidyistä parisuhteista vuosilta 1993–2010, ja sitä on vertailtu tilastotietoon avioliitoista. Ajanjaksolla Norjassa solmittiin yhteensä 3422 rekisteröityä parisuhdetta. Samalla ajanjaksolla solmittiin 407 495 avioliittoa (Wiik ym. 2014, 919). Tutkimuksessa todettiin, että lasten olemassaolo vähentää eroriskiä niin hetero- kuin samaa sukupuolta olevilla pareilla. Erot olivat kuitenkin yleisempiä samaa sukupuolta olevilla pareilla kuin heteropareilla. Eroaminen on yleisempää naisparien keskuudessa kuin miesparien. Toisaalta miesparit, joilla on lapsia, erosivat marginaalisesti enemmän kuin miesparit, joilla ei ole lapsia. Yhtenä selityksenä tälle miesparien eroavaisuudelle voidaan pitää sitä, että miesparien on huomattavasti haastavampaa hankkia lapsia kuin naisparien. (Wiik ym. 2014, 926–927.)

Ruotsissa ja Norjassa on tutkittu rekisteröityjä parisuhteita myös vuosina 1993–2002. Tutkimusjakson aikana tarkasteltiin ensimmäisiä rekisteröityjä parisuhteita, eivätkä tutkimustulokset ole sellaisenaan vertailtavissa tilanteeseen vuonna 2017. Tutkimuksen toteutusvaiheessa valtaosa rekisteröidyissä parisuhteissa elävistä oli miespareja eikä samaa sukupuolta olevien parien perhe-elämä ollut vielä yleistä (Andersson & Noack 2010).

Tarkastelussa havaittiin, että naispareilla oli kaksinkertainen riski päätyä eroon miespareihin verrattuna (Andersson ym. 2006).

Kansainvälisessä tutkimuksessa on tarkasteltu myös kahden samaa sukupuolta oleva vanhemman eroon liittyviä erityispiirteitä. Perheen juridisen tunnustuksen puute saattaa aiheuttaa ennalta-arvaamattomia haasteita. Vanhempien puutteelliset juridiset oikeudet vaikeuttavat potentiaalisesti huoltajuudesta sopimista eron hetkellä. Maan lainsäädännöstä riippuen juridisen vanhemmuussuhteen puute voi johtaa vanhempi-lapsisuhteen yllättävään katkeamiseen. Jos lapsen molemmilla vanhemmilla ei ole juridista vanhemmuutta, on mahdollista, että erotilanteessa lapsen biologinen vanhempi vie biologisen lapsensa pois perheestä ja estää toisen vanhemman tapaamiset. Tämän myötä toinen vanhempi menettää lapsen. Joskus ei-biologinen äiti on menettämisen pelosta erotilanteessa erityisen halukas olemaan hyvässä yhteistyössä lapsen biologisen äidin kanssa. (Gartrell ym. 2011, 572–573.)

Katherine R. Allen (2007) on tutkinut sateenkaariperheiden eroja Yhdysvalloissa menetyksen näkökulmasta. Tutkijalla on omakohtaisia kokemuksia sateenkaariperheen erotilanteesta ja lapsen menettamisestä erossa. Tutkijan ex-kumppani vei erossa oman biologisen lapsensa (Allen 2007, 177). Kun avioliitto puretaan virallisia teitä, on eron osapuolilla yleensä tietoa siitä, miten asiat etenevät ja mikä eroprosessin lopputulos mahdollisesti on. Sateenkaariperheen eroon voi kuitenkin liittyä runsaasti epätietoisuutta toimintamallien ja -kulttuurien puutteen vuoksi. Erotilanteissa toimintamallien puute voi korostua ja aiheuttaa eron osapuolille erityisiä hankaluuksia käsitellä tilannetta. Perhesuhteisiin ja niiden jatkumoon liittyvät epäselvyydet ovat raskaita kokea. Läheisen ihmisen menettäminen henkisesti tai fyysisesti voi lisätä henkilön kokemaa stressiä jo valmiiksi traumaattisessa erotilanteessa. Juridisen vanhempi-lapsisuhteen puuttuminen voi johtaa erotilanteessa toisista perheenjäsenistä ja omista tukiverkostoista eristäytymiseen. (Allen 2007, 176.) Allen (2007, 179) kokee, että juridinen turva kaikenlaisille perheille on välttämättömyys.

Samaa sukupuolta olevien pariin lapset kohtaavat usein taloudellisia, juridisia ja perhesuhteisiin liittyviä epävarmuustekijöitä, koska lapsen suhdetta ei-biologiseen vanhempaan ei tunnusteta (Pawelski ym. 2006, 352). Avioliittotatituksen myötä pari ja perhe saavat yhteiskunnan tunnustuksen ja tuen, minkä uskotaan lisäävän hyvinvointia (Pawelski

ym. 2006, 356). Toisen aikuisen vanhemmuuden tunnustaminen voi lisätä parin kyvykkyyttä vastata toistensa tarpeisiin ja siten myös edistää lapsen tarpeisiin vastaamista. Lapset siis hyötyvät aikuisten lainmukaisesti tunnustetuista suhteista ja asemista. (Pawelski ym. 2006, 361.)

Jotkut sateenkaariperheen äidit ovat kokeneet lasten olemassaolon viivytäneen eroa. Eronsa sopuisaksi kokevat naiset ovat myös kokeneet lastensa selviytyneen erosta paremmin kuin odotetusti. Äidit, jotka ovat adoptoineet lapset perheen sisäisesti parisuhteen aikana, jakavat huoltajuuden toisen vanhemman kanssa todennäköisemmin kuin ne äidit, jotka eivät ole adoptoineet lasta suhteen aikana. (Gartrell ym. 2011, 574, 577.)

Kansainvälisen tutkimuksen laadullista puolta edustaa amerikkalaistutkimus, jossa on haastateltu nuoria aikuisia, iältään 15–29-vuotiaita, joiden sateenkaarivanhemmat ovat eronneet, tai jotka ovat eläneet sateenkaariuusperheessä. Sateenkaariperheen vanhempien eron ja/tai uusperheen muodostuksen kokeneet nuoret aikuiset joutuvat luovimaan erityisen paljon perhesuhteiden viidakossa, jossa juridisia perhesuhteita ei yleensä tunneta. Tutkimuksen mukaan nuoret ovat selvinneet tilanteista muun muassa valitsemalla itse sukulaisensa. (Goldberg & Allen 2013, 542.)

Nuoret aikuiset eivät pääosin ottaneet kantaa eron syihin mutta saattoivat todeta vanhempien kasvaneen erilleen tai heidän jättäneen parisuhteen hoitamatta. Valtaosa nuorista kertoi eron olleen sopuisa ja vanhempien välien olevan nykytilanteessa ystävällis-sävytteiset. Nuoret aikuiset kertoivat toisaalta, että erotilanteessa heidän biologinen äitinsä on huomioitu vanhempana mutta ei-biologinen äiti on jätetty huomiotta. Nuoret kokivat olevansa onnekkaita, jos perheen sisäinen adoptio on ollut mahdollinen. Niissä tapauksissa, joissa toisella vanhemmalla ei ole ollut juridista suhdetta lapseen, ovat vanhemmat sopineet keskenään suullisesti lapsen huollosta eron jälkeen. (Goldberg & Allen 2013, 535–536.)

Nuoret aikuiset kokivat vuoroasumisen pääosin hyvänä ratkaisuna, koska silloin sai säilyttää suhteen molempiin vanhempiin. Muutama haastateltava koki kuitenkin ajoittain turhauttavana ja haastavana asua kahdessa kodissa. Vuoroasuvien lasten vanhemmat asuivat erittäin lähellä toisiaan, mikä tutkijoiden päätelmien mukaan kieli siitä, että vanhem-

mat ovat olleet erityisen sitoutuneita lapseen, halunneet säilyttää lapsen säännöllisen kontaktin molempiin vanhempiin ja pyrkineet vähentämään lapsen arkipäiväistä stressiä. Nuoret aikuiset kertoivat erilaisista huoltajuusjärjestelyistä eron jälkeen. Joidenkin lasten biologisista vanhemmista tuli erossa lähivanhempia, ja lapset tapasivat etävanhempaa säännöllisesti. Yhtä monen lapsen biologisesta vanhemmasta tuli lähivanhempia, mutta lapset tapasivat etävanhempaa epäsäännöllisesti. Yhdessä tapauksessa biologinen äiti oli luopunut lähivanhemman roolista ja ei-biologinen vanhempi oli ottanut kasvatusvastuun lapsesta eron jälkeen. (Goldberg & Allen 2013, 537–538.)

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös uusperheitä. Uusperheet tarjoavat erityisesti mahdollisuuksia uusien sisarusten saamiselle. Sisaruudesta puhuminen sateenkaariuusperheessä vaatii nuorten aikuisten mukaan kielellisten valintojen pohdintaa, mutta he kokivat uusperheen myötä tulleet sisarukset biologisten sisarusten kaltaisiksi (Goldberg & Allen 2013, 540).

4 EKSISTENTIAALIS-FENOMENOLOGINEN KOKEMUKSEN TUTKIMUS

Tässä luvussa esittelen tutkimuksen teoreettis-metodologisia valintoja. Kuvailen ensin eksistentiaalis-fenomenologisen tutkimusperinteen valinnan taustoja ja valittua tutkimusperinnettä lyhyesti alaluvussa 4.1. Pysin ymmärtämään eksistentiaalis-fenomenologisen tutkimusperinteen taustoja vain sen verran kuin tämän tutkimuksen toteuttamisen kannalta on tarpeen. Pyrkimyksenäni on kyetä ymmärtämään valitsemani tutkimusperinnettä ja siihen liittyvää analyysimetodia siten, että niiden soveltaminen omiin tarkoituksiini on mahdollista. Toiseksi käsittelen kokemusta ja sen muodostumista alaluvussa 4.2. Kolmanneksi käsittelen eksistentiaalis-fenomenologiseen metodiin läheisesti liittyvää reduktiota alaluvussa 4.3. Lopuksi kuvailen omaa esiyymmärrystäni tutkittavaan aiheeseen liittyen alaluvussa 4.4.

4.1 Teoreettis-metodologisten valintojen taustat

Fenomenologia valikoituu tutkimuksen teoreettis-metodologiseksi pohjaksi useimmiten tutkimuksen aiheen myötä. Kokemukset kiinnostuksen kohteena johdattivat myös minut fenomenologisen tutkimusperinteen äärelle. Samalla tavalla fenomenologisen tutkimus-suuntauksen valikoitumista ovat perustelleet myös Helinä Mesiäislehto-Soukka (2005, 29, 33) ja Tiina Nikkola (2011, 18). Kokemuksen tutkimisessa on olennaisena osana tutkijan kiinnostus oman itsen ulkopuolisia asioita kohtaan. Kiinnostuksen kohteena voivat olla esimerkiksi muut ihmiset ja heidän kokemuksensa erilaisista ilmiöistä. (Perttula & Latomaa 2008, 13.) Fenomenologiassa korostuu vahvasti tutkittava ilmiö, joka on keskiössä koko tutkimusprosessin ajan (Perttula 2000, 428).

Kokemuksen ymmärtäminen liittyy läheisesti rekonstruktiviseen tieteeseen ja ymmärtävään psykologiaan. Psykologinen ymmärtäminen edellyttää tutkijalta näkökulman valintaa, jonka avulla mahdollistuu mielen sisäisen ilmiön ja/tai kokemuksen tavoittaminen. (Latomaa 2008, 17–18) Rekonstruktivisessa psykologiassa on kaksi pääsääntöistä suuntausta. Jako perustuu Jürgen Habermasin ajatteluun. Nämä suuntaukset ovat eksistentiaalis-fenomenologinen eli hermeneuttinen ja psykoanalyttinen eli syvähermeneuttinen suuntaus (Niskanen 2008, 89; ref. Latomaa 1999, 4).

Nojaudun tässä tutkimuksessa eksistentiaalis-fenomenologiseen tutkimussuuntaukseen. Eksistentiaalisessa fenomenologiassa korostuu yksilön kokemuksen yksilökohtaisuus (Perttula 2000, 430). Ajatus kokemuksen yksilökohtaisuudesta sopii hyvin sateenkaari-perheiden äitien erokokemusten tutkimiseen. Eksistentiaalisen fenomenologian mukaisesti ihminen ympäristössään on todellinen asia eikä vain ”abstrakti mahdollisuus” (Perttula 2000, 431).

Käytän tämän tutkimuksen analyysissä Juha Perttulan (1996; 2000) kehittämää fenomenologista metodia. Perttulan (2008, 115) ajattelutapaan ovat vaikuttaneet muun muassa Lauri Rauhala ja Amadeo Giorgi. Giorgin ajattelun vaikutukset näkyvät etenkin Perttulan suhtautumisessa kokemuksen empiiriseen tutkimukseen. Giorgi on kehitellyt fenomenologista analyysimetodia ennen Perttulaa, ja Perttula kehitti sitä eksistentiaalis-fenomenologisuutta kohti. Perttula on pitänyt metodia myös deskriptiivisenä hermeneutiikkana (Perttula 2000, 429). Deskriptiivisyys eli ilmiön kuvaaminen on yksi keino pyrkiä tutkimaan valittua aihetta ennakkoluulottomasti (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 64). Deskriptiivisyyden pyrkimyksen ohella Perttulan metodissa vaikuttavat myös hermeneutiikka ja Edmund Husserlin jalanjäljissä pyrkimys reduktioon (Niskanen 2008, 103).

Edmund Husserl tavoitteli pohjimmiltaan täysin ennakko-oletuksettoman tieteen muodostamista. Pyrkimyksen taustalla oli toive päästä tutkimaan kokemusta täysin puhtaasti. (Niskanen 2008, 101.) Myöhemmin Husserl sisäisti ajatuksen elämismaailman kuulumisesta osaksi fenomenologiaa (Niskanen 2008, 103). Husserlin pyrkimys puhtaan kokemuksen tutkimiseksi oli varsin ideologinen, ja Martin Heidegger on vienyt ajattelua fenomenologiasta Husserlia pidemmälle – melko kriittisestikin. Heidegger on tuonut ontologisen lähestymistavan olennaiseksi osaksi fenomenologista hermeneutiikkaa. (Niskanen 2008, 104.)

4.2 Mitä kokemus on?

Fenomenologista tutkimusta tehdessä on tärkeä ymmärtää, mitä kokemus on ja minkälainen sen syntymekanismi on. Yksinkertaisesti kuvailtuna kokemusta voidaan nimittää merkityssuhteeksi, joka syntyy kokevan ja tajunnallisen henkilön ollessa interaktiossa toiminnan kohteen kanssa (Perttula 2008, 116). Kokemus muodostuu yksilön eli subjektin elämäntilanteessa erilaisista merkityssuhteista (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 60).

Kokemuksia on kahdenlaisia: sekä henkilökohtaisia että jaettuja kokemuksia. Kokemukset muodostuvat aineettomasti mielen sisällä, ja ne voivat muovautua sekä psyykkisestä sosiaalisesta että toisin päin (Latomaa 2008, 24). Kokemukset ovat tutkittavien henkilöiden eläviä kokemuksia. Kokemus voi olla luonteeltaan intuitiivista, tietoa, tunnetta ja uskoa tai näiden erilaisia yhdistelmiä (Perttula 2008, 137).

Lauri Rauhalan holistinen ihmiskäsitys kumpuaa Edmund Husserlin ja Martin Heideggerin filosofiasta. Holistisen ihmiskäsityksen ydinajatuksena on, että ihmisen todellisuus muodostuu kehollisuuden, situationaalisuuden ja tajunnallisuuden kokonaisuudesta. Situationaalinen eli elämäntilanteellinen syntyy yksilön ulkoisista tekijöistä, kuten muista ihmisistä, tilanteista ja olosuhteista. Tajunnallinen suhde syntyy yhteydessä situationaalisen ja kehollisen todellisuuden kanssa. (Niskanen 2008, 107.) Kehollinen todellisuus syntyy ihmisen kokemasta, elävästä ruumiista (Perttula 2008, 151).

Situaatio eli elämäntilanne on ihmistä ympäröivä todellisuus, johon tajuava yksilö on yhteydessä. Elämäntilanne on kokonaisuus, joka muodostuu useista eri aiheista. On olemassa erilaisia todellisuuksia: aineellinen, elämänmuodollinen, ideaalinen ja kehollinen todellisuus. Todellisuuksista yhdessä muodostuu ihmisen elämäntilanne. Ihminen voi ymmärtää elämäntilannetta henkisen tai psyykkisen toiminnan välityksellä ja antaa sille merkityksiä. Henkisellä toimintatavalla käsitetään kielen ja sosiaalisen avulla syntyvää elämäntilanteen merkityksellistymistä, kun taas psyykkisellä toimintatavalla tarkoitetaan sellaista elämäntilanteen merkityksellistymistä, johon kieli, sosiaaliset merkitykset tai käsitteet eivät ole vaikuttaneet. Elämäntilanteiden saadessa merkityksiä ne muuttuvat kokemuksiksi. (Perttula 2008, 117–119.)

4.3 Reduktio

Kokemuksen tutkimuksen keskiössä ovat yksilön kokemukset, mutta kokemukset sellaisenaan eivät synnytä uutta tietoa. Kokemukset empiirisenä tietona vaativat käsitteijää eli tutkijaa. Tutkija on välttämätön osa koko tutkimuksen empiiristä kokemusmaailmaa (Perttula 2008, 134). Eksistentiaalis-fenomenologisessa tutkimuksessa tutkijan tärkeänä välineenä on reduktio. Reduktion avulla voidaan pyrkiä tavoittelemaan aitoa kokemusta ja kokemuksen tapaa (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 57). Fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään karttamaan erilaisia hypoteeseja, jotta ilmiö paljastaisi itsestään jotain yllättävää ja uutta. Reduktion toteutuessa tutkijalle avautuu mahdollisuus nähdä valittu aihe uudessa, oman kokemusmaailman ulkopuolisessa valossa. Tutkija on kokeva ihminen, jolla on väistämättä ajatuksia ja ymmärrystä valitusta tutkimusaiheesta. Fenomenologisessa tutkimuksessa on tärkeää, että tutkija tunnistaa omat ennakkokäsityksensä tutkitusta ilmiöstä ja siirtää ne systemaattisesti sivuun. Tutkimusprosessissa tutkija antaa merkityksiä tutkittavan kokemuksille ja tekee oman, subjektiivisen merkityksen tekstistä. Omien käsitysten havaitseminen on tärkeää, jotta tutkija ei sotke omia henkilökohtaisia kokemuksiaan, tulkintojaan ja käsityksiään aiheesta haastatellun henkilön eläviin kokemuksiin.

Tutkijan on syytä pohtia, minkälaisiin todellisuuksiin tajuava ihminen, tutkittava, voi olla suhteessa (Perttula 2008, 150). Tutkijan omaa, refleктоimatonta suhtautumista tutkittuun ilmiöön kutsutaan hermeneuttisen psykologian mukaisesti luonnolliseksi asenteeksi. Tutkijan luonnollinen asenne koostuu teoreettisesta tiedosta ja arkipäivän kokemuksista. Tutkijan tulee tiedostaa oma luonnollinen asenteensa ja pyrkiä erkaantumaan sen muodostamasta kokemusmaailmasta. Tutkittavalle luonnollinen asenne on haastattelutilanteessa ideaalinen. (Perttula 2008, 138) Tutkija on kiinnostunut siitä, minkälaisena tutkittavan elämäntilanne tälle näyttäytyy arkielämässä ja luonnollisen asenteen sävyttämänä (Perttula 2008, 144).

Luonnollisen asenteen lisäksi tutkijan ennakkokäsityksiin tutkitusta aiheesta liitetään myös käsite esiymmärrys. Esiymmärrys ja luonnollinen asenne toimivat sellaisenaan esteenä tutkittavan aidon kokemuksen tavoittamiselle. Esiymmärryksen hahmottaminen auttaa tutkijaa toteuttamaan reduktiota tehokkaammin ja lisää siten oletettavasti tutki-

muksen luotettavuutta. Sateenkaariperheellisyys voidaan nähdä yhtenä elämänmuodollisena todellisuutena. Elämänmuodolliseen todellisuuteen liittyy erilaisia tapoja, käytäntöjä, periaatteita ja malleja, ja sen ymmärtäminen vaatii kulttuuri-, sosiaali- ja yhteiskuntatieteellistä näkemystä yksilöstä (Perttula 2008, 151).

Fenomenologinen tutkimus on aina yhteydessä myös tutkijaan, ja tutkija oppii uusia asioita valitusta aiheesta. Mesiäislehto-Soukka (2005, 30) kuvaa väitöskirjassaan oman esiymmärryksensä pohjautuvan omiin lapsuuden kokemuksiinsa, muistoihinsa, koulutukseensa, työkokemukseensa ja henkilökohtaisiin kokemuksiinsa esimerkiksi lasten saannista. Nikkola (2011, 32) taas ei ole kuvannut väitöskirjassaan omaa esiymmärrystään kovin tarkasti vaan esittää esiymmärryksen olevan aavistuksia, ideoita ja arveluita, jotka ovat syntyneet käytännön kokemuksista, luetusta kirjallisuudesta ja ihmettelystä. Esiymmärrys voi olla osittain tutkijan ymmärryksen ulottumattomissa. Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 43) toteaa ymmärtäneensä aineistoon tutustumisen aikana, että oli jo etukäteen tiedostamattaan muodostanut mielikuvan tutkimastaan aiheesta, eli lapsesta.

Reduktio tapahtuu konkreettisesti sulkeistamisen ja mielikuvatasolla tapahtuvan muuntelun avulla. Sulkeistamisessa tutkija etäännyttää itsensä luonnollisesta asenteestaan. Mielikuvatasolla tapahtuva muuntelu tapahtuu analyysin myöhemmässä vaiheessa. (Latomaa 2008, 28, 50.)

Fenomenologisen metodin yhteydessä käytetään käsitettä sulkeistaminen, jonka ajatellaan olevan ydin tutkijan asennoitumisessa. Sulkeistaminen on olennainen osa reduktiota. Sulkeistaminen sisältää kokonaisvaltaisen asennoitumisen fenomenologisen tutkimuksen tekemiseen. Sulkeistamista tehdään läpi koko tutkimusprosessin – sen jokaisessa vaiheessa. Tutkija pohtii tutkimuksen jokaisessa vaiheessa, nouseeko olemassa oleva kokemus tutkimusaineistosta vai kenties tutkijan omasta ajattelusta. (Perttula 2008, 145.) Sulkeistamisen idea on ollut keskeinen jo Husserlin ajattelussa. Perttulan metodin mukaisessa sulkeistamisessa pyritään eideettiseen reduktioon, jonka tarkoituksena on tuoda esiin olemus tutkittavasta ilmiöstä. Sulkeistaminen koskee kaikkia luonnollisen asenteen mukaisia oletuksia. (Niskanen 2008, 102.)

Käytännössä tutkija toteuttaa sulkeistamista tutustumalla jo tutkimuksen varhaisessa vaiheessa omaan esiymmärrykseensä. Esiymmärryksen tunnistamisen lisäksi sulkeistamista tehdään aineistonhankinnan yhteydessä. Tutkijan on syytä esimerkiksi pidättäytyä pyrkimyksestä tietää, mitä haastateltava tulee valitusta aiheesta kertomaan (Lehtomaa 2008, 170). Konkreettisesti sulkeistamista voi aineiston hankinnan vaiheessa tehdä olemalla rajaamatta liikaa haastatteluteemoja ja siihen liittyviä kysymyksiä.

Reduktion toinen olennainen osa, mielikuvatasolla tapahtuva muuntelu, liittyy olennaisesti tutkimuksen analyysivaiheeseen. Mielikuvatasolla tapahtuvan muuntelun tuloksena ilmiöstä pyritään kaivamaan esille ilmiön välttämättömät edellytykset (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 99). Mielikuvatasolla tapahtuva muuntelu on tärkeää toteuttaa johdonmukaisesti, koska sen avulla tutkimuksesta tulee myös objektiivisempi. Analyysivaiheessa tutkija työskentelee systemaattisesti ja objektiivisesti omalla mielikuvatasolla ja muuntelee haastateltavien kertomia kokemuksia siten, että aineistosta löydetään ne tavat, joilla kokemukset ilmenevät. Tutkijan oma ymmärrys syntyy tutkijan tunteen ja intuition avulla – tutkijan ei tarvitse tarkastella ilmaisutapoja ymmärtääkseen aineistoaan. (Perttula 2008, 145–146.)

Työskenneltyään aineiston kanssa ja löydettyään tutkittavasta ilmiöstä ja kokemuksista olennaisen täytyy tutkijan myös kyetä tuottamaan löytämänsä asiat uudelleen kirjallisessa muodossa: ”tutkijan tavoite on ymmärtää kokemuksellinen ilmiö sellaisena kuin se on ja kuvata se niin, että se säilyttää oman merkitysyhteytensä muuttumatta tutkijan merkitysyhteydeksi” (Lehtomaa 2008, 163). Kokemuksen kuvaustapa on jälleen yksi tutkimuksen kohta, jossa tutkijan tulee olla tarkkana sulkeistamisesta.

4.4 Esiymmärrys sateenkaariperheistä erotilanteissa

Eksistentiaalis-fenomenologista tutkimusta tekevältä tutkijalta vaaditaan kykyä etäännyttää itsensä omasta kokemusmaailmastaan (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 64). Fenomenologinen tutkimus vaatii aina tutkimusta edeltävän, tutkittavan aiheen ontologisen tarkastelun ollakseen tieteellistä. Ontologisessa tarkastelussa pyritään tavoittamaan tutkimukseen valitun ilmiön perusolemus. (Perttula 2000, 428.)

Tutkimusprosessin alussa ajattelin, ettei minulla ole liiaksi tietoa sateenkaariperheistä. En ole omakohtaisesti elänyt sateenkaariperheessä, enkä ole myöskään vanhempi. En myöskään tunne henkilökohtaisesti yhtään sateenkaariperhettä, jossa vanhemmat ovat eronneet. Tutkimusprosessin edetessä olen kuitenkin ymmärtänyt, että aiemmin hankittu tieteellinen tieto, omat kokemukset ja julkinen keskustelu ovat muodostaneet minulle esiyymmärryksen aiheesta. Kirjoitin kandidaatintutkielman sateenkaariperheisiin liittyen. Tutustuin kandidaatintutkielman puitteissa sateenkaariperheitä koskevaan lainsäädäntöön ja sateenkaariperheiden arkeen liittyviin kiemuroihin muun muassa Sateenkaariperheet ry:n julkaiseman materiaalin avulla. Ennakkokäsityksiä ja mielikuvia sateenkaariperheistä ja eroista ovat olleet muodostamassa myös sosiaalityön koulutus ja keräämäni kokemus sosiaalityöntekijän työstä. Sateenkaariperheitä tutkittaessa esiyymmärrys sateenkaariperheistä on ollut myös hyödyllistä. Koen, että aiheesta mitään tietämättä olisi voinut olla hyvin hankalaa toteuttaa esimerkiksi haastatteluja eronneiden äitien kanssa.

Käsitän sateenkaariperheet yksikköinä, jotka määrittelevät itse oman perhemuotonsa. Käsitelmäni perheiden itsemäärittelystä on niin vahva, että joskus totean, etten tiedä sateenkaariperheiden elämästä ja sen todellisuudesta mitään. Ymmärrykseni mukaan sateenkaariperheet ovat pohjimmiltaan tavallisia perheitä, ja tämän vuoksi perhemuoto tulisi hyväksyä osaksi monimuotoisia perheitä siinä missä muutkin perhemuodot. Arvelen, että lapsen juridinen tilanne voi olla heikko, mutta en tiedä sen käytännön seurauksista juurikaan. Olen kuullut, että pahimmillaan erotilanteessa biologinen vanhempi voi viedä omat lapset ja katkaista suhteet. Erot ovat arkipäiväinen osa 2010-luvun perhe-elämää, ja pitäisin erittäin omituisena, jos erojen yleisyys ei koskisi myös sateenkaariperheitä.

5 TUTKIELMAN TOTEUTUS

Esittelen tutkimustehtävän ja -kysymykset alaluvussa 5.1. Sen jälkeen kuvailen aineiston keruuta ja äitien kanssa suorittamiani haastatteluita alaluvussa 5.2. Lopuksi käsittelen tutkimuseettisiä kysymyksiä alaluvussa 5.3.

5.1 Tutkimustehtävä ja -kysymykset

Tämän tutkielman tarkoituksena on tuottaa tietoa sateenkaariperheiden eroista ruohonjuuritasolta käsin eronneita sateenkaariperheiden vanhempia haastatteleamalla. Jokaiselle eron kokeneelle on muodostunut henkilökohtainen kokemus erosta ja sen vaikutuksista elämään. Tässä tutkielmassa olen erityisen kiinnostunut eronneiden sateenkaariperheiden vanhempien kokemuksista parisuhteen päättymisestä. Vanhempien kokemukset kiinnostavat minua, koska heillä on kykyä kuvailla erossa muuttunutta elämäntilannetta sekä omalta kannaltaan että lasten kannalta. Sateenkaariperheiden erotilanteita on tärkeä tarkastella sekä vanhemman että lapsen osalta, koska erolla on laaja-alaiset vaikutukset elämän useaan eri osa-alueeseen. Vanhemmat eivät luonnollisestikaan voi puhua haastatteluisissa lastensa puolesta, mutta vanhemmilla on luontainen kyky pohtia parisuhteen päättymisen merkityksellisyyttä myös suhteessa lapseen. Eronneet vanhemmat osaavat myös oletettavasti peilata elämäntilannettaan suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, voimassaoleviin lakeihin ja palvelujärjestelmään. Eron pohdinta suhteessa yhteiskuntaan, lakeihin ja palvelujärjestelmään on kiinnostavaa sosiaalityön käytäntöjen toimivuuden arvioinnin ja kehittämisen kannalta.

Tässä tutkielmassa etsitään vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1) *Minkälaisia kokemuksia eronneilla sateenkaariperheiden äideillä on eron vaikutuksista omaan vanhemmuuteen?*
- 2) *Mitä eronneet sateenkaariperheiden äidit kertovat eron vaikutuksista lapsen/lasten elämäntilanteeseen?*
- 3) *Minkälaisia erityispiirteitä kahden äidin parisuhteen päättymiseen liittyy?*

5.2 Haastattelut eronneiden äitien kanssa

Etsin haastateltavia sosiaalisen median kanavissa. Haastattelupyyntöäni jaettiin Sateenkaariperheet ry:n uutiskirjeessä 4/2016 ja Sateenkaariperheet ry:n Facebook-sivuilla. Haastateltavat valikoituivat tutkimukseen osittain tuttavien suosittelujen perusteella. Kun yksi äiti oli osallistunut haastatteluun, vinkkasi hän siitä ystävilleen, ja sen myötä toinen äiti innostui, ja niin edespäin. Haastateltavia tuli siis mukaan tutkimukseen lumipallomenetelmällä, vaikka en ollut sitä suunnitellut etukäteen. Haastateltavien antama apu haastateltavien löytämisessä osoittautui lopulta todella tärkeäksi, enkä varmasti olisi löytänyt toivomaani määrää haastateltavia ilman äitien apua.

Haastattelupyynnön nähtyään haastateltavat olivat itse aloitteellisia, ottivat yhteyttä minuun ja ilmaisivat kiinnostuksensa osallistua haastatteluun. Lähetin kiinnostuneille infokirjeen (liite 1), jonka laadin tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2009, 6) ohjeiden mukaisesti. Infokirje sisälsi tietoa tutkimuksen aiheesta, haastattelusta ja siihen kuluva ajasta, tutkimusmateriaalin käytöstä ja säilytyksestä sekä tutkimuksen vapaaehtoisuudesta. Haastattelupyynnössä määrittelin vanhemmaksi kaikki sateenkaariperheen vanhemmat, jotka itsensä sellaiseksi kokevat. Mielenkiintoista on, että haastateltavista muodostui lopulta homogeeninen joukko äitejä, jotka olivat kaikki eronneet parisuhteesta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa. Tähän voi tuki liittyä vanhempien valikoituminen haastatteluun osittain heidän ystäviensä tai tuttujensa suosittelun perusteella. Haastatteluun saattoi siten valikoitua enemmän haastateltavia samankaltaisista taustoista, eli naisuhteessa eläneitä vanhempia, kuin ilman lumipallomenetelmää. Toisaalta kahden naisen muodostamat perheet ovat yleinen sateenkaariperheen muoto, eikä haastateltavien äitivaltaisuus sinänsä yllätä. Haastateltaviksi ei tietävästi valikoitunut toistensa ex-kumppaneita, vaan kaikki olivat eronneet eri parisuhteista.

Keräsin tutkimusaineiston avoimilla haastatteluilla. Suoritin yhteensä seitsemän haastattelua. Haastattelut suoritettiin touko- ja kesäkuussa 2016. Nauhoitin ja litteroin haastattelut. Nauhoitettua haastattelumateriaalia kertyi yhteensä 291 minuuttia ja 10 sekuntia. Lyhyin haastattelu kesti 31 minuuttia 50 sekuntia ja pisin 55 minuuttia 15 sekuntia. Haastateltavilla on ollut tutkimuksessa tarkoitettussa, eroon johtaneessa parisuhteessa, yhteensä 18 lasta. Lapsista 10 on haastateltavien biologisia lapsia ja kahdeksan ei-biologisia

lapsia. Kuusi haastateltavaa asui haastattelujen aikaan Uudenmaan alueella ja yksi Keski-Pohjanmaalla. Haastateltujen äitien erot ovat sijoittuneet vuosien 2004 ja 2013 välille.

Toteutin tutkimusaineiston keräämisen mahdollisimman neutraalissa paikassa. Neutraalissa haastattelupaikassa tutkittavat voivat luontevammin kertoa kokemuksistaan omaehtoisesti (Perttula & Latomaa 2008, 14). Haastattelupaikka valittiin haastateltavien ehtoilla. Tein kolme haastattelua Helsingin yliopiston tiloissa, kolme haastateltavien kotona ja yhden etähaastatteluna Facetime-sovelluksen avulla.

Kerroin haastattelutilanteiden aluksi haastateltaville suullisesti, että heillä on täysi oikeus keskeyttää osallistumisensa missä tutkimuksen vaiheessa tahansa. Kerroin myös, että haastateltavalla on tutkimustilanteessa oikeus olla vastaamatta esittämiini kysymyksiin. Eron pohtiminen herättää erilaisia tunteita, ja tutkimushaastatteluissa pyrin tutkijana pitämään huolta siitä, ettei haastateltaville aiheudu liikaa rasitetta. Pyrin havaitsemaan tutkimustilanteissa tutkittavan kiusaantuneisuutta, vaivautuneisuutta, pelokkuutta tai väsymystä. Ne olisivat perusteita päättää haastattelu, vaikkei haastateltava itse pyytäisi sitä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009, 7). Yhtäkään seitsemästä haastattelutilanteesta ei tarvinnut keskeyttää, mutta välillä pysähdyimme hankalien tunteiden äärelle. Useimmissa tilanteissa käänsin keskustelun suuntaa muihin aiheisiin, vaikka haastateltava olisi sanonut, ettei aiheesta puhuminen haittaa. Valitsin tehdä niin, koska huomasin tilanteessa empaattisuuteni korostuvan ja empaattisuuden taas heikentävän kykyäni sulkeistaa ja olla pyrkimättä tietämään, mitä haastateltava on aikeissa sanoa.

Haastattelut toteutettiin fenomenologisen tutkimusperinteen mukaisesti, joten en ollut suunnitellut haastatteluja etukäteen tarkasti. Pyrin haastattelutilanteissa keskustelunomaiseen tilanteeseen, jossa tutkijana ohjasin haastateltavia heidän omien kokemustensa äärelle. Käytin keskustelun pohjana kahta haastattelukysymystä:

- 1) *Mitä haluat kertoa eron vaikutuksista lapsesi/lastesi elämäntilanteeseen?*
- 2) *Mitä haluat kertoa eron vaikutuksista omaan vanhemmuuteesi?*

Haastattelutilanteen päätteeksi kävimme jokaisen haastateltavan kanssa läpi tunniste-tiedot, jotka haastattelussa tulivat ilmi. Kävimme haastateltavien kanssa läpi, mikä on sopiva tapa ilmaista arat asiat tutkimusjulkaisussa ja onko haastattelussa mahdollisesti noussut esille tietoja, joita tutkittava ei halua ilmaista tutkimusjulkaisussa. Tutkittavat saivat haastattelun päätyttyä rauhassa lukea läpi tutkimuksen suostumuslomakkeen (liite 2), jossa myös lukee, että heidän on mahdollista peruuttaa osallistumisensa koska tahansa ennen tutkimuksen valmistumista lähettämällä minulle sähköpostia aiheesta tai soitta-malla. Suostumuslomakkeessa tutkittavat myös saivat itse valita, antavatko he luvan tun-nistetiedottoman, kirjallisen tutkimusaineiston säilyttämiseen mahdollisia jatkotutki-muksia varten. Selitin tutkittaville, mitä tutkimusaineiston mahdollinen säilytys tarkoit-taa, ja annoin luettavaksi Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston (2014) esitteen *Tietoa tie-toarkistosta tutkimukseen osallistuvalla*. Tutkimusmateriaalin arkistointi voi parhaassa tapauksessa vähentää pieniin väestöryhmiin kohdistuvia tutkimuspaineita (Tutkimuseet-tinen neuvottelukunta 2009, 10). Sain kaikilta haastateltavilta suostumuksen tutkimus-aineiston säilyttämiselle, joten litteroidut haastattelutekstit arkistoidaan tutkimuksen päätteeksi Yhteiskuntatieteelliseen tietoarkistoon.

Litteroin aineiston ensin sanasta sanaan käyttäen fonttia Times New Roman, fonttikokoa 12 ja riviväliä 1,5. Kirjallista haastatteluaineistoa muodostui yhteensä 87 sivua. Sen jäl-keen siistin aineistoa poistamalla toistoa, jossa ei tullut esiin oleellista uutta tietoa. Poistin esimerkiksi peräkkäin toistuvista sanoista toisen. Puheessa toistuivat usein peräkkäiset täytesanat, kuten ”tavallaan silleen ehkä”. Karsin näitä täytesanoja siten, että haastatel-tavan alkuperäinen sanoma ei muuttunut. Siistin litteroitua tekstiä myös muuntamalla osan puhekielisistä ilmaisuista yleiskielelle, koska haastateltavien puhe oli monelta osin jäsentymätöntä ajatuksenvirtaa. Tällä toimenpiteellä pyrin varmistamaan, ettei tutkittavia voida tunnistaa puhetyylistä tässä tutkimusraportissa eikä aineiston mahdollisessa jatko-käytössä toisen tutkijan käsissä. Merkitsin lyhyet tauot puheessa kolmella pisteellä, pi-demmät tauot olen merkinnyt erikseen. Haastateltavien yksittäiset puheenvuorot olivat ajoittain pitkiä ja litteroituna jopa yli sivun mittaisia. Jaoin puhetta kappaleisiin tutkimus-aineiston luettavuuden helpottamiseksi. Kappalejaot tein sillä perusteella, että puheen-vuorossa vaihtuu puheenaihe. Ääninauhat ja litteroidut haastattelut on säilytetty siten, että vain minulla tutkijana on pääsy niihin. Litteroinnin valmistuttua ääninauhat on hävitetty. Vain litteroitua tekstiä on käytetty tutkimuksen analyysissä.

5.3 Tutkimuseettinen pohdinta

Noudatan tässä tutkimuksessa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2012) laatimaa ohjetta hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Tutkimuksen toteuttamisessa olen pyrkinyt toimimaan rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti. Nämä ovat ominaisuuksia, jotka koen tutkimuksen tekemisen ehdoiksi ja joita ilman tutkimusta ei voida toteuttaa. Tässä tutkimuksessa painottuvat vahvasti teoreettis-metodologiset valinnat ja niiden myötä eksistentiaalis-fenomenologisen analyysin toteuttaminen. Olen hakenut ja saanut tukea metodologiselle ymmärrykselle kirjallisuuden lisäksi yliopistolta ja omalta ohjaajaltani, Aino Kääriäiseltä.

Olen pyrkinyt sisäistämään fenomenologisen ajattelutavan ja asennoitumaan sen mukaisesti tutkimuksen tekoon. Olen suunnitellut aineiston hankinnan tarkasti soveltumaan tämän tutkimuksen tarkoituksiin. Pohdin aineiston keruutavan soveltuvuutta suhteessa siitä muodostuvaan aineistoon ja sen kykyyn vastata tutkimustehtävään. Pohdin myös aineiston arkistoinnin hyötyjä ja haittoja ennen arkistointipäätöksen tekemistä. Haastattelutilanteissa pyrin toimimaan valitsemani metodin mukaisesti ja haastateltavia kunnioittaen.

Fenomenologinen tutkimus eroaa joistakin kvalitatiivisista tutkimustavoista siten, että tutkimuksen empiirinen ja tulkinnallinen vaihe eivät kulje käsi kädessä tutkimuksen alkumetreiltä saakka. Tutkimuksen empiiristä osaa edeltää vain rajattu määrä teoreettista lukemista (Perttula 2008, 133–134). Tutkimuksen alkumetreillä on tarkoitus luoda suuntaviivat teoriapohjalle ja jättää tarkempi teoriaan tutustuminen myöhempään vaiheeseen. Toisin sanoen aiemman tutkimustiedon lukeminen ei sovellu kovin hyvin fenomenologisen tutkimuksen alkuvaiheisiin. Aiempaan tutkimustietoon tutustuminen sopii paremmin tutkimusprosessin loppuvaiheeseen, jolloin analyysi on jo toteutettu ja tutkimustuloksia hahmoteltu. Tutkimuksen empiirisen osion suorittamisen jälkeen olen tutustunut huolellisesti aiheeseen liittyvään aiempaan tutkimukseen ja viitannut siihen tässä tutkimuksessa sekä luvussa kolme että luvussa kahdeksan. Muiden tutkimuksiin ja aiempaan tietoon viittaaminen on eksistentiaalis-fenomenologisen tutkimuksen ehdoton vaatimus etenkin fenomenologisen ymmärtämisen kannalta, eikä ilman sitä tutkimuksessa syntynyt tieto kykene yllättämään. Aiempaan tutkimukseen perehtyminen on tuntunut kiinnostavalta,

koska se on auttanut näkemään tämän tutkimuksen merkityksellisyyttä. Tulosten raportoinnissa pyrin toimimaan myös rehellisesti, huolellisesti ja tarkasti.

Pidän eettisistä periaatteista huolehtimista erityisen tärkeänä tässä tutkimuksessa, koska sateenkaariperheet ovat vähemmistö, jonka tutkiminen vaatii erityistä herkkyyttä ja huolellisuutta. Sateenkaariperheet ovat lähtökohtaisesti todella monimuotoisia, ja sen vuoksi tutkimuksessa käytettyjen käsitteiden määrittelyssä on oltava huolellinen. Olen pyrkinyt olemaan erityisen tarkka siinä, että en tutkijana määrittele perheitä haastateltavien puolesta. Tällä tavoin pyrin kunnioittamaan perheiden monimuotoisuutta ja itsemääräämisoikeutta. Pyrin käyttämään sateenkaariperheisiin ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin liittyviä käyntejä tässä tutkimuksessa asianmukaisesti. Pyrin huomioimaan perheiden erityisyyden ja tuomaan sen myös lukijan tietoisuuteen esimerkiksi kuvaamalla perheiden arkeen läheisesti liittyvää lainsäädäntöä luvussa kaksi.

Tässä tutkimuksessa noudatetaan hyvän tieteellisen käytännön lisäksi ohjeistusta yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen eettisistä periaatteista (2009). Eettiset periaatteet perustuvat tutkittavien itsemääräämisen kunnioittamiseen, vahingon välttämiseen ja yksityisyyden suojasta huolehtimiseen. Tavoitteenani on, ettei tutkimuksesta aiheudu haittaa tutkittaville tai kolmansille osapuolille. Tutkimuksessa käsitellään erotilanteita, joihin liittyy haastateltavan lisäksi myös tämän entinen kumppani, lapsi tai lapset ja mahdollisesti myös muita henkilöitä. Potentiaalisia tutkimuksen aiheuttavia haittoja ovat henkiset, taloudelliset ja sosiaaliset haitat (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2009). Pyrin ehkäisemään ennen kaikkea henkisiä ja sosiaalisia haittoja. Yksityisyyden suojaaminen on ollut mielessäni koko tutkimusprosessin ajan. Tutkittaviin ja kolmansien osapuoliin liittyvät tiedot on käsitelty siten, ettei yksittäisiä henkilöitä voida tunnistaa haastatteluaineistosta. Olen käsitellyt litteroidut tekstit anonymisointimielessä heti analyysin alkuvaiheessa. Aineiston arkistoinnissa kiinnitetään myös erityistä huomiota yksityisyyden suojaamiseen. Aineiston käsittelyn ja säilyttämisen lisäksi yksityisyydensuoja korostuu tutkimusraportoinnissa. Tätä tutkimusjulkaisua kirjoittaessani olen tasapainoillut sen kanssa, kuinka paljon ja minkälaista tietoa voin paljastaa haastateltavien kokemuksista. Olen lähtökohtaisesti halunnut tuoda rohkeasti esille kaikkia sateenkaariperheen äitien kokemuksia, mutta samalla olen joutunut kuitenkin pohtimaan tapaa, millä ne tuon esille julkaisussa. Olen ollut erityisen pohdiskelleva kolmansien osapuolien tunnistettavuudesta ja siitä, ettei tutkimuksesta aiheudu heille edes välillisesti haittaa.

6 VANHEMPIEN KOKEMUSTEN ANALYYSI

Tässä luvussa käsittelen fenomenologisen analyysin vaihteita omissa alaluvuissaan. Kuvailen yksilöllisten merkitysverkostojen muodostusta vaihe vaiheelta alaluvussa 6.1. Sen jälkeen siirryn yleisiin merkitysverkostoihin ja kuvaan yleisten merkitysverkostojen muodostusta vaihe vaiheelta alaluvussa 6.2. Käytän analyysin kuvaamisen tukena esimerkkejä analyysin eri vaiheista. Haastateltavien ja kolmansien osapuolien yksityisyyden suojaamiseksi en merkitse esimerkkeihin, kenestä haastateltavasta on kyse.

6.1 Yksilökohtaisten merkitysverkostojen muodostus

Käytän tässä tutkimuksessa Juha Perttulan (1996; 2000) kehittämää fenomenologisen analyysin menetelmää. Menetelmää kutsutaan myös nimellä DOEHP eli Descriptively Oriented Empirical Hermeneutic Psychology (Perttula, 1998). Perttulan menetelmä on luonnollinen valinta tämän tutkimuksen analyysimetodiksi, koska metodi on kurinalainen ja sen avulla voidaan parhaassa tapauksessa päästä käsiksi uudenlaiseen tietoon tutkitusta ilmiöstä. Perttulan menetelmä perustuu fenomenologisen psykologian menetelmään, jota Amadeo Giorgi on kehitellyt. Perttula kehitti metodia edelleen ja on jakanut analyysin vaiheet kahteen osaan. Analyysin välityksellä pyrin pääsemään kiinni äitien kokemuksiin parisuhteen päättymisestä. Analyysin ensimmäisessä osassa muodostetaan yksilökohtaisia merkitysverkostoja ja analyysin toisessa osassa yleisiä merkitysverkostoja.

Fenomenologisen analyysin taustalla on ajatus objektiivisesta ja kurinalaisesta asennoitumisesta: ”Kyse on siitä, miten hyvin tutkittavana oleva asia tavoitetaan sellaisena kuin se tutkimuskysymysten kannalta todellisuudessaan on olemassa” (Perttula 2008, 136). Tämän vaatimuksen myötä reduktio nousee keskeiseen osaan analyysissä. Olen pyrkinyt huomioimaan reduktion tiukan vaatimuksen jokaisessa analyysin vaiheessa.

Perttulan (2000, 429) mukaan fenomenologisen metodin soveltaminen tutkijan omiin tarkoituksiin on tarkoituksenmukaista ja oleellinen osa metodin käyttöä. Perttulan (1996; 2000) metodissa molemmat analyysin osat jakautuvat seitsemään vaiheeseen. Olen valinnut supistaa vaiheiden määrää yhdellä molemmissa osioissa. Olen soveltanut Merja

Lehtomaan (2008, 181) kiteyttämistä vaiheita omaan käyttöön sopiviksi, ja analyysi etenee seuraavien vaiheiden mukaisesti:

1. Aineistoon tutustuminen ja kokonaisuuden hahmottelu
2. Aineistoa jäsentävien sisältöalueiden muodostaminen
3. Merkityssuhteiden erottelu toisistaan
4. Merkityssuhteiden muokkaaminen tutkijan kielelle sopiviksi
5. Merkityssuhteiden ja muokkausten sijoittelu aiemmin muodostettuihin sisältöalueisiin
6. Yksilökohtaisten merkitysverkostojen luominen

Perttulan (1996; 2000) menetelmän mukaisesti yksilökohtaiset merkitysverkostot muodostetaan sekä sisältöalueiden mukaisesti että niistä riippumatta. Tässä tutkimuksessa olen jättänyt sisältöalueittaiset merkitysverkostot muodostamatta ja siirtynyt suoraan sisältöalueista riippumattomien merkitysverkostojen muodostamiseen (vaihe 6). Jätin sisältöalueittaisten merkitysverkostojen muodostamisen tekemättä, koska tämä säästi tutkijana aikaani hitaasti etenevässä analyysiprosessissa, enkä sen tekemättä jättämisellä kokenut menettäväni mitään oleellista aineistosta tai analyysistä. Muut analyysin vaiheet olen suorittanut tarkasti Perttulan mallin mukaisesti.

Vaiheet 1–2: Aineistoon tutustuminen ja sisältöalueet

Aloitin analyysin tutustumalla litteroituun haastatteluaineistoon. Luin haastatteluaineistoa huolellisesti läpi useaan otteeseen jo litterointivaiheessa – samalla, kun kävin tekstiä läpi anonymisointitarkoituksessa. Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 96) kuvaa, että aineiston lukeminen auttaa tutkijaa hahmottamaan omia ennakkokäsityksiään ja auttaa siten myös sulkeistamisessa. Pyrin lukemaan valmiita, litteroituja haastattelutekstejä ilman omien ennakkokäsitysten vaikutusta lukemiseen. Neutraali suhtautuminen aineistoon on tärkeää kokonaisuuden hahmottamisen kannalta, koska omat ennako-odotukset voivat mahdollisesti etäännyttää tutkijaa haastateltavien aidoista kokemuksista. Mesiäislehto-Soukka (2005, 39) on myös pyrkinyt toteuttamaan tutkimuksen analyysivaiheen siten, etteivät tutkijan omat, luonnolliseen asenteeseen liittyvät ennakkokäsitykset ole vaikuttaneet kokemuksen havaitsemiseen tekstistä.

Oman esitiedon sulkeistaminen osoittautui haastatteluissa erityisen haastavaksi, koska halusin kuitenkin pitää haastattelutilanteen rentona ja mukavana aiheen aran luonteen vuoksi. Tämä johti siihen, että joissain tilanteissa heittäydyin liiaksi ennakko-oletusteni johdattelemaksi. Merkitsin lukuvaiheessa aineistoon harmaalla värillä kaikki kohdat, joissa tunnistin oman sulkeistamisen ja ennakkokäsitysten vaikuttamattomuuden epäonnistuneen. Tein samoin kohdille, joissa olin selvästi epäonnistunut olemaan johdattelematta haastateltavia. Jätin harmaalla merkityt kohdat analyysivaiheen ulkopuolelle. Seuraava esimerkki (esimerkki 1) on katkelma litteroitua haastattelutekstiä, jonka olen sulkenut oman johdatteluni vuoksi pois analyysistä. H tarkoittaa haastateltavaa ja T tutkijaa. Keskustelimme haastateltavan kanssa elatusavusta.

Esimerkki 1. Katkelma, jossa sulkeistaminen on epäonnistunut.

- T: Oliko hän jotenkin tyytymätön siihen summaan?
- H: Joo, se oli liikaa hänelle. Että minä olisin vain laskenut sen väärin, koska hän ei ollut siis tutustunut siihen ohjeeseen, millä se lasketaan.
- T: Sinulle ilmeisesti jäi ihan hyvä kokemus siitä laskemisesta, että se onnistui?
- H: No minä jouduin sitä lukemaan muutaman sivullisen, että se on tosi pitkä se niiden ohje. Se laskukaava on ihan yksinkertainen sitten kun tietää vain mitä kaikkea siihen lasketaan.
- T: Kuulostaa aika erikoiselta, että saitte ensin laskea summan itse. Asuutteko [paikkakunta] ja tarjottiinko teille jotain muita palveluita siinä lastenvalvojan aikaa odotellessa, esimerkiksi jotain perheasioiden sovittelua tai muuta?
- H: No sen ajatushan on lähinnä se, että jos ollaan eri mieltä. Mutta minun ex-puoliso suostui kyllä sen koko ajan maksamaan, että ei se ollut siitä. Oli kuitenkin alkanut miettiä, että jos minä pyydänkin liikaa.

Pidättäytymällä tutkittavien selkeästi tulkittavissa olevissa kokemuksissa ja siirtämällä sulkeistamisen kannalta epäonnistuneet haastattelun kohdat sivuun analyysivaiheessa pyrin lisäämään tutkimuksen luotettavuutta.

Aineistoon tutustumisen ohella jo analyysiprosessin alussa olen hahmotellut tutkimuksen kokonaisuutta. Kokonaisuuden hahmottaminen tutkimusaineistosta tuntui haastavalta näin varhaisessa tutkimuksen vaiheessa tutkimusaineiston laajuuden vuoksi. Pyrin helpottamaan kokonaisuuden hahmottamista keskittymällä analyysivaiheen suorittamisen

aikana vain tutkimuksen empiiriseen osioon. En siis lukenut samanaikaisesti aiempia tutkimuksia tai muuten perehtynyt aiheeseen oman haastatteluaineiston ulkopuolella. Koen, että tämä helpotti oletettavasti myös haastateltavien aitojen kokemusten äärelle pääsemistä. Myös Mesiäislehto-Soukka (2005, 33) on vältellyt analyysiprosessin aikana omien ennakkokäsitysten lisäksi teoreettisia käsityksiä ja niihin perehtymistä.

Yksilökohtaisen analyysin toisessa vaiheessa muodostin sisältöalueita, joiden avulla jäsentäsin tutkimusaineistoa. Hahmottelin sisältöalueita mielessäni aineiston lukemisen ja kokonaisuuden hahmottamisen rinnalla, mutta pidin sisältöalueet tietoisesti mahdollisimman laajoina vielä tässä vaiheessa. Valitsin muodostaa tarkemmat sisältöalueet yksilökohtaisen analyysin myöhemmässä vaiheessa. Koen, että valintani tuki sulkeistamista. Halusin muodostaa sisältöalueet myöhemmässä vaiheessa, koska pyrkimyksenäni oli edelleen estää omien ennakkokäsitysten ja olemassa olevan tiedon limittyminen haastateltavien kokemuksiin.

Vaiheet 3–5: Merkityssuhteet

Aineistoon tutustumisen ja kokonaisuuden hahmottelun jälkeen paneuduin merkityksenantojen erottelemiseen ja niiden muokkaamiseen omalle kielelle sopivaksi. Aino Kääriäinen (2008, 24) määrittelee merkityksenannon sanaksi, lauseeksi, lauseen osaksi tai niiden yhdessä muodostamaksi kokonaisuudeksi. Aloitin erottelemalla merkityksenannot toisistaan litteroidusta haastattelutekstistä. Helpottaakseni aineiston käsittelyä siirsin litteroidut haastattelut yksi kerrallaan omiksi hermeneuttisiksi yksiköiksi Atlas.ti-ohjelmaan.

Käsittelin jokaisen haastattelun omana tiedostonaan ja käytin vapaata koodausta apunani, kun etsin merkityksenantoja haastatteluteksteistä. Merkityksenantojen etsiminen tekstistä tuntui ajoittain haastavalta, koska haastateltavat puhuivat omien ajatusten ja tunteiden lisäksi yleisellä tasolla esimerkiksi siitä, miten erossa toinen vanhempi säilyy kuvioissa mukana. Näissä kohdissa merkityksenantoa oli ajoittain vaikea hahmottaa, kun merkityksenanto sisältyi jo suoraan haastateltavan sanomaan.

Huomasin prosessin edetessä kehittyväni merkityksenantojen erottelemisessa. Eroteltuani merkityksenannot jokaisesta haastattelusta kävin tekstit vielä kertaalleen läpi tarkastusmielessä. Merkityksenannot poikkesivat jonkin verran ensimmäiseksi ja viimeiseksi käsittelemieni haastatteluasiakirjojen välillä. Erot ensimmäiseksi ja viimeiseksi käsittelemieni tekstien välillä syntyivät siitä, että liikuin vapaasti sekä tarkasti rajattujen että laajempien merkityksenantojen välillä ja joissakin erotteluissa olin yleistänyt haastateltavan sanomaa liiaksi. Kävin tämän vuoksi ensimmäisen ja toisen litteroidun haastattelutekstin merkityksenannot läpi toistamiseen ja tein pieniä muutoksia niihin. Lopulta olin tyytyväinen erottelemiini merkityssuhteisiin. Pysin säilyttämään haastateltavan sanoman sisällön sellaisenaan merkityksenantoihin.

Eroteltuani merkityksenannot haastatteluteksteistä tulostin tekstit eroteltuine merkityksenantoineen ja merkitsin kokemuksista kumpuavat merkitystihentymät haastatteluteksteihin käsin. Seuraavassa esimerkissä (taulukko 4) esitän katkelman erään haastateltavan litteroidusta ja käsitellystä haastattelutekstistä. Esimerkissä näkyvät merkityksenantojen erottelut ja merkitystihentymät. Taulukon vasemmassa sarakkeessa on litteroitu haastatteluteksti, keskellä erotellut merkityksenannot ja oikealla merkitystihentymät.

Taulukko 4. Esimerkki merkityksenantojen erottelusta ja merkitystihentymien muodostamisesta.

Haastatteluteksti	Merkityksenanto	Merkitystihentymä
<p>T: Juuri niin. Miten saitte silloin sovittua siitä lasten vuoroviikkosysteemistä? Sovitteko systeemistä keskenänne, tai oletteko esimerkiksi käyneet lastenvalvojalla, vai miten se meni?</p>		
<p>H: Se oli tavallaan ihan selvää, että lapset olisivat kummankin vanhemman luona.</p>	<p>Oli itsestäänselvyys, että lapset tulevat olemaan molempien vanhempien kanssa.</p>	<p>Lasten asuminen</p>
<p>En tiedä vaikuttiko se myös, että meillä [lapsi] on hänen synnyttämä ja [lapsi] minun synnyttämä.</p>	<p>Olemme molemmat synnyttäneet lapsia.</p>	<p>Kaksi synnyttäjää</p>
<p>Olemme perheen sisäisesti adoptoineet lapset.</p>	<p>Olemme adoptoineet lapset perheen sisäisesti.</p>	<p>Perheen sisäinen adoptio</p>
<p>Meillä taisi kuitenkin olla jotain pelkoa ainakin. En tiedä oliko molemmilla pelkoa siitä, että se menisi jotenkin niin... Jotkut ovat kuulleet, että sateenkaari-perheissä biologiset äidit ottavat sen lapsen itselleen ja menettävät käytännössä sen toisen lapsen. Jotain sellaista, että näin ei ainakaan kävisi.</p>	<p>Meillä taisi olla pelkoa, ettei ainakaan kävisi niin, että biologinen äiti vie lapsen pois toisen vanhemman luota.</p>	<p>Pelko lapsen menettamisestä</p>
<p>Meillä oli [ikäinen] [lapsen nimi]. Olin tietenkin varmaan sen synnyttämisen vuoksi sitä mieltä, että hänen pitäisi olla minun luona enemmän. Kouluikään mennessä yritin ehdottaa, että hän olisi neljä yötä kahdessa viikossa siellä ja loput luonani. Eli kouluikään mennessä olisi ollut seitsemän ja seitsemän.</p>	<p>Halusin, että synnyttämäni lapsi on luonani enemmän.</p>	<p>Biologinen äitiys</p>
<p>Mutta sitten tämä minun exäni oli sitä mieltä, että ei käy ja sai ihan kauheita raivokohtauksia. Se oli juuri sitä sellaista menettämisen pelkoa.</p>	<p>Ehdotin asumisjärjestelyä.</p>	<p>Vuoroasuminen</p>
	<p>Ex sai raivokohtauksia, koska pelkäsi.</p>	<p>Pelko lapsen menettamisestä</p>

Valitsin esittää toisistaan erotellut merkityksenannot minä-muotoisina, ikään kuin haastateltavan näkökulmasta. Koin minä-muotoisen ilmaisutavan helpottavaksi Kääriäisen (2008, 28) tavoin, sillä valinnan myötä saatoin säilyttää vanhempien oman puhutavan paremmin. Pidin kuitenkin haastateltavien tunnistettavuuden riskin mielessäni. Kokemuksen ilmaisutavan valinta on merkityksellinen, koska tutkijana olen ensi kädessä vastuullinen tutkittavalle ilmiölle (Perttula 2008, 148). Minä-muotoisen ilmaisutavan valinnalla pyrin ensisijaisesti siihen, että en itse tutkijana etäännyisi aineistosta ja haastateltavan kokemuksesta etenään, kun olin jo yleiskielistänyt litteroitua haastatteluaineistoa.

Merkitystihentymien muotouduttua palasin analyysin vaiheeseen kaksi ja muodostin aineistoa jäsentävät sisältöalueet. Koin tarpeelliseksi toteuttaa vaiheet tässä järjestyksessä, jotta sisältöalueet nousisivat suoraan litteroidusta haastattelutekstistä eivätkä omista ennakkokäsityksistäni käsin. Taina Kyrönlampi-Kylmänen (2007, 97–98) on valinnut toimia toisin. Hän on jäsentänyt omia sisältöalueitaan jo analyysin vaiheessa kaksi avoimen lukemisen, omien ennakkokäsitysten erottelamisen ja haastattelemiensa lasten kertomien asioiden pohjalta. Lasten kertomat asiat pohjautuivat ennalta suunniteltuun haastattelurunkoon, joten Kyrönlampi-Kylmäsellä sisältöalueet muodostuivat eri perustein kuin tässä tutkimuksessa.

Muodostin jokaiselle haastateltavalle omat sisältöalueet muodostettujen merkitystihentymien perusteella. Sisältöalueet muodostuivat melko avoimiksi ja yleisiksi. Seuraavassa lista erälle haastateltavalle muodostamistani sisältöalueista:

- Asuminen
- Ero
- Jaettu vanhemmuus
- Juridiikka
- Lapsi ja ero
- Lapsen sosiaaliset suhteet
- Oma vanhemmuus
- Sateenkaariperheellisyys
- Talous
- Tuen hakeminen
- Tunteet
- Yhteydenpito

Sisältöalueita muodostui esimerkin haastateltavalle yhteensä 12 kappaletta. Sisältöalueita syntyi eri haastateltaville 10–14 kappaletta. Sisältöalueet ovat keskenään hieman päällekkäisiä, koska en ole rajannut niitä kovin tarkasti. Esimerkiksi sisältöalueet ”lapsi ja ero” ja ”lapsen sosiaaliset suhteet” limittyvät toistensa kanssa. Sisältöalueiden päällekkäisyys kuvastaa mielestäni hyvin tutkitun aiheen monitahoisuutta, enkä sen vuoksi ole halunnut tarkentaa sisältöalueita tämän enempää. Muodostettuani sisältöalueet sijoitin erottelemani merkitystihentymät sisältöalueiden alle. Sijoittelu auttoi jälleen minua jäsentämään aineistoa selkeämmin.

Vaihe 6: Yksilökohtaiset merkitysverkostot

Fenomenologisen analyysin ensimmäisen osion päätteeksi muodostin yksilökohtaiset merkitysverkostot. Yksilökohtaiset merkitysverkostot muodostavat ehdotelmia tiedosta, jota kohti tutkimuksessa edetään (Perttula 2000, 433). Muodostin yhtä monta yksilöllistä merkitysverkostoa kuin haastateltavia oli. Tämä tarkoittaa siis seitsemää muodostunutta yksilöllistä merkitysverkostoa.

Olen kirjoittanut yksilökohtaiset merkitysverkostot minä-muodossa. Yksilökohtaisista merkitysverkostoista muodostui melko pitkiä mutta samanaikaisesti tiiviitä kuvauksia äitien kokemuksista. Tutkittavien yksityisyyden suojaamiseksi esitän vain katkelman yhden haastateltavan yksilöllisestä merkitysverkostosta (esimerkki 2).

Helpottaakseni analyysin teon sujuvuutta yhdistin yksilöllisten merkitysverkostojen muodostusvaiheeseen myös vaiheen yleisten merkitysverkostojen muodostamisesta. Muodostettuani yksittäisen yksilökohtaisen merkitysverkoston käsittelin sen heti uudelleen ja paikansin verkostosta merkityssuhteita. Merkityssuhteet on merkitty kursiivilla yksilöllisiin merkitysverkostoihin. Tämä on nähtävissä esimerkissä 2. Merkityssuhteiden paikantaminen ja muokkaaminen merkityssuhde-ehdotelmiksi liittyy yleisen merkitysverkoston analyysin toiseen vaiheeseen. Merkityssuhde-ehdotelmia nimetessäni pyrin jo nostamaan yleisyystasoa käyttämällä yleisempiä käsitteitä. Näin on toiminut tutkimuksessaan myös Kääriäinen (2008, 29). Hän paikansi ydinkokemuksia ja korvasi ne tarpeen mukaan yleisemmällä käsitteellä.

Esimerkki 2. Katkelma yksilökohtaisesta merkitysverkostosta

Lapset elävät eroa koko ajan vuoroviikkoasumisen välityksellä. (*Lapsilla vuoroviikkoasuminen*) Lapset muuttivat erossa omasta kodistaan pois. Koti oli se lasten koti. Nyt lapsilla on kaksi erillistä kotia. Kodin vaihtuminen vaikutti lapsiin. Asumme samalla alueella kuin ennen eroa. (*Lasten suhde kotiin*) Koulut ja päiväkodit säilyivät samoina ja pyrimme pitämään elämän mahdollisimman samanlaisena. (*Piirit säilyneet*)

Olemme molemmat synnyttäneet lapsia. (*Kaksi biologista äitiä*) Olemme adoptoineet lapset perheen sisäisesti, koska meillä taisi olla pelkoa perhesuhteiden säilymisestä. Perheen sisäisen adoption hakemisen aikaan parisuhde oli jo karilla ja kuvailimme elämämme paremmaksi prosessissa kuin mitä se todellisuudessa oli. Toivoa oli vielä. (*Perheen sisäinen adoptio, kun parisuhdeongelmat tiedossa*) Adoptio on tärkeä juuri hankalien tilanteiden takia. Kumpikaan meistä ei kyseenalaistanut adoption hakemista. On hienoa, että nykyään adoptio on mahdollinen. (*Adoption tärkeys hankalissa tilanteissa*)

Ehdotin erossa asumisjärjestelyä, jossa [lapsi] olisi enemmän luonani: mahdollisesti koska olin synnyttänyt hänet. Ex-kumppani raivosi asumisehdotuksestani koska koki myös menettämisen pelkoa. Hän pelkäsi kodistani tulevan lapsille ensisijainen koti. (*Pelko lapsen menettämisestä*) Asumisesta keskustelu tuntui vaikealta. Myös päiväkodista kehoitettiin olemaan siirtymättä vuoroasumiseen lapsen nuoren iän vuoksi. Suostuin vuoroasumisehdotukseen kuitenkin, koska en halunnut käräjäoikeuteen taistelemaan asiasta. (*Erimielisyydet asumisjärjestelyn suhteen*) Vuoroasuminen toki sopi työkuviointihini. (*Vuoroasuminen sopii aikuisen aikatauluihin*) Riitelimme kovasti elatusavusta ja kävimme sopimassa lastenvalvojalla siitä. (*Riita elatusavusta*)

Vuoroasumisessa pitäisi olla todella hyvät välit vanhempien kesken. (*Vuoroasuminen vaatii hyvät välit*) Ex-kumppani ei halunnut keskustella kanssani. (*Ex-kumppanin keskusteluhaluttomuus*) Päiväkodin keskustelut olivat ainoat tilaisuudet, joissa keskustelimme yhdessä lasten asioista. Se tuntui hurjalta. Lasten takia olisin halunnut keskustella asioista. Kouluun emme koskaan menneet yhdessä. Ex-kumppanin mielestä osallistumme itsenäisesti yhteistyöhön lasten tahojen kanssa. Saan itselleni paljon tukea lasten tahoilta. (*Omatoinen yhteydenpito lasten tahoihin*) Välimme ovat joskus lämpimät, toisaalta ennalta-arvaamattomat. Ex-kumppani on joskus ennalta-arvaamaton, enkä ymmärrä hänen ajatteluaan. Silloin karsin kommunikointia hänen kanssaan. (*Välien tilanne vaihtelee*)

Yksilökohtaiset merkitysverkostot ovat jäsentyneet pitkälti sisältöalueisiin sijoitettujen merkitystihentymien pohjalta, mutta olen tutkijana muokannut joiltain osin asioiden esitysjärjestystä luettavuuden helpottamiseksi.

6.2 Yleisten merkitysverkostojen muodostus

Yksilökohtaisista merkitysverkostoista siirryin analyysin toiseen osioon eli yleisten merkitysverkostojen muodostamiseen. Tässä osiossa pyrin nostamaan tutkimuksen tiedon yleisyyden tasoa. Analyysin toinen osa mukailee myös Perttulan (1996; 2000) analyysimallia. Perttulan mallissa myös analyysin toinen osa muodostuu seitsemästä vaiheesta ensimmäisen osion tapaan. Olen supistanut toisen osion vaiheita omaan tutkimukseen paremmin soveltuviksi. Etenen yksilökohtaisista merkitysverkostoista kohti yleistä merkitysverkostoa seuraavien vaiheiden myötä:

1. Asennoituminen tutkimukseen: yksilökohtaiset merkitysverkostot ehdotelmia yleisestä tiedosta
2. Merkityssuhteiden erottelu ja muokkaaminen merkityssuhde-ehdotelmiksi
3. Sisältöalueiden hahmottelu
4. Merkityssuhde-ehdotelmien sijoittelu muodostettuihin sisältöalueisiin
5. Ehdotelma yleiseksi merkitysverkostoksi
6. Muodostetaan yleinen merkitysverkosto tai yleisten merkitysverkostojen tyypit

Olen soveltanut Perttulan (1996; 2000) analyysimenetelmää myös yleisten merkitysverkostojen osalta. Verraten Lehtomaan (2008, 181) kuvaamaan malliin olen yhdistänyt osion toisen vaiheen jo yksilöllisten merkitysverkostojen analyysiin. Tämän lisäksi jätin sisältöalue-ehdotelmien hahmottelun vaiheen pois omasta analyysistä. Tein valinnan jättää vaiheen pois, koska koin, ettei se tuo lisäarvoa hyvin jäsenyneeille aineistolle analyysin neljännen vaiheen jälkeen eli sen jälkeen, kun merkityssuhde-ehdotelmat on sijoitettu sisältöalueisiin.

Vaiheet 1–2: Asennoituminen ja merkityssuhde-ehdotelmien hahmottelu

Yleisen merkitysverkoston muodostaminen alkaa tutkimusasenteen omaksumisella. Lähtökohtana on, että yksilökohtaiset merkitysverkostot toimivat pohjana yleisten merkitysverkostojen muodostamiselle. Yleisen tiedon muodostamiselle on tarkoin rajatut ehdot, vaikka yleinen tieto haastateltavien kokemuksista johdettuna on pitkälti tutkijan muodostamaa (Perttula 2000, 430). Kokemuksiin liittyvän yleisen tiedon ehtona on sen kattavuus.

Yleisen tiedon tulee olla tosiasiallisesti yhteyksissä haastateltavien kokemusten kanssa. Ei siis riitä, että yleinen tieto esiintyy mahdollisesti yksilökohtaisissa merkitysverkostoissa, vaan sen on löydettävä myös niistä. Yleisen tiedon kattavuuden vaatimus kumpuaa eksistentiaalis-fenomenologisen tutkimuksen ontologisista lähtökohdista. (Perttula 2000, 431.)

Suoritin analyysin toisen vaiheen jo aiemmin, kun muodostin yksilöllisiä merkitysverkostoja. Paikansin merkityssuhteet yksilöllisistä merkitysverkostoista jo niiden muodostustuttua. Erotelluista merkityssuhteista muodostin merkityssuhde-ehdotelmia, jotka sijoitin kursiivilla suoraan yksilöllisiin merkitysverkostoihin (esimerkki 2). Tässä vaiheessa tutkimusaineisto oli jo analyysin alkuvaiheisiin verraten hyvin jäsentynyttä ja tämän myötä merkityssuhde-ehdotelmien erottelu kohtalaisen helppoa. Myös Perttula (2000, 434) toteaa samaa aineiston hyvästä jäsentyneisyydestä.

Vaiheet 3–4: Sisältöalueet ja merkityssuhde-ehdotelmien sijoittaminen sisältöalueisiin

Seuraavaksi muodostin sisältöalueet merkityssuhde-ehdotelmien pohjalta. Tässä vaiheessa analyysiä aineistoni oli tullut minulle jo erityisen tutuksi, koska olin lukenut sitä kymmeniä kertoja alusta loppuun ja lisäksi toteuttanut jo aiemmat analyysin vaiheet.

Olin luonnollisesti tässä vaiheessa muodostanut jo mielessäni alustavia sisältöalueita. Sisältöalueiden muodostaminen nostaa tutkimuksen tiedon tasoa voimakkaasti kohti yleisempää tietoa. Muodostamani sisältöalueet kumpuavat suoraan litteroiduista haastatteluteksteistä, mutta samanaikaisesti ne ovat jo melko etäällä yksilöllisistä kokemuksista. Muodostamani sisältöalueet ovat: *ero, vanhemmuus, suhde ex-kumppaniin, lapset, tuki ja sateenkaariperheellisyys*. Sisältöalueiden yhteneväisyys eri ehdotelmien välillä ei ole tarkoituksenmukaista tai tavoiteltavaa (Perttula 2000, 436). Tässä tutkimuksessa nämä samat sisältöalueet toteutuivat kuitenkin kaikissa tapauksissa, joten pitäydyin muodostamissani ja yhtenevissä sisältöalueissa.

Seuraavaksi sijoitin merkityssuhde-ehdotelmat sisältöalueiden alle. Suurin osa merkityssuhde-ehdotelmista oli helppo sijoittaa sisältöalueisiin, koska merkityssuhde-ehdotel-

mien päällekkäisyys tai limittyneisyys oli jo vähäistä verrattuna analyysin aiempiin vaiheisiin. Limittyneisyys ei tietenkään ole täysin poistunut, koska tutkittu ilmiö on monitahoinen. Seuraavassa esimerkissä (esimerkki 3) esitän merkityssuhde-ehdotelmien sijoittelua sisältöalueisiin erään haastateltavan osalta. Esitän sijoittelua vanhemmuuden sisältöalueiden osalta.

Esimerkki 3. Merkityssuhde-ehdotelmien sijoittelu sisältöalueisiin.

VANHEMMUUS

Lapsista vieraannutaan suhteen aikana. Ollaan epävarmoja ja hämillään tilanteesta. Vieraantuminen ymmärretään eron jälkeen.

Suhteessa lapset tulee pitää hiljaisina, ettei mitään sattuisi. Vanhemmuus katkaistaan lapsilta.

Vanhemmuuden uudelleen rakentaminen on hankalaa ja se jatkuu edelleen.

Eron jälkeen elämä on vaivalloista ja lapset vaativat jatkuvaa läsnäoloa.

Eron jälkeen ei tarvitse pelätä ja hyssytellä. Saa olla rauhassa. Elämä on yksinkertaista, koska asioista saa päättää yksin.

Jälkikäteen tulee vuosia kestävä syyllisyys, miten on mahdollistanut kaiken ja antanut lasten syntyä suhteeseen.

Itselle annetaan vähän anteeksi ja ymmärretään, että tilannetta oli eron jälkeen mahdollista vielä korjata.

Todellisuuteen havahdutaan eron jälkeen. Kaikki on samanaikaisesti kamalaa ja helppoa.

Erossa menetetään lapsi.

Ymmärretään, että ex-kumppanin lapsi ei tunne enää. Päästetään irti menetetystä lapsesta.

Ollaan kateellisia niille, joiden perheissä toinen vanhempi osallistuu lasten hoitoon. Ajatus vuoroasumisesta on taivaallinen.

Yksinhuoltajuus on rankkaa.

Ajatellaan, onko omasta vanhemmuudesta oikeutta irtisanoutua kuten muilla.

Tein vastaavat sijoittelut kaikille haastateltaville. Seuraavaksi siirryin yleisten merkitysverkostojen ehdotelmien muodostukseen.

Vaihe 5: Ehdotelmät yleisiksi merkitysverkostoiksi

Merkityssuhde-ehdotelmien sijoittelu sisältöalueisiin helpotti siirtymistä kohti yleisiä merkitysverkostoja. Tein yhtä monta ehdotelmaa yleisestä merkitysverkostosta kuin haastateltavia on. Toisin sanoen muodostin kaikista yksilökohtaisista merkitysverkostoista edellä mainittujen vaiheiden toteuttamisen jälkeen oman ehdotelman yleisestä merkitysverkostosta. Tämä tutkimuksen vaihe vaati minulta ankaraa ajatustyötä ja aineiston pusertamista uuteen muotoon. Seuraava esimerkki (esimerkki 4) on yksi ehdotelma yleisestä merkitysverkostosta.

Esimerkki 4. Ehdotelma yleisestä merkitysverkostosta.

Erotaan pitkästä suhteesta. Eroprosessi on pitkä. Ero on sopuisa. Asuminen eron jälkeen hoituu joustavasti. Vuoroasumisesta lipsutaan lähemmäs olevien kotien takia. Vuoroasuminen on hyvä ratkaisu vanhemmille mutta huono ratkaisu lapselle. Asioissa edetään lapsen etu edellä. Kasvatustavat ovat samanlaiset vanhempien kesken. Lapsen huollosta ja tapaamisesta tehdään virallinen sopimus varotoimenpiteenä.

Vanhemmuus on samankaltaista kuin ennen eroa. Suhde lapseen on läheinen. Lapsen kanssa eletään itsenäistä elämää. Vastuu lapsesta on pääosin itsellä. Omaa aikaa on kiva saada. Oma arkea täytyy järjestellä. Arjen jakaminen helpottaisi. Läheisiltä saadaan tukea. Omia valintoja täytyy pohtia tarkemmin. Eron jälkeen on seurusteltu. Geneettinen erilaisuus lapsen kanssa on hyödyksi riitatilanteissa.

Vanhemmilla on yhteiset säännöt. Molemmat ovat vanhempia. Toinen vanhempi on haluton osallistumaan yhteistyöhön lapsen tahojen kanssa.

Lapsi asuu molempien vanhempien luona. Lapsella on kokemus tietystä kodista. Asunon vaihtaminen on haasteellista lapselle. Muutos on lähtökohtaisesti huono lapselle. Myös ero on huono lapselle. Ero on lapsen kannalta samankaltainen kuin ero heteroperheen lapselle. Lapsen tutut piirit säilyvät erossa. Lapsi huolehtii omista tavaroistaan. Lapsi on itsenäinen. Lapsi suhtautuu neutraalisti vanhempien uusiin parisuhteisiin. Lapsi testaa rajoja. Lapsi riitelee enemmän biologisen äidin kanssa. Lapsi peittelee sateenkaariperheellisyyttä ja kertoo kavereille viikonloppuisästä. Normaaliutta ylläpidetään. Perhemuodosta on kiusattu jonkin verran. Erilaisuus on haastavaa.

Perheen sisäinen adoptio hoidetaan kuntoon ennen eroamista. Lapsen juridinen vanhemmuus saadaan adoptioprosessin myötä. Kokemus perheen sisäisestä adoptiosta on positiivinen. Lapsiperheajasta on myös positiivinen kokemus. Miespuolisen henkilön kasvatus on erilaista kuin kahden äidin kasvatus. Äideillä on keskenään erilaiset roolit. Eroon kaivataan tukea ulkopuolisilta, mutta sitä on korkea kynnyks hakea. Vertaistukea kaivataan. Nykyään tukea on saatavilla sateenkaariperheille.

Ehdotelmista siirryin yleisten merkitysverkostojen muodostamiseen, joka on Perttulan (2000, 439) mukaan ”empiirisen analyysin pääteipite, joka sisältää tutkittavaa ilmiötä koskevan yleisen tiedon”.

Vaihe 6: Yleisten merkitysverkostojen tyypit

Analyysin toisen osan viimeisessä vaiheessa pyrin muodostamaan yleisen merkitysverkoston. Tutkija voi muodostaa yhden yleisen merkitysverkoston, jos kaikissa yleisen merkitysverkoston ehdotelmissä esiintyvät samat ydinmerkitykset. Toisin sanoen kaikissa haastatteluissa tulee tällöin olla sellaista yhtenevää samankaltaisuutta tutkittuun aiheeseen liittyen, että kokemusten perusteella voidaan muodostaa yleistä tietoa. (Perttula 2000, 439.)

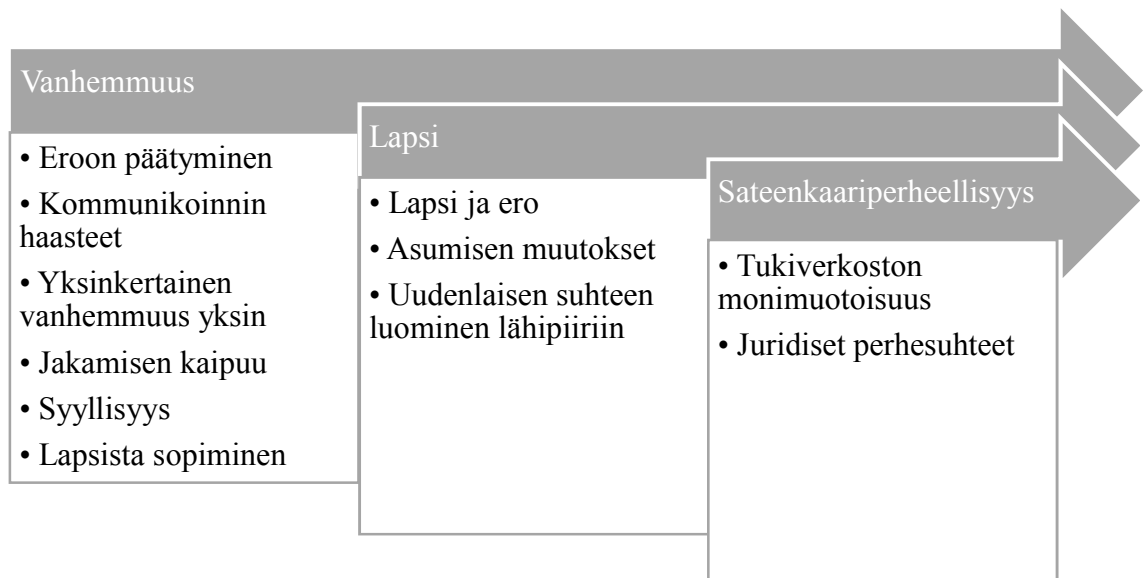
Tässä tutkimuksessa vanhempien kokemuksissa on keskenään paljon samankaltaisuutta, mutta pohjimmiltaan sateenkaariperheiden tilanteet ovat todella yksilöllisiä ja toisistaan poikkeavia biologisten ja juridisten perhesuhteiden osalta. Nämä suhteet ovat tiiviisti yhteydessä haastateltavien kokemusten kanssa. Perhesuhteet ovat tässä tutkimuksessa todella merkityksellisiä tutkimusaiheen kannalta, eivätkä eri haastateltavien kokemukset ole tästä johtuen täysin yhdisteltävissä kohti yleistä tietoa. Tämän vuoksi koin tässä tutkimuksen vaiheessa erittäin vahvaa velvollisuutta olla enää nostamatta tiedon yleisyyden tasoa kohti yleisiä merkitysverkostoja. Tämä ratkaisu tuntui myös tutkimuseettisesti ainoalta mahdolliselta vaihtoehdolta. Jos olisin tehnyt toisenlaisen ratkaisun, en olisi kokenut olevani aidosti kunnioittava tutkittavaa ilmiötä ja haastateltavia kohtaan.

Päädyin siis ratkaisuun, että jokaisen äidin ehdotelmat yleisestä merkitysverkostosta toimivat tässä tutkimuksessa myös erillisinä, yleisinä merkitysverkostoina. Yleisiä merkitysverkostoja kutsutaan tässä tapauksessa yleisen merkitysverkoston tyypeiksi (Perttula 2000, 440). Yleisen merkitysverkoston tyypejä on yhtä monta kuin ehdotelmia yleisistä merkitysverkostoista, eli seitsemän. Yleisten merkitysverkostojen tyypit sisältävät tiivistä tietoa tutkitusta ilmiöstä, ja esimerkki 4 toimii siis myös yleisen merkitysverkoston tyyppinä. Yksityisyyden suojaamiseksi en esitä esimerkki 4:stä enempää esimerkkejä yleisten merkitysverkostojen tyypeistä.

Vanhempien kokemuksissa oli kuitenkin perhesuhteiden eroavaisuuksista huolimatta paljon yhteistä. Tarkastelin yleisten merkitysverkostojen tyyppejä pitkään ja niissä esiintyviä yhteisiä yleisiä merkitystihentymiä eli ydinkokemuksia etsien. Toteutin etsintävaiheen tarkastelemalla tekstejä tulosteina ja merkitsemällä niissä toistuvia kokemuksia erilaisin merkein ja värein. Aikani tätä tehtyäni siirsin teksteissä toistuvien ydinkokemusten tarkastelun tietokoneelle. Leikkasin, liimasin ja askartelin aineiston parissa. Tämän toiminnan tarkoituksena oli etsiä merkityksellistä tietoa suhteessa tutkimuskysymyksiin, kuten Kääriäinen (2008, 32) on myös vaiheesta todennut. Halusin etsiä tietoa sekä eron vaikutuksista vanhemmuuteen ja lasten elämäntilanteeseen että kahden äidin eron erityispiirteistä.

Huolellisen tarkastelun ja vertailun jälkeen paikansin yleisten merkitysverkostojen tyypeistä tutkittaviin aiheisiin liittyviä yleisiä merkitystihentymiä yhteensä yksitoista kappaletta: *eroon päätyminen, kommunikoinnin haasteet, yksinkertainen vanhemmuus yksin, jakamisen kaipuu, syyllisyys, lapsista sopiminen, lapsi ja ero, asumisen muutokset, uudenlaisen suhteen luominen lähipiiriin, tukiverkoston monimuotoisuus ja juridiset perhesuhteet*. Yleiset merkitystihentymät ovat yhteisiä kaikille haastateltaville. Vaikka aihealueet ovat yhteneviä, eivät kokemukset sinänsä kuitenkaan ole samanlaisia.

Olen jaotellut merkitystihentymät tutkimuskysymysten mukaisesti vastaamaan siihen, minkälaisia kokemuksia parisuhteen päättäneillä vanhemmilla on eron vaikutuksista omaan vanhemmuuteen (vanhemmuus) ja lapsen/lasten elämäntilanteeseen (lapsi) ja minkälaisia erityispiirteitä kahden äidin erossa on (sateenkaariperheellisyys). Esitän näihin tutkimuksen teemoihin liittyvät, paikantamani merkitystihentymät kuviossa 1. Kuviaan merkitystihentymät hierarkkisessa järjestyksessä kuviossa 1, koska se todentaa hyvin tutkitun ilmiön monitasoisuutta. Kuvion nuolet viittaavat sateenkaariperheen eroilmiön ulottuvuuksiin, joita tässä tutkimuksessa ei ole tarkasteltu. Palaan näihin ulottuvuuksiin luvussa 9, jossa ehdotan jatkotutkimusaiheita.

Kuvio 1. Yleisten merkitysverkostojen tyypeistä paikannetut kokemuksen yleiset merkitystihentymät.

Käsittelen seuraavassa luvussa 7 kaikkia vanhempia yhdistäviä kokemuksia jollain tasolla, jotta sateenkaariperheen eroilmiöstä muodostuisi mahdollisimman monipuolinen ja todenmukainen kuva. Ajattelen, että käsittelemällä äitejä yhdistäviä kokemuksia monipuolisesti toteutan myös sulkeistamista enkä liiaksi puutu tutkittavien kokemuksen rajaan. Tutkijana olen kuitenkin saanut, ja toisaalta myös joutunut, säätelemään kokemusten kuvaamisen laajuutta.

7 ERONNEIDEN ÄITIEN KOKEMUKSET

Tässä luvussa esittelen tarkemmin fenomenologisen analyysin lopputuloksena syntyneitä yleisiä merkitystihentymiä. Aloitan luvun vanhemmuuteen liittyvien merkitystihentymien käsittelyllä alaluvussa 7.1. Vanhemmuuden käsittelystä etenen lapseen liittyviin merkitystihentymiin alaluvussa 7.2. Lopuksi esittelen sateenkaariperheellisyyteen liittyviä merkitystihentymiä alaluvussa 7.3. Käytän käsittelyn tukena sitaatteja vanhempien haastatteluista palauttaen tutkimusprosessissa muodostetun yleisen tiedon taas yksityiselle tasolle. Olen pyrkinyt valitsemaan kuhunkin tilanteeseen ja kokemukseen parhaiten sopivat sitaatit. Sitaateissa lyhenne ”T” viittaa tutkijan puheeseen ja ”H” haastateltavan äidin puheeseen. Äitien perheet ovat osoittautuneet tässä kokemuksessa omanlaisiksi, ja äitien kokemukset ovat osittain niin poikkeavia toisistaan, että en voi olla viittaamatta myös yksilöiden kokemuksiin. Tämä ei ole täysin fenomenologisen metodin mukainen tapa toimia, mutta yksittäisten äitien kokemukset kuitenkin yhdistyvät samankaltaisissa kokemusten ydinmerkityksissä.

7.1 Eron vaikutukset vanhemmuuteen

Haastatellut sateenkaariperheiden vanhemmat kuvailivat haastatteluissa monipuolisesti omaa vanhemmuuttaan. Eron päätyminen on johtanut vanhempien kokemusten mukaan muutoksiin omassa vanhemmuudessa, kommunikoinnin haasteisiin ja syyllisyyden tunteeseen. Vanhemmuudesta on tullut yksin ollessa yksinkertaisempaa, mutta toisaalta vanhemmat kokevat voimakasta jakamisen kaipuuta. Eron jälkeiseen vanhemmuuteen liittyy myös sopiminen lasten asioista.

Eron päätyminen

Haastatellut vanhemmat pohjüstivat erossa muuttunutta elämäntilannetta kertomalla elämäntilanteestaan ennen eroa. Kuvaukset eron päättämisestä toistuivat kaikissa vanhempien haastatteluissa. Erotilanteeseen päättämiseen liittyvät kuvaukset ovat oleellisia eron kokonaisvaltaisen ymmärryksen kannalta ja toimivat taustoittajana muille eron ulottuvuuksille.

Eronneet äidit kuvasivat jonkin verran eropäätökseen liittyvää aloitteellisuutta ja sitä, miten eropäätös oli syntynyt. Eroprosessi sai äitien puheissa ajallisia ulottuvuuksia. Valtaosalla haastateltavista erosta oli haastattelun hetkellä jo jonkin verran tai kauan aikaa. Myös eroprosessin pituutta käsiteltiin jonkin verran. Vain pieni osa vanhemmista puhui siitä, mitkä syyt johtivat eroon. Muutama äiti nosti erosta puhuessaan esiin kolmannen osapuolen. Erään äidin mukaan kolmas osapuoli ei kuitenkaan ollut syynä eroon, kun taas erään toisen äidin mukaan kolmas osapuoli edesauttoi eroa.

Vanhempien puheessa nousi esille eroa edeltänyt elämäntilanne. Karkeasti jaoteltuna haastateltavien erot olivat sujuneet sopuisasti ja yhdessä asioita hoitaen, tai eroa oli edeltänyt rankka ja hankala elämäntilanne. Eroa edeltänyt elämäntilanne nousi vanhempien puheessa esille ennen kaikkea niissä tapauksissa, joissa eroa edelsi rankka ja haastava elämäntilanne. Vanhempien kuvauksissa eroa on saattanut edeltää syöksykierre, jota ei enää saatu katkaistua. Eroa edeltävä elämäntilanne on saattanut olla väkivallan vuoksi erittäin vahingollinen sen osapuolille.

H: Se ilmeni semmoisena ihan kamalana käytöksenä: väkivaltana sekä minua että lapsia kohtaan. Ja kammottavana kielenkäyttönä, todella epäluotettavana käytöksenä... Että se oli lähinnä se henkinen ja fyysinen väkivalta, joka teki siitä niin ikävää.

Hankalista elämäntilanteista eroon päätyneet äidit kuvasivat taustoituksen yhteydessä myös eroratkaisuun päätymiseen liittyvää helpotusta. Näiden vanhempien kohdalla nousevat esille eron myötä tulleet helpotuksen ja pelastumisen tunteet. Sopuisaa elämäntilannetta ennen eroa on sen sijaan kuvailtu tavanomaiseksi ja sellaiseksi, ettei siinä ole ollut mitään erityistä.

Kommunikoinnin haasteet

Kaikki haastatellut vanhemmat kuvailivat kommunikointiin liittyvää haasteellisuutta jossain määrin. Haastateltavien puheissa toistui kommunikointi ennen kaikkea ex-kumppanin kanssa. Valtaosa äideistä on kokenut kommunikoinnissa jonkinasteisia haasteita, vaikka heillä nykyään olisikin hyvät välit ex-kumppanin kanssa. Välien tilanne myös vaihtelee, eli on parempia ja huonompia jaksoja sen suhteen, miten kommunikointi toisen

kanssa onnistuu. Lähes kaikki äidit ovat edelleen tekemisissä ex-kumppanien kanssa, ja välit ovat osalla heistä hyvät. Erään haastateltavan kohdalla kommunikointi ex-kumppanin kanssa on päättynyt erossa täysin. Äidin ex-kumppani katkaisi erossa kaikki välit perheeseen ja vei oman biologisen lapsensa mukanaan. Välien katkaisu erotilanteessa on äärimmäinen ratkaisu niin lasten kuin aikuistenkin kannalta. Erään toisen äidin kohdalla välit ex-kumppaniin olivat myös katkenneet kokonaan parisuhteen päätyttyä, mutta sittemmin välit on saatu korjattua.

Kommunikointiin liittyy joidenkin vanhempien kohdalla luottamuspuula ja ymmärtämättömyys ex-kumppania kohtaan. Luottamus ex-kumppania kohtaan on saatettu menettää lopullisesti, vaikka oltaisiin puheväleissä. Luottamuspuulaan liittyi yhden vanhemman kohdalla tarve korostaa omaa rooliaan vanhempana ex-kumppanille. Osa vanhemmista kuvaili, että ex-kumppanin kanssa saa edelleen riidan aikaiseksi helposti ja että riitaan liittyvä kuvio on samankaltainen kuin ennen eroa. Konflikteja vähentää asioista sopiminen yhdessä ja kommunikoidessa asiassa pysyminen.

Useat haastateltavat kertoivat siirtyneensä eron myötä lasten vuoroasumiseen. Vuoroasumiseen siirryttäessä on oleellista, että vanhemmat ovat tietoisia, miten lapsilla menee toisessa kodissa. Vanhemmat kokivat, että hyvä kommunikointi on edellytys vuoroasumisen toimivuudelle.

H: No sanotaan, että ehkä ainakin ensimmäiset kolme vuotta me emme edes puhuneet puhelimesta toisillemme vaan hoidimme tekstiviestien avulla lapsia. Se on mielestäni ihan järkyttävää, koska se, että sitten varsinkin, kun on vuoroviikkoasuminen, niin pitäisi olla aika hyvä kommunikointi vanhempien välillä. Hän ei halunnut puhua kanssani. Meillä oli joitain päiväkodin keskusteluja kerran-pari vuodessa. Ne olivat ainoita tilaisuuksia, joissa olimme yhdessä läsnä ja sitten puhuimme lapsista. Se oli aika hurjaa.

Kuten yllä olevasta sitaatista käy ilmi, ei toimivaa kommunikaatiotta ole aina helppo ylläpitää sen tärkeydestä huolimatta. Sen rinnalla, että kommunikointi vanhempien välillä on tai on ollut haasteellista, voi kommunikointiin liittyä haasteita myös suhteessa muihin tahoihin. Yhteydenpito lapsen tahoihin, kuten kouluun, on voinut jäädä toisen vanhemman harteille, tai kukin vanhemmista on parisuhteen päättymisen jälkeen saattanut hoitaa yhteydenpidon tahoihin itsenäisesti. Ex-kumppani on voinut olla haluton osallistumaan yhteistyöhön lasten tahojen kanssa esimerkiksi kiireen vuoksi.

Yksinkertainen vanhemmuus yksin

Haastatellut vanhemmat kokivat eron jälkeisen vanhemmuuden yksinkertaiseksi kahdella eri tavalla. Osa vanhemmista nimesi haastattelutilanteessa suoraan, että vanhemmuus yksin on yksinkertaista.

H: Sanotaan, että minä arvostan vielä aiempaa enemmän sitä, että on yksi aikuinen. Vaikka se on työlästä, on se myös kauhean yksinkertaista, koska ei tarvitse yhdistellä kahden ihmisen näkemyksiä siitä, miten asiat pitäisi hoitaa.

Yksin oleminen vanhempana voi siis luoda helppouden tunnetta, koska ei tarvitse keskustella, jakaa ja sopia asioita muiden osapuolien kanssa. Saa ikään kuin elää oman näköistä vanhemmuutta juuri niillä ehdoilla, jotka itse itselleen asettaa. Vanhempi voi toimia haluamallaan tavalla lapselle esimerkkinä, kun hän on yksin. Eräs äiti kuvaili eron selkeyttäneen hänen omia ajatuksiaan hankalassa elämäntilanteessa elämisen jälkeen.

Eron jälkeinen vanhemmuus voi olla yksinkertaista myös sen vuoksi, että eronneilla vanhemmilla on keskenään yhteinen näkemys ja vastuu lasten kasvatuksesta. Kahden kodin yhteiset säännöt ja vanhempien yhtenevät ajatukset kasvatustavoista helpottavat oman vanhemmuuden toteuttamista. Seuraava esimerkki osoittaa, että vanhempien keskinäinen arvostus on helpottanut haastatellun äidin elämää.

H: Rahasta olemme joskus tapelleet, mutta kasvatuseriaatteista ei mitenkään paljoa. Muistan esimerkiksi aika pian eron jälkeen, kun lapsi oli kipeänä ja vielä pieni, ja ex oli tietenkin ollut se imettävä vanhempi, niin ex nukutti lasta silloinkin. Lapsi ei halunnut nukahtaa. Hän oli kerta kaikkiaan itkuinen ja hankala, niin ex ajoi meille [paikka] ja tuli ja nukutti lapsen. Lähti sitten kotiin. Eli ei mitään sellaista, että tuo lapsi tänne taksilla, vaan se oli mielestäni jotenkin hyvä, että hän kunnioitti minun vanhemmuuttani. Lapsi oli kuitenkin luonani ja lapsen oli aika olla luonani, mutta hän silti kävi auttamassa siinä tilanteessa. Se meni enimmäkseen siis aika hyvin.

Useimmat vanhemmat, joilla on yhtenevät kasvatuseriaatteet eron jälkeenkin, ovat keskustelleet ja sopineet kasvatuseriaatteista jo seurustelusuhteen aikana. Parisuhteen päättymisen jälkeen on ollut luontevaa jatkaa samojen sääntöjen pohjalta. Toisen vanhemmuuden kunnioitus, yhteinen vastuu lapsesta ja joustaminen vaikuttavat vanhempien kokemuksen mukaan edesauttavan vanhemmuuden sujumista yksin.

Jakamisen kaipuu

Kaikki haastateltavat jakoivat kokemuksen siitä, että arjen jakaminen toisen aikuisen kanssa olisi helpompaa. Jakaminen kytkeytyi äitien puheissa arjen elämisen ja lastenhoidon lisäksi taloudelliseen tilanteeseen. Usealla vanhemmalla taloudellinen tilanne on heikentynyt eron myötä. Seuraavasta katkelma osoittaa kuinka laaja-alaisesti parisuhteen päättymisen on vaikuttanut äidin vanhemmuuteen.

H: [tauko] Minä ajattelen, että olisin ollut ehkä vähän parempi vanhempi, jos meitä olisi ollut kaksi jakamassa. Se siis on kuitenkin sellaista yksinhuoltajuutta, kun on lasten kanssa. Niin olisin voinut olla jotenkin enemmän niiden lasten kanssa. Työ vie kapasiteettia ja sitten se lasten... Ihan se puhdas kodin pyöritys ja jotenkin sellainen niin kuin, olisin voinut ehkä jotain edes toteuttaa siitä, mitä haaveilin toteuttavani lasten kanssa. Ja sitten tämä taloudellinen katastrofi, mikä tästä eroamisesta seuraa... Se on aiheuttanut rajoituksia lasten kanssa olemiselle.

Parisuhteen päättymisen johdosta on täytynyt purkaa yhteistalous ja pohtia, millä itse elää. Erityisesti asumisen kustannukset nousivat esille äitien puheessa. On taloudellisesti edullisempaa jakaa asumisen kulut kahden tai useamman aikuisen kesken kuin vastata niistä yksin. Haastatellut äidit ovat asuneet parisuhteen päätyttyä itsenäisesti lapsen tai lasten kanssa. Kukaan ei ole muuttanut esimerkiksi omien vanhempiansa luokse tai ystävänsä kanssa asumaan – edes väliaikaisesti. Näin ollen asumisen kulut ovat kasvaneet.

Se, että omaa vanhemmuutta ja arkea ei saa jakaa muiden kanssa, voi aiheuttaa erilaisia tunteita. Pettymys on yhden vanhemman nimeämä tunne jakamisen tavoittamattomuuteen liittyen.

T: Mitä muuta se erotilanne teille käytännössä tarkoitti – sitä muuttoa toki, mutta mitä muuta?

H: Hirvittävää pettymystä. Sen piti olla, no unelmien täyttymys: paljon lapsia ja aikuinen jakamassa arkea. Näin kuvittelin, että minä saan tästä nyt aikuisen jakamaan arkea ja kaikkia taloushuolia ja toimintoja, mitä nyt arkeen kuuluu. Sitten toinen kieltäytyikin kaikesta muusta paitsi pyykinpesusta. Kaikki muu oli paskaa. Niin, se oli se pettymys.

Vanhempana yksin jääminen voi aiheuttaa myös surua, koska vanhemmalla ei välttämättä ole ketään kenen kanssa voisi jakaa lapsiin liittyviä asioita. Jakamisen kaipuu koskee sekä

lapsiin liittyviä positiivisia että negatiivisia asioita, kuten huolia. Sen lisäksi, että vanhempi voi jäädä erossa ilman toisen aikuisen tukea ja jakamista, voi vanhempi jäädä erossa myös yksin ilman yhteiskunnan tukea. Eräs haastateltavista identifioi itsensä vahvasti totaaliyksinhuoltajaksi. Yksinhuoltajille ei kyseisen äidin kokemuksen mukaan ole tarjolla riittävää yhteiskunnallista tukea.

H: ...tavallaan niitä tapauksia on todella paljon, että toinen vanhempi vaan lähtee ja sanoo että ei huvita, hei hei. Se on todella jännittävää, että miten yksi vanhempi voi – että voinko minäkin? Onko minulla tässä joku valinta, että voinko minä ilmoittaa, että minua ei enää huvita? Kai minä periaatteessa voisin, mutta en ihan niin helposti.

Jakamisen kaipuu liittyy myös lasten kanssa olemiseen, minkä eronneet äidit kokevat toisinaan todella rankkana. Lasten kanssa oleminen on rankkaa, koska vuoroasumisjärjestelyssä lapset ovat niin vahvasti läsnä, kun he ovat paikalla. Kontrasti niihin viikkoihin, jolloin lapset eivät ole paikalla, on suuri.

H: Sitten ihan käytännössä se, että kun he ovat vain kerran viikossa, niin se on selaista todella intensiivistä. Molemmat haluaisivat puhua, ja sitten se, ettei ole niin kuin käytettävissä. Että kun olen se yksi vanhempi perheessä, niin en pysty olemaan niin paljon lasten käytettävissä. Pitää sitten tavallaan tehdä ne tavalliset kotityöt ja sitten se mahdollisuus, että jotenkin olisi kahdenkeskeistä aikaa kummankin lapsen kanssa.

Omat voimavarat voivat olla eron jälkeen vähissä, ja yksin oleminen lasten kanssa rankan elämäntilanteen jälkeen voi johtaa yhden äidin kokemuksen perusteella sellaiseen väsymykseen, joka on heikentänyt kykyä kasvattaa lasta rakentavalla tavalla. Äiti on väsymyksessään läimäyttänyt lastaan. Tilanne on korjaantunut keskustelun ja asian käsittelyn myötä mutta osoittaa, miten siirtyminen yhteisestä vanhemmuudesta omaan ja yksinäiseen vanhemmuuteen on suuri muutos myös aikuiselle.

Eron jälkeisessä tilanteessa monet vanhemmista ovat kohdanneet monenlaisia lapsen elämään liittyviä haasteita tai ongelmia. Näistä lapsista valtaosan ongelmat eivät todennäköisesti liity eroon, mutta niihin on täytynyt hakea apua ja tukea eron jälkeisessä elämässä. Osa vanhemmista on kyennyt vastaamaan tuen hakemisesta yhteistyössä ja jakanut sillä tavalla vastuun lapsesta.

H: Tässä on mielenkiintoista tämä, että itse tein lastensuojeluilmoituksen meidän [lapsesta] [vuosiluku] kesällä, ja syksyllä hänellä oli sitä kautta sitten tukea. Kun tuli se tilanne, että lapsi pitäisi siirtää, niin normaalisti se olisi ollut se kiireellinen sijoitus. Mutta kun tässä oli se tilanne, että toinen vanhempi asuu toisella paikkakunnalla ja nimenomaan syrjäisellä paikkakunnalla, niin pystyimme tekemään niin, että siirrettiin toiselle vanhemmalle vaan.

Tässä esimerkissä vanhempien yhteinen kasvatusvastuu on jakautunut lapsen ja vanhempien kannalta hyvällä tavalla. Kaikkien kohdalla ei ole lapsien haasteisiin vastaaminen sujunut yhtä hyvässä yhteistyössä, ja jotkut vanhemmat ovat jääneet lapsen haasteiden kanssa yksin.

H: Minä olin, että tässä on yhteinen lapsi, että voisimmeko keskustella. Sitä oli jotenkin niin hölmö, että ajatteli... Niin se sanoikin se erityislastentarhanopettaja minulle, että jos sinä koet tarvetta keskustella näistä asioista, niin sinähän voit sitten yksin mennä sinne perheneuvolaan. Se kuulosti minun korviini siltä, että tässä on – että minä olen nyt se ongelma

...

Ja sitten se, ettei se kosketa tätä toista ollenkaan.

Vanhemmuuden jakamisen kaipuu on vaikuttanut kaikkien eronneiden äitien elämään tavalla tai toisella. Omien henkilökohtaisten jakamisen kaipuuseen liittyvien kokemustensa lisäksi äidit puhuivat jakamisesta myös yleisellä tasolla, eli siitä, miten he ajattelevat asioiden yleensä menevän. Tässä yhteydessä nostettiin esille, että yleensä vastuu jää pääosin toiselle vanhemmalle, mutta olisi helpompaa, jos vastuu jakautuisi molempien vanhempien kesken.

Syällisyys

Vanhemmuuteen liittyy eron jälkeistä syällisyyttä. Syällisyys voi liittyä monenlaisiin asioihin. Eräs äiti kertoi kokevansa syällisyyttä eron jälkeisiin asumisjärjestelyihin liittyen. Kyseinen äiti ei olisi halunnut heti parisuhteen päättymisen jälkeen siirtyä vuoroasumisen malliin, mutta lopulta suostui siihen. Jälkikäteen äiti on ajatellut vuoroasumisen malliin siirtymisen olleen väärä ratkaisu. Äiti kertoi ajattelevansa, että hänen olisi pitänyt asumisesta päätettäessä pitää paremmin puoliaan. Kyseinen äiti totesi pohdinnan perään, että ”ehkä tämä on vanhemmuuden ydintä, ikuinen syällisyys”. Syällisyyttä koettiin myös itse parisuhteessa eletystä ajasta, etenkin jos siihen on liittynyt ikäviä asioita:

H: Ja se syyllisyys siitä, että minä mahdollistin sen kaiken mitä siinä oli ja minä annoin niiden lasten syntyä ja kaikkea sellaista – se on kyllä hirvittävä.

Sama äiti arvioi tekemänsä kumppanivalinnan vääräksi. Syyllisyys liittyy eroa edeltävän ajan lisäksi myös itse eroon. Osa äideistä koki parisuhteen päättymisen henkilökohtaisena epäonnistumisena. Epäonnistumisen kokemukset ovat johtaneet eron jälkeen muun muassa omien valintojen tarkempaan pohdintaan. Muutamat vanhemmat ovat seurustelleet eron jälkeen ja eronneet uudelleen. Se on laittanut yhden äideistä pohtimaan omia valintojaan parisuhteen osalta aiempaa tarkemmin.

H: Mutta kuitenkin en enää halua, että [lapsi] altistuu sille, että taas siellä on joku uusi. Sellainen siinä tulee, että joutuu miettimään niitä omia valintoja eri tavalla.

Uusien erojen myötä vanhemmat ovat kokeneet entistä enemmän epäonnistumisen tunteita. Osa vanhemmista on pohtinut tarkasti sitä, että oman eron jälkeinen parisuhde-elämä on haastavaa, ja kokenut, että se on ristiriidassa oman vanhemmuuden kanssa. Ristiriita näiden asioiden välillä syntyy esimerkiksi siitä, että vanhempi laittaa lapsen niin vahvasti etusijalle, etteivät uudet parisuhteet kestä.

Lasten asioista sopiminen

Erotilanteessa aikuiset sopivat lasten asioista, kuten asumisjärjestelyistä ja elatuksesta. Jotkut vanhemmat kuvaavat eron sujuneen erittäin sopuisasti ja lapsen olleen keskiössä koko prosessin ajan. Vanhempien ollessa hyvissä väleissä keskenään lasten asioista sopiminen vaikuttaisi olevan helpompaa, kun asioista voidaan sopia keskenään tai yhteistyössä viranomaisten kanssa. Vanhempien samanlaiset ajatukset lapsen huollosta myös helpottavat lapsen asioista sopimista.

H: Kyllä se tietenkin oli itsestään selvää sittenkin, kun erosimme, että se on meidän molempien lapsi ja se tulee olemaan molempien kanssa ja molempien luona.

Usealla äidillä on ollut mahdollisuus käyttää esimerkiksi lastenvalvojan palveluita, ja lapsista on sovittu virallisesti yhdessä, vaikka vain varmuuden vuoksi.

H: Kyllähän me sitten menimme yhden lastenvalvojan luokse tekemään luonapito- ja elatusapuasopimus, mutta se on vähän vuosien myötä... Sitä on siis noudatettu joustavasti. Meillä on ollut todella hyvät välit, niin me emme ole joutuneet taistelemaan niistä asioista. Ja tavallaan kuitenkin kumpikin aikuinen on aina ajatellut sen [lapsen] etua ja kuunnellut aika paljon myös lapsen tahtoa, että missä hän haluaa olla ja miten asiat järjestetään.

Vaikka vanhemmat olisivat sopineet lasten asioista yhdessä, on ex-parien välillä ollut jonkin verran kitkaa elatusmaksuista. Asumisjärjestelyistä sopiminen on pääosin mennyt sujuvasti, koska vanhemmilla on ollut yhteinen näkemys siitä, että lasten suhde säilyy molempiin tai kaikkiin vanhempiin eron jälkeen.

Kaikilla äideillä ei kuitenkaan ole ollut pääsyä lastenvalvojalle perheen puutteellisten juridisten suhteiden vuoksi. Kun vanhemmalla ei ole lapsen oikeuksia eikä velvollisuuksia, ei myöskään asioista voida sopia viranomaisen avustuksella. Virallisen sopimuksen puute johti erään äidin tapauksessa siihen – kuten jo mainittiin – että ex-kumppani otti oman biologisen lapsensa ja katkaisi välit. Juridisten perhesuhteiden puutteellisuudesta huolimatta vanhemmat voivat sopia lasten asioista keskenään ja halutessaan tehdä sopimuksen kirjallisena. Eräs äiti olisi halunnut toimittavan näin. Ex-kumppani ei kuitenkaan halunnut tehdä kirjallista sopimusta, eikä sitä lopulta tehty.

7.2 Eron vaikutukset sateenkaariperheen lapsen elämäntilanteeseen

Eronneet äidit kuvailivat oman vanhemmuutensa lisäksi eron vaikutuksia lasten elämäntilanteeseen. Äitien kuvaukset lasten ja eron välisestä suorasta suhteesta olivat melko vähäisiä, mutta äidit kuvailivat kattavasti eron vaikutuksia lasten elämään käytännössä. Ero on tarkoittanut lapsille konkreettisia muutoksia, kuten muutoksia asumisjärjestelyissä. Ero on vaikuttanut äitien mukaan laaja-alaisesti myös lasten sosiaalisiin suhteisiin.

Lapsi ja ero

Vanhemmat ovat pyrkineet vaihtelevasti huomioimaan lapset erotilanteessa. Lapsille on saatettu selittää eroa ja jättää tiettyjä yksityiskohtia kertomatta. Eräässä perheessä lapsille ei esimerkiksi ole kerrottu eroon liittyvästä kolmannesta osapuolesta. Lasten huomiointi

erossa on tapahtunut pääosin asioista kysymisen muodossa. Lapsilta on kyselty mieltä esimerkiksi eron jälkeisiin ratkaisuihin. Lapset ovat äitien mukaan puhuneet erosta vähäisesti ja varovaisesti vanhemmilleen.

H: Varmaan ero oli niille surullinen asia, mutta he eivät ole oikein koskaan siitä kauheasti halunneet puhua. Ehkä se on vähän hankalaa. Tai ehkä he ovat epävarmoja siitä, miten me suhtaudutaan. Että he haluavat ehkä vähän pysyä puolueettomina.

On luonnollista, etteivät äidit osaa kertoa paljoa lapsen suhtautumisesta eroon. Äideillä on tästä toki omia ajatuksiaan, mutta ne eivät koskaan vastaa täysin lapsen omaa kokemusta. Mahdollisesti sen vuoksi äidit ovat kuvanneet lasta erossa niin niukasti. Seuraava katkelma osoittaa hyvin, kuinka vanhemman ja lapsen muistikuvat ja käsitykset asioista voivat poiketa toisistaan paljonkin.

H: Vaikka asuimme eron jälkeen kahdessa eri paikassa, me yritimme, että se ei lapsen suuntaan näyttäytyisi sellaisena, että sillä olisi riitaisia ja keskenään torailevia vanhempia. Tosin on lapsi sitten jälkeinpäin kyllä kertonut kaikenlaista siitä mitä kaikkea me olemme sanoneet, varsinkin kuulemma aina minä: miten minä olen haukkunut hänen äitiään.

Lapset ovat saattaneet kysellä aikuisilta eroon liittyvistä käytännön asioista tai siitä, miksi aikuiset ylipäätään eroavat. Jotkut lapsista eivät ole puhuneet erosta vanhemmille lainkaan, ja perheiden sisälläkin lasten tavat suhtautua eroon vaihtelevat. Eräs äiti ajatteli eron ja ylipäätään muutoksen olevan lapselle lähtökohtaisesti huono asia. Toinen äiti taas kuvaili lapsen käsitelleen erotilannetta perusteellisesti jo varhain. Lapsi on muun muassa osannut sanoittaa olevansa vanhemmille vihainen erosta, ja lapsi on kyennyt samaisumaan erotarinoiden hahmoihin.

Asumisen muutokset

Suuri muutos, joka koskettaa kaikkien haastateltavien äitien lapsia, on muutos asumisessa. Eroa on seurannut jokaisessa tapauksessa jonkun tai joidenkin perheenjäsenten muutto. Eron myötä matkustaminen on voinut lisääntyä, kun on tullut kaksi kotia. Yleisin asumisjärjestely eron jälkeen on vuoroasumisen malli. Usean äidin perheessä on vähin-

tään kokeiltu vuoroasumista parisuhteen päättymisen jälkeen, vaikka myöhemmin järjestely olisi lopetettu. Vuoroasumisen valinneissa perheissä on pääsääntöisesti päädytty viikko-viikko-malliin, tai lähelle sitä. Osa lapsista jäi asumaan samaan kotiin, jossa he asuivat ennen eroa. Lähes kaikkien lasten asuinympäristö säilyi erossa samana kuin ennen eroa. Äitien haastatteluissa ei käynyt ilmi, että parisuhteen päättymisen myötä jostain vanhemmasta olisi tullut varsinainen etävanhempi.

Useat vanhemmat ovat kokeneet, että lapsilla on hankaluuksia vaihtaa kotia. Lapset eivät esimerkiksi ole halunneet lähteä pois yhdestä kodista eivätkä mennä toiseen kotiin. Vanhempien kokemuksesta vuoroasumisen hankaluudet ovat liittyneet vaihdon hankaluuksien lisäksi myös kodeissa vietettävään aikaan. Useampi vanhemmista nosti esille sen, että nuoremmille lapsille pitkä aika eri kodeissa on haastavaa. Vanhemmille lapsille taas voi olla haastavaa se, että kotia vaihdetaan tiheällä syklillä – pidempi aika kerralla yhdessä kodissa voisi olla miellyttävämpää. Vuoroasumisesta on joustettu jonkin verran lasten toiveiden mukaan. Vanhemmat ovat asuessaan kaukana toisistaan antaneet lapsen jäädä toiseen kotiin pidemmäksi aikaa, koska kodin vaihtaminen on tuntunut hankalalta lapselle. Lähellä toisiaan asuminen on taas aiheuttanut lipsumista vuoroasumisessa, kun lapsi on omaehtoisesti voinut kävellä valitsemansa kodin pihaan.

Jotkut äidit kuvailivat, että lapselle on muodostunut kokemus siitä, missä tämän oma koti oikeasti on. Lapsen kokemus omasta kodista on noussut esille myös perheen ulkopuolisten henkilöiden puheessa.

H: Mutta siis joskus joku sanoi päiväkodista meille, että se on se, että se oli se lasten koti. Että todellakin on se minun kotini, ex-kumppanin koti ja sitten ne lapset. Vaikka he tavallaan ovat kummassakin kotonaan, niin se ei ole enää niin kuin heidän oma yksinäinen, tai siis sellainen heidän koti.

Eräs äiti arveli, että lapsen kokemukseen kodista ovat saattaneet vaikuttaa erilaiset luottamus- ja tunnesiteet.

Useat äidit nostivat esille sen seikan, että vuoroasuminen sopii hyvin aikuisten aika-
tauluun ja arkeen mutta on loppujen lopuksi lasten kannalta huono ratkaisu.

H: Siitä viikkojärjestelystä olisin voinut sen vielä sanoa... Varsinkin siinä alussa se eroajatus oli tuskainen ajatus ja sitä yritettiin miettiä et miten se tehdään, niin sehän on vanhemmille ihannejärjestely. Mutta olen sitä mieltä kyllä meidän [lapsen] suhteen, että hänelle se ei ole kyllä ollut se ihannejärjestely. Kyllä hän olisi aina halunnut, että on se vakituinen koti, missä hän on eniten.

Vuoroasuminen on lapsen ja aikuisen kannalta raskas muutos. Muutama äiti kuvaili, että heillä itselläänkin on ollut haasteita sopeutua vuoroasumisen rytmiin. Lasten kasvaessa vuoroasumisesta on joissakin perheissä tullut joustavampaa ja lapset ovat itse alkaneet päättää missä haluavat olla. Pienempien lasten kohdalla vuoroasuminen herätti enemmän pohdintaa. Eräs äiti nosti esiin tarpeen saada tietoa vuoroasumisratkaisun soveltuvuudesta. Äiti toivoi, että vuoroasumisesta olisi ollut parempaa tietoa saatavilla eron hetkellä, jotta asumisjärjestelyt oltaisiin voitu ratkaista lasten kannalta parhaalla tavalla.

Uudenlaisen suhteen luominen lähipiiriin

Äidit kertoivat, että lasten suhde lähipiiriin muuttuu erossa. Lasten kontaktit muuttuivat ainakin suhteessa vanhempiin, isovanhempiin, sisaruksiin ja ystäviin. Erossa lapsi luo uudenlaista suhdetta lähipiiriinsä. Eräs äiti kuvaili perheen tehneen yhdessä asioita vielä eron jälkeenkin. Yhdessäolo toteutui muun muassa juhlissa, pyhinä ja loma-aikoina. Yhdessä vietetty aika toteutui lapsen toiveesta, vaikkei vanhempien parisuhdetta enää ollut.

Parisuhteen päättymisen jälkeen vanhemman suhde ex-kumppaniinsa voi olla monimutkainen. Elämä ennen eroa on voinut olla ikävää, ja vanhemman luottamus voi olla menetetty. Erään äidin mukaan lapsi on tästä huolimatta kyennyt muodostamaan oman käsityksensä ex-kumppanista, joka teki suhteessa olosta ikävää.

H: [Lapsi] kuitenkin nousi välillä häntä puolustamaan ja se on sinänsä kaunis asia. Eli minun tunnemaailmani ei vain tarttunut suoraan häneen, vaan hän ajatteli itse. Kyllä [ex-kumppani] oli hänelle ihan mukava ja kiva silloin, kun hän kävi siellä juuri [erään lapsen] luona olemassa. [Lapsellani] ei ole mitään [ex-kumppania] vastaan. Minä sanoin, että sinulla on oikeus sinun mielipiteeseesi, ja sinä saat jopa tykätä hänestä, mutta minä en siihen valitettavasti pysty.

Niiden lasten kohdalla, joiden suhde vanhempiin säilyi, on kuvattu esimerkiksi kahdenkeskeisen ajan lisääntymistä lasten kanssa. Ajanvietto lapsen kanssa on erään äidin kokemuksen mukaan lisännyt lapsen luottamusta vanhempaan. Toisaalta on koettu myös päinvastoin, että kahdenkeskeinen aika lasten kanssa on huvennut olemattomiin. Eräässä perheessä lapsilla on heidän tiedossaan oleva biologinen isä, jota he tapaavat. Lasten suhde tähän isään on myöskin muuttunut ja heikentynyt erossa, koska tapaamiset ovat olleet äitien järjestelyistä ja jaksamisesta kiinni. Erotilanteessa äidit eivät ole jaksaneet organisoida lasten ja isän tapaamisia.

Muutamit lapset ovat ottaneet erossa etäisyyttä vanhempiinsa ja itsenäistyneet. Äitien arvioiden mukaan itsenäistyminen on osittain liittynyt myös lapsen kasvuun ja iän karttumiseen. Rajanveto sen kanssa, mihin kaikkeen parisuhteen päättymisen on vaikuttanut ja olisivatko asiat voineet mennä samalla tavalla joka tapauksessa, on usean äidin mielestä todella haasteellista. Eräs äiti kertoi murrosikäisen lapsen joskus vedonneen biologisen suhteen puuttumiseen riitatilanteissa.

H: Kyllä se tietenkin johti siihen, kun lapsi oli sen ikäinen, että halusi kilpailla ja ottaa mittaa, niin kyllä se kortti että ”sinähän et ole minun biologinen äitini” ja näin, on otettu käyttöön erilaisissa riidoissa.

Eräs toinen äiti taas kuvaili murrosikäisen lapsen testaavan rajojaan suhteessa molempiin vanhempiin. Lapsi riitelee etenkin biologisen äidin kanssa ja tukeutuu riitatilanteissa ei-biologiseen vanhempaan.

H: Me olemme kuitenkin tarpeeksi erilaisia, kun ei olla sitten geneettisesti samaa laatua. Että pystyy vähän ottamaan etäisyyttä kyllä. Ja juuri niissä konfliktitilanteissa pystyn ajattelemaan, että nyt sillä on murrosikä ja se on tuollainen, että minä en mene siihen mukaan. Siinä ehkä säilyy joku objektiivisuus, vaikka totta kai ne tunteet siihen lapseen ovat niin kuin omaansa.

Lasten suhteet isovanhempiin ovat saattaneet muuttua erossa etenkin, jos isovanhemmat eivät ole hyväksyneet lapsensa sateenkaariperhettä alun alkaenkaan. Erään haastateltavan äiti on ollut erosta varsin tyytyväinen, koska hänen mielestään suhde on ollut alun perinkin hölmö. Toisen äidin mukaan ero on saattanut vaikuttaa isovanhempiin liittyviin kuvioihin.

H: En oikein tiedä vaikuttaako ero isovanhemmuuskuvioihin. Minä en ole oikeastaan ollenkaan mukana niissä. Tai siis on jäänyt täysin ex-kumppanin hoidettavaksi hänen puoleltaan ne asiat, joissa oli siis sinänsä ongelmia... Tämä tällainen... No he siis eivät hyväksyneet tätä meidän perhekuviota – hänen vanhempansa, alun perin. Ex-kumppani on nyt sitten jotenkin mennyt siihen mukaan, mikä on nyt niin kuin joku juopa lasten välillä.

Perhesuhteet voivat olla moninaisia niin parisuhteen aikana kuin sen päättyessäkin. Ero voi vaikuttaa myös lasten sisarussuhteisiin. Yksi äiti kertoi lasten menettäneen sisaruksensa erossa ja että lapset ovat ikävöineet sisarusta traagisesti. Toisen sateenkaariuusperheen äidin kokemuksen mukaan lapsen kokemus sisaruudesta on jatkunut vahvana eron jälkeen, vaikka lapset ovat eron jälkeen asuneet erillään.

H: [Lapsi] sitten mietti kun [ex-kumppanin lapsi] oli lähtenyt, että kyllä hän aina tulee olemaan hänelle, ei pelkkä kaveri, vaan [puolisisarus]. [Sisaruus] on selvästi sellainen asia, että se voi olla myös sopimus. Ihmiset eivät aina ole biologisesti sukua toisillensa. Jos on kokemus [sisaruudesta], niin se on totta.

...
Tämä pienin [lapsi] oli meillä käymässä [vuosiluku], kun ero oli aika tuore. [Lapsi] kysyi [ex-kumppanin lapselta] – minä en ollut siinä paikalla – että oletko sinä vielä minun [sisarus], tai oletko sinä minun [sisarus]? [Lapseni] oli vielä aika pieni ja nuori, ja sanoi että EN. Sitten tämä pieni oli ihan, että [lapseni] ei ole enää hänen [sisaruksensa], mitä nyt. Minä olin ihan ou nou, kun kuulin tästä. Keskustelu tuli myöhemmin korviini ja kävin pienen keskustelun [ex-kumppanin lapsen] kanssa. Sanoin suurin piirtein nämä sanat, että [sisarus] on paitsi biologiaa myös tunne. [Lapsi] nyt vaan ajattelee asian siten, että eri isä, eri äiti, ei olla [sisaruksia].

Lapsilla voi olla vahva kokemus sisaruudesta, joka ei pääty eroon. Uusia sisaruksia ei haastateltavien lapsille ole erojen myötä tullut, mutta moni vanhempi kuvasi lapsen sosiaalisen elämän laajentuneen erossa. Uusia tuttavuuksia on tullut esimerkiksi vanhempien uusien kumppanien välityksellä. Tämän lisäksi ero on voinut muuttaa lapsen suhdetta ystäviinsä. Seuraava katkelma osoittaa, miten laaja-alainen vaikutus erolla on ollut lapsen ja tämän ystävien väliseen kommunikointiin.

H: Tuossa missä nyt asutaan, olemme asuneet siinä [ajanjakso], niin siinä esimerkiksi, kun hänellä on kavereita pihassa ja sitten hän on välillä siellä äitinsä luona [paikka], niin hän kertoi minulle tuossa joku vuosi sitten, että hän on sanonut näille kaverilleen, että hän menee isänsä luokse. Että hän ei ole tavallaan halunnut sitä kaikkea jostain syystä. Se tuntuu hänestä paremmalta – vaikuttaa normaalimmalta kun saa sanoa, että siellä on joku viikonloppuisä jossain. Se on mielenkiintoista. Kyllähän koulukaverit ja sellaiset, jotka ovat tunteneet hänet jo silloin kun olemme olleet yhdessä, niin he sen asian kyllä tietävät. Mutta selvästi hänellä on joku sellainen, että ei mielellään tuo sitä erilaisuutta esiin ihan kaikille.

...

Toisaalta sitten taas nämä pihakaverit, jotka ovat uusia, eivätkä tiedä tämän minun ex-puolison sukupuolesta, niin kyllähän he meillä kävivät ja näkivät sen minun viimeisimmän tyttöystävän moneen kertaan. Että kyllähän he tiesivät, että täällä asuu kaksi naista. Mutta se oli jotenkin liikaa, että sitten oli joku kolmaskin.

Sateenkaariperheen lapsi luo eron jälkeen uudenlaisia suhteita lähipiiriinsä, ja se on vanhempien mukaan yksi ydinkokemus eron vaikutuksista lapsen elämään. Valtaosa sosiaaliin suhteisiin liittyvistä muutoksista on yhteyksissä nimenomaan myös sateenkaariperheellisyyden kanssa.

7.3 Ero kahden äidin sateenkaariperheessä

Sateenkaariperheen tukiverkosto erossa on monimuotoinen ja äideillä oli siitä erilaisia kokemuksia. Tukiverkoston lisäksi vanhemmat kuvailivat haastatteluissa myös kokemuksiaan oikeusjärjestelmän kanssa luovimisesta. Lainsäädäntöön liittyvät erityispiirteet nousivat vahvasti esille kaikissa vanhempien kuvauksissa.

Tukiverkoston monimuotoisuus

Parisuhteen päättymiseen liittyvää tukea on vanhempien kokemuksen mukaan saatu läheisiltä. Läheisten tarjoama tuki on voinut olla esimerkiksi konkreettista lastenhoitoapua tai vinkkien jakamista erotilanteeseen liittyen. Läheisten tuki on voinut olla myös psykososiaalista tukea eroa edeltävänä aikana ja eron keskellä, kun omat sosiaaliset suhteet ovat esimerkiksi kaventuneet väkivaltaisen parisuhteen takia. Lähipiirissä eroon on voitu suhtautua tukemisen lisäksi myös vihastumisella.

Äidit kuvailivat tukiverkostoa myös suhteessa perheen ulkopuolisiin tahoihin. Eräs äiti haki eron jälkeen itselleen ulkopuolista keskusteluapua monimutkaisesta elämäntilanteesta selvittääkseen. Useimmat vanhemmat kuvailivat yhteydenpitoa lasten tahojen kanssa. Lasten arkipäiväisten kontaktien lisäksi tukiverkostoa ovat olleet muodostamassa erilaiset hoitokontaktit ja lastensuojelu. Lastensuojelun kontakti on alkanut äitien omasta

aloitteesta niissä perheissä, joissa on ollut lastensuojelun asiakkuus. Lastensuojelun tarjoama tuki on voinut liittyä suoranaisesti lapsen elämäntilanteen selvittämiseen tai vaihtoehtoisesti vanhempien auttamiseen. Tuen saaminen itselle tai lapselle ei ole itsestään-selvyytä. Erään äidin mukaan heitä on uhkailtu lastensuojeluilmoituksilla, mutta ne on kuitenkin jätetty tekemättä.

H: Ja sitten siis se mitä ehkä sanoinkin – mikä ehkä enää ei ole niin – mutta mielestäni oli törkeää, että viranomaiset monessa kohtaa uhkailivat lastensuojeluilmoituksella. Olen kerran joutunut viemään lapsen uudestaan [sairaalaan]. Sen käynnin tarkoitus oli se, että he epäilivät, että lasta oli pahoinpidelty, niin kuin olikin. Mutta sitten kun he kuulivat, että siinä on toinen äiti, niin he eivät tehneetkään sitä lastensuojeluilmoitusta, minkä he varmasti olisivat muuten tehneet.

Minulle jäi sellainen olo, että he toimivat joidenkin stereotyyppien varassa, että eihän se, kun se on toinen äiti. Ja sitten he eivät ehkä halunneet leimautua, tai jotain. Se oli todella karua, että viranomaiset eivät uskaltaneet ottaa kantaa, eivätkä uskaltaneet yhtään soveltaa. On vain se tietty kaava ja sitten kun se ei sovi, niin sitten ei osata muuta. Mutta se on ehkä muuttunut nyt, en tiedä.

...

Juuri se, että kaikki vain pompottivat minua tai meitä ja meidän asiaa viranomaiselta toiselle. Minulle tuli sellainen olo, että kukaan viranomainen ei halunnut puuttua sen takia, että se oli sateenkaariperhe. Jos olisimme olleet jotain muuta, niin he olisivat tienneet, miten toimia. Olisi ollut lainsäädäntö ja kaikkea. Minusta tuntui myös, että he eivät halunneet niin kuin... Joku sanoikin minulle tavallaan suoraan, tai kiertoteitse teki selväksi, että hän ei halua ammattikuntansa edustajana tahrata itseään tähän juttuun. Eli koska hän ei ole ihan – että jos siitä tulisikin joku julkinen tai ennakkotapaus, että hän ei halua sekaantua siihen. Että se on arveluttavaa. Että menkää sinne, menkää tuonne. Joka paikasta vähän sitä, että ei tämä nyt meille ja minä en nyt halua ottaa kantaa.

Oikean auttavan tahon löytäminen ja avun saaminen sateenkaariperheenä on ollut hankalaa. Viranomaisten tietämykseen sateenkaariperheistä viitataan myös toisen äidin puheissa.

H: Me nyt emme hakeneetkaan, mutta jos eroperheet – sateenkaarioperheet hakisivat jotain tällaista tukea. Tällä hetkellä sateenkaariperheiden ja varmaan Setan kautta semmoista on, mutta jos sellaista olisi halunnut hakea julkisen puolen, mitä näitä nyt on kirkon perheneuvontaa tai pelastakaa lapset tai sellaisia, niin kyllähän vielä silloin ainakin sateenkaariperhe oli todella tuntematon ajatus. Se ero ei ole ehkä se kohta, jolloin sitä jaksaa kauheasti ketään ruveta valistamaan, että joo tällainen perhemuoto ja näin nyt kävi.

Äitien kokemusten mukaan tuen kaippu parisuhteen päättyessä on vaihtelevaa. Suurin osa äideistä oli sitä mieltä, että tukea ei ollut saatavilla tai sitä oli vaikea hakea. Muutama äiti

esitti suoran toiveen siitä, että ammattilaisten tietämystä sateenkaariperheistä tulisi lisätä. Ammattilaisten tulisi ymmärtää, että sateenkaariperheet ovat tavallisia perheitä, joissa myös erotaan. Ammattilaisten tulisi myös osata kohdata erilaisia perheitä erilaisissa elämäntilanteissa ja soveltaa olemassa olevia ohjeistuksia perheen parhaaksi. Perheen ulkopuolisten tahojen ja lähipiirin lisäksi sateenkaariperheet ovat voineet saada tukea muilta sateenkaariperheiltä. Muiden sateenkaariperheiden kanssa on voitu olla tiiviisti yhteydessä perheen perustamisvaiheessa, mutta eron hetkellä on koettu tarpeellisuutta ottaa etäisyyttä muihin sateenkaariperheisiin tai jopa kokonaan katkaista nämä suhteet.

H: Me olimme vähän niin kuin ensimmäiset, jotka sitten erosivat, niin se oli selvästi joidenkin mielestä aika kamalaa. Muistan että muutamien muiden sateenkaariperheiden äidit soittelivat minulle, että ”no oletko nyt yrittänyt kaikkea” ja eikö me nyt voitaisi, ja siinä oli joku kollektiivinen että ”näin ei pitäisi käydä”. Se oli vielä pitkään sellainen tabu, että sitten me menimme jollekin sateenkaariperheleirille kun me oltiin jo erottu – olimme käyneet niillä aiemminkin, mutta kun me olimme eronneet, niin menimme kuitenkin kaikki [lukumäärä] ikään kuin perheenä. Se oli selvästi joidenkin mielestä käsittämätöntä ja siitä aiheesta ei jotenkin silloin vielä... Sitten sen jälkeen on tullut niillekin kaikenlaisia sateenkaarieryhmiä ja muita vastaavia tosi paljon, mutta ei sellaisia ollut, niin siitä ei jotenkin voinut oikeasti puhua.

Yllä olevasta katkelmasta selviää, että parisuhteen päättymistä voidaan oudoksua sateenkaariperheiden keskuudessakin. Voi olla rankkaa, kun aiemmin tukena toiminut yhteisö kyseenalaistaa eron päättymisen. Vertaistuen kaipuu korostuu sateenkaariperheen erossa, koska ei ole olemassa juurikaan malleja, joiden mukaan toimia.

H: Oikeastaan ainoa mistä huomasin, kun suhde alkoi mennä huonommin ja tuli niitä eroajatuksia – ja kun se ero tuli todelliseksi, niin joskus mietin, että olisin halunnut sellaista normaalia erotukea. Niin kuin heterot voivat mennä johonkin eroryhmään ja käydä läpi niitä asioita. Että silloin [vuosiluku] tuntui ainakin, että ei sellaisia niin kuin ole, tai en sinne kehtaa mennä ja miten minä nyt selitän tällaista asiaa siellä. Myöhemmin olen huomannut, että ehkä juuri sateenkaariyhteisön sisällä on muodostunut vähän sellaisia epävirallisia tukiryhmiä, mikä olisi ollut tosi kiva, että silloin olisi ollut.

Yllä siteerattu äiti on siis havainnut, että sateenkaariperheiden keskuudessa on voinut saada vertaistukea eron. Tuen saannin mahdollisuudet liittyvät mahdollisesti eron ajankohtaan ja sen aikana vallitsevaan asenneilmapiiriin. On oletettavaa, että erojen yleistyessä myös mahdollisuudet saada tukea lisääntyvät. Eräs äideistä totesi, että tukea eron

olisi voinut hakea, jos olisi halunnut. Joidenkin äitien kokemuksen mukaan parisuhdetukea on yritetty hakea jo ennen parisuhteen päättymistä mutta kumppanin haluttomuus lähteä hakemaan apua on estänyt tuen piiriin hakeutumisen.

Juridiset perhesuhteet

Kahden äidin eroon liittyy tekijöitä, jotka vaikuttavat siihen, että erotilanne on mahdollisesti poikkeava heteroperheen eroon verrattuna. Sateenkaariperheenä elämiseen voi jo lähtökohtaisesti liittyä näyttämisen taakkaa.

H: ...halusimme näyttäytyä hyvin tavallisina, hyvin onnellisina ja hyvin hyvinvoivina, eli todella semmoisina söpöinä. Kaksi äitiä ja söpö lapsi tai söpöt lapset ja mielellään hyvä koulutus, hyvä alue ja tällainen keskiluokkaisuus. Ja se vaade oli jotenkin niin voimallinen, että jos ajattelee – no ehkä heteroperheilläkin on sen tapaista näyttämisen toivetta tai tarvetta, mutta ei niillä niin kuin ainakaan ole, tai ei voi olla niin isoa näyttämisen taakkaa.

Sateenkaariperheenä elämiseen liittyy siteeratun äidin mukaan myös jatkuva ulostulemisen vaade, eikä sateenkaariperheen ole käytännössä mahdollista olla kaapissa, vaikka jostain syystä sitä haluaisi. Muutama äiti kertoi, että he ovat odottaneet perhemuodon automaattista hyväksyntää muilta. Näyttämisen taakan myötä ero sateenkaariperheessä voi tuntua vahvasti koko sateenkaariyhteisön pettämiseltä.

H: Ainakin silloin minusta tuntui, että osittain se, että epäonnistui siinä perheessä ja parisuhteessa ja erosi – paitsi että tietysti teki ikävän teon [lapselle], ikävän teon itselle ja ikävän teon [ex-kumppanille], niin teki myös jollain tavalla ikävän teon kollektiivisesti koko sille mielikuvalle sateenkaariperheistä. Ei olisi kuulunut erota. Olisi pitänyt pystyä selviämään siitä jotenkin muuten.

Näyttämisen lisäksi äidit kuvailivat laajasti vanhemmuuteen liittyvää epävarmuutta. Epävarmuutta koettiin niin biologisena kuin ei-biologisenakin äitinä. Epävarmuutta vanhemmuudesta on äitien kokemusten mukaan lisännyt se, jos perheen sisäinen adoptio ei ole ollut vielä parisuhteen aikana mahdollinen tai jos äiti on ollut suhteessa, jota vanhemmat eivät ole halunneet virallistaa.

H: Minä en ole siis sen lapsen biologinen äiti, ja minä en ollut myöskään rekisteröidyssä suhteessa hänen äitinsä kanssa. Tavallaan sellainen vanhemmuuden vaa-kalaudalla oleminen... Toki heti kun hän oli syntynyt, niin minä sain oheishuoltau-juuden.

...

Jos olisi halunnut olla hankala, tämä hänen biologinen äitinsä – onneksi yleensä ei halunnut, mutta hän olisi voinut tehdä siitä todella vaikeaa. Että sellainen pelko siitä, että ei ole ikään kuin oikeuksia siihen lapseen. Eikä sitten lapsella taas ole oikeuksia minuun. Kyllähän se tietenkin on lisännyt sellaista epävarmuutta tai vai-kuttanut sekä varmaan häneen että minun fiilikseen itsestäni vanhempana.

Epävarmuuden kokemukseen liittyy vahvasti pelko lapsen menettämisestä. Pelon lievit-tämiseksi vanhemmat ovat esimerkiksi tehneet lapsista virallisen sopimuksen siltä va-ralta, ettei yhteistä ymmärrystä löydy. Pelko lapsen menettämisestä on voinut nousta myös kuulopuheiden perusteella, kun äidit ovat kuulleet, että erotilanteessa lapsen biolo-ginen äiti voi ottaa lapsensa ja lähteä. Jotkut äidit kuvailivat pelänneensä, että näin kävisi. Pelko lapsen menettämisestä on todellinen.

H: Että kyllä meillä, varsinkin minä silloin esikoisen syntymän aikaan kovasti pel-käsin sitä, että mitä jos tuo vaimo yhtäkkiä keksii, että se ei enää halua minua tai löytää jonkun toisen. Että sitten minä menetän sekä hänet että lapsen kokonaan. Että minulla oli sellainen aikamoinen pelko siitä, että näin käy.

Kahden äidin erossa voi siis todella menettää lapsen. Lapsen menettäminen erossa ex-kumppanin matkaan on traumaattinen kokemus sekä vanhemmalle että sisaruksille.

H: Hän vei oman biologisen lapsensa mennessään ja täysin ei mitään tapaamisia – ei mitään. Eli kyllä se sillä tavalla oli aika radikaalia... Se oli aika radikaalia lap-sille, jotka kyllä tiesivät, kuka heidät on synnyttänyt. Sillä ei ollut minkäänlaista merkitystä mihinkään asiaan, kyllä he sen tiesivät. Mielestäni heille oli aika iso jär-kytys, että sillä olikin tällainen merkitys, että yhtäkkiä joku vain lähtee pois. Siinä tilanteessa ei mitkään kirjaston erokirjat, kuvakirjat ja muut päteneet. Tuntui tyl-sältä lukea niitä, kun niissä aina hehkutettiin, että vanhemmat eroavat ja se ei ole lapsen vika ynnä muuta. Tavallaan niistä kaikista tuli varmaan lapsille vain paha mieli, jos sellaisia luki – että nyt on kaksi kotia ja muuta. Missään ei ollut niin, että isä lähti, eikä halunnut enää tavata lapsia. Sellaista tarinaa ei löytynyt mistään.

Kyseinen äiti on törmännyt joskus erossa menettämäänsä lapseen tapahtumissa tai julki-sissa tiloissa. Erään sattumanvaraisen tapaamisen yhteydessä äidille valkeni, että per-hesuhteet ovat todella katkenneet lopullisesti.

H: [eräs lapsista] menee kyllä juttelemaan, jos näkee. [Sisarus]ei kuitenkaan tiedä tai ymmärrä kuka hän on tai sellaista. Minulle tavallaan konkretisoitui eräässä tapahtumassa – ymmärsin, ettei lapsi tiedä kuka minä olen. Siinä kohtaa päästin tavallaan irti kaikesta ja ajattelin, että tämä taistelu on nyt käyty. Miksi enää roikkuisin ajatuksessa, kun ei tuo lapsi edes tiedä kuka minä olen.

Menetetyistä lapsesta irti päästäminen on hankalaa. Sateenkaariperheessä elämiseen ja olemiseen liittyy äitien kokemuksen mukaan ikäviä asioita siinä missä muidenkin elämään. Elämä sateenkaariperheessä on muutakin kuin perheonnea. Lasten kohtelu perheessä on saattanut perustua biologiseen vanhempi-lapsisuhteeseen jo ennen eroa. Esimerkiksi väkivaltaisessa parisuhteessa väkivaltaisen kumppanin biologiset lapset ovat saattaneet joutua herkemmin kohteiksi kuin ei-biologiset lapset.

H: Se on sanottava, että [ex-kumppani] ei hirveän usein kohdistanut häneen, korkeintaan jotakin pientä sanallista aggressiota. Mutta hän ei sillä tavalla hyökkäyttänyt [lastani], ei ollenkaan niin kuin omiaan.

Lasten eriarvoinen kohtelu on joidenkin äitien mukaan korostunut parisuhteen päättymisen jälkeen ja perustunut osittain perheen biologisiin suhteisiin.

H: Tavallaan eron jälkeen olen jotenkin yrittänyt vielä enemmän tietoisesti kohdella lapsia tasaveroisesti, koska me olemme molemmat synnyttäneet heitä. Niin ex-kumppanin puolelta... Ex-kumppani itse ylläpitää tätä samaa asetelmaa, että tämä hänen synnyttämänsä lapsi on erityisasemassa siellä.

...
Olen yrittänyt oman sukuni osalta pyrkiä vanhempien, [anonymisointi], tätä tasa-puolista kohtelua huolimatta siitä, että toisella puolella kohdellaan... Että sitä ei kompensoida sillä, että näitä minun synnyttämiäni jotenkin täällä puolella... Minä en itse haluaisi sitä. Se on vaikuttanut lapsiin. En tiedä, onko se korostunut, koska olemme eronneet. En tiedä olisiko sillä ollut vaikutusta, jos olisin ollut parisuhteessa.

Useat äidit kuvailivat haastatteluissa, että parisuhteen rekisteröinti, perheen sisäinen adoptio tai oheishuoltajuudet hoidettiin kuntoon vasta juuri ennen eroa, kun parisuhteen ongelmat olivat jo olemassa. Näiden asioiden hoitamista ei ole muiden erimielisyyksien keskellä kyseenalaistettu, vaan äidit kuvailivat asioiden hoituneen pääsääntöisesti selvässä yhteisymmärryksessä ex-kumppanin kanssa eron keskelläkin.

H: Se oli siis rekisteröity parisuhde ja ne lasten oheishuoltajuudet virallistettiin siinä juuri ennen eroa. Tavallaan odotimme ensin ne oheishuoltajuudet ja sitten vasta

laitoimme eron vireille. Niitä ei ollut alun perin vahvistettu, tai siis niitä oheishuoltajuuksia ei ollut alun perin.

H: Eropäätöshän tehtiin jo huhtikuussa, mutta meillä ei ollut perheen sisäinen adoptio hoidettuna. Meitä oli kaksi synnyttäjää siinä. Niin emme olleet hoitaneet asiaa, joten me sitten ryhdyimme sitä hoitamaan. Ja sen käsittelyn takia emme uskaltaneet, kun se käsittely sitten venyi syksyyn, elokuulle asti.

Osasyynä virallisten asioiden hoitamattomuudelle on voinut olla se, ettei esimerkiksi perheen sisäinen adoptio ole ollut mahdollinen lasten syntymän aikaan. Jotkut äidit kokivat perhesuhteiden virallistamisen merkitykselliseksi sen kannalta, että eroon liittyvistä asioista voidaan sopia virallisesti.

H: ...se perheen sisäinen adoptio ja jos se nyt vielä tulisi äitiyslain muotoon, niin ihan oikeasti se on todella ratkaiseva. Vaikka ketään vanhempaa ei voida pakottaa tapaamaan lapsia, mutta minä en usko, että näin olisi käynyt, jos tämä olisi hoidettu virallisia teitä. Niin sisarusten suhteet eivät olisi katkenneet koskaan. En usko, että kukaan viranomainen – tai en minä tiedä, mutta ainakin olisi ollut vähän mahdollisuuksia taistella. En usko, että siinä kohtaa olisi suostuttu sellaiseen, että yksi lapsi muuttaa, tai en tiedä. Kai se on aika sellaista biologiseen vanhemmuuteen painotuvaa. On oikeasti todella tärkeää, että lainsäädäntö on voimassa.

Juridiset suhteet ovat äitien näkemysten mukaan tärkeitä myös tilanteissa, joissa kaikki ei mene suunnitelmien mukaan. Parisuhteen päättymisen hetkellä on saatettu olla vielä toiveikkaita asioiden kuntoon saamisesta mutta nähty jo perheen sisäisen adoption tai oheishuoltajuuden hakemisen merkityksellisyys sen varalta, etteivät asiat mene toivotulla tavalla.

8 ÄITIEN KOKEMUSTEN FENOMENOLOGINEN YMMÄRTÄMINEN

Tässä luvussa käsittelen sateenkaariperheiden äitien kokemuksia suhteessa aiempaan tutkimustietoon. Perttula (2000, 440) kiteyttää tämän luvun pyrkimykset hyvin: ”tutkija luo empiiristen tulosten ja olemassa olevan tiedon välille dialogia, joka auttaa ymmärtämään tutkittavaa ilmiötä laajemmin.” Fenomenologinen tutkimus ei siis pääty empiiristen tutkimustulosten esittämiseen, vaan prosessi jatkuu uuden tiedon suhteuttamisella ja palauttamisella jo olemassa olevaan tietoon. Lehtomaa (2008, 190) kuvailee tämän olevan fenomenologista ymmärtämistä. Kuvaan äitien kokemuksia suhteessa aiempaan ymmärrykseen alaluvussa 8.1. Kokemusten käsittelyn jälkeen tiivistän tutkimuksen tuloksia alaluvussa 8.2.

8.1 Äitien kokemukset ja ymmärrys parisuhteen päättymisestä

Valitsin muodostaa yleisten merkitysverkostojen sijaan yleisten merkitysverkostojen tyyppejä, joten johtopäätösten tekeminen poikkeaa hieman perinteisestä fenomenologisesta tutkimuksesta. Yleensä fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään tekemään johtopäätöksiä, jotka juontuvat haastateltavien samankaltaisista kokemuksista kuitenkin realisoitumatta kenenkään yksittäisen haastateltavan kokemuksiin. Vanhempien kokemukset poikkeavat toisistaan siinä määrin, että perinteisestä fenomenologisesta tutkimuksesta poiketen käsittelen myös johtopäätöksiä tehdessäni myös yksittäisten vanhempien kokemuksia.

Tarkoitukseni on tarkastella äitien kokemuksia ennen kaikkea suhteessa aiempaan tietoon sateenkaariperheiden eroista. Heteroparien eroista löytyy paljon tutkimustietoa, mutta olen halunnut säilyttää sateenkaariperheet tämän tarkastelun keskiössä. Olen hyödyntänyt erityisesti Kääriäisen (2008) fenomenologista tutkimusta vanhempien erokokemuksista aiheen samankaltaisuuden vuoksi. Käytän tarkastelussa hyödyksi myös Sateenkaariperheet ry:n (2013) julkaisemaa ero-opasta. Lisäksi viittaan joihinkin luvussa kolme esittelemiini kansainvälisiin tutkimuksiin. Pohdin, millä tavoin tässä tutkimuksessa syntynyt tieto linkittyy osaksi aiempaa olemassa olevaa tietoa ja mitä uutta tämä tutkimus tuo kentälle. Tämän tarkastelun tuloksena toivon, että äitien kokemuksista nousee esille jotain uutta ja yllättävää tutkitusta ilmiöstä.

Kommunikointi ja asuminen

Kaikilla äideillä oli kokemuksia kommunikoinnin haasteellisuudesta ex-kumppanin kanssa, vaikka nykytilanteessa ex-pariskunnilla olisikin hyvät välit. Välien tilanne vaihtelee: välillä kommunikointi on haastavampaa ja välillä helpompaa. Kääriäisen (2008, 56–62) tutkimuksessa eronneet vanhemmat ovat kuvailleet kommunikoinnin ongelmien ilmenevän puhumattomuutena, riitelynä ja ahdistavana tunnelmana. Tässä tutkimuksessa havaittiin, että parisuhteessa elämisen ajalta tutut riitakuviot toistuvat edelleen joillakin äideistä. Yhden haastateltavan kohdalla välit ovat katkenneet kokonaan, mutta muiden vanhempien osalta kommunikointi ex-kumppanin kanssa on osa arkea. Muutama äiti koki luottamuspulaa ex-kumppania kohtaan, eikä kommunikointi sen vuoksi ole helppoa. Äidit kokivat joiltain osin kommunikoinnin ex-kumppanin taholta ongelmalliseksi suhteessa muihin tahoihin. Yhteistyö äidin, ex-kumppanin ja lasten tahojen, kuten koulun, välillä saattoi olla monimutkaista. Vanhempien kyky toimia hyvässä yhteistyössä on tärkeää kaikkien osapuolten edun kannalta (Sateenkaariperheen ero-opas 2013, 24). Yhdysvalloissa eronneiden sateenkaariperheiden äitien lapset ovat kuvanneet vanhempien välejä eron jälkeen pääosin hyviksi (Goldberg & Allen 2013).

Lasten asioista sopiminen kuuluu kaikkiin erotilanteisiin, ja se nousi esille niin äitien kokemuksissa kuin myös Kääriäisen (2008, 66) tutkimuksessa. Äidit ovat sopineet lapsen asioista keskenään, jos keskusteluyhteys on säilynyt parisuhteen päättymisen jälkeen. Osa vanhemmista oli käyttänyt viranomaisapua, kun lasten tapaamisesta ja huollosta tehtiin virallinen sopimus. Sopimus on voitu tehdä varmuuden vuoksi. Kaikilla perheillä ei kuitenkaan ole ollut oikeutta päästä lastenvalvojalle, ja eräässä perheessä ex-kumppani ei ole halunnut tehdä sopimusta lasten asumisesta, elatuksesta ja tapaamisoikeudesta. Äitien kokemusten mukaan elatuksesta sopiminen voi aiheuttaa kitkaa vanhempien välillä.

Useimpien äitien kodeissa on ainakin kokeiltu vuoroasumisratkaisua ja lapsen suhde molempiin vanhempiin on pääosin säilynyt erossa. Vuoroasumisen todettiin olevan aikuisille järkevä mutta toisaalta pienten lasten kannalta haasteellinen ratkaisu. Sateenkaariperheiden ero-oppaassa (2013, 24) todetaan, että mitä pienempi lapsi on kyseessä, sitä tiuhemmin lapsen tulisi olla yhteydessä vanhempiinsa. Äitien kokemus asumisen haasteellisuudesta sinänsä on siis linjassa tämän tiedon kanssa. Vanhemmille lapsille kodin vaihtaminen ja kodeissa vietetyn ajan pituus oli haaste. Äitien kokemusten mukaan

vuoroasumisen malliin päätyneet vanhemmat joustavat ratkaisusta lapsen kasvaessa ja lapsi saa kasvaessaan määritellä enemmän missä haluaa itse olla. Äidit kokivat, että vuoroasumisjärjestely vaatii hyvät välit ja toimivan kommunikaation.

Aiemmin on todettu, että vuoroasumISRatkaisun edellytyksiä ovat vanhempien keskinäinen sovinnollisuus, yhteistyökyky, luottamus toisen kyvykkyyteen vanhempana ja molempien kokemus halukkuus asumisjärjestelyn toteuttamiseksi. Lisäksi on todettu, että mielipiteet vuoroasumisen soveltuvuudesta eri-ikäisille lapsille ovat eriäviä niin tutkimuskirjallisuuden, viranomaisten esitysten kuin vanhempien mielipiteiden kesken. (Rissanen ym. 2017, 52–53.) Tältä osin haastateltujen äitien kokemukset ovat myös samankaltaisia suhteessa aiempaan tutkimustietoon.

Vanhempien on hyvä pyrkiä suojelemaan lasta turhilta muutoksilta erotilanteessa ja antaa lapselle mahdollisuus tuntea, että tämä on eron jälkeen tervetullut molempiin koteihinsa (Sateenkaariperheen ero-opas 2013, 21). Oppaassa (mt., 21) neuvotaan pohtimaan, onko toisella vanhemmalla mahdollisuus jäädä asumaan perheen yhteiseen kotiin, tai muulla tavoin miettimään asumisen ratkaisuja, jotta lapsen ympäristö ei muuttuisi liiaksi. Lähekkäin asuminen on mahdollistanut äitien mukaan vuoroasumisesta lipsumisen. Toisaalta kauempana toisistaan asuminen on mahdollistanut myös lapsen haasteisiin vastaamisen, eli lapsi on voitu sijoittaa toisen vanhemman luokse. Asuntojen etäisyydessä on siis puolensa. Lapsille oli useissa tapauksissa syntynyt kokemus siitä, missä oma koti on. Yhdysvalloissa asuvat eronneiden naisparien lapset ovat kokeneet vuoroasumisen pääsääntöisesti hyvänä ratkaisuna, koska suhde molempiin vanhempiin on säilynyt. Lapset toivat haastatteluissa myös ilmi, että äidit ovat eron jälkeen asuneet lähekkäin. Lähivanhempi on tutkimuksen mukaan voinut olla myös muu kuin biologinen äiti. (Goldberg & Allen 2013.)

Lapsi ja lähipiiri

Lapsen suhde lähipiiriin muuttuu erossa yleensä tavalla tai toisella. Tämä saattaa esimerkiksi tarkoittaa muutosta vanhemman kanssa vietetyssä ajassa. Suhteen muutos mahdollistaa vanhemmalle oman äiti-lapsisuhteen sekä vanhemmuuden tapojen tarkastelun ja

tarvittaessa muokkauksen (Sateenkaariperheen ero-opas 2013, 14–15). Äitien kokemusten mukaan lapsen suhde vanhempiin muuttuu erossa, ja tämä voi näkyä muun muassa edellä mainitulla tavalla eli kahdenkeskeisen ajan vähentymisenä tai lisääntymisenä. Eräs perhe myös teki asioita yhdessä perheenä eron jälkeen. Vanhemmat kokivat vanhempana yksin jäämisen lisänneen lasten kanssa vietettyä kahdenkeskeistä aikaa, kun kumppani ei vie aikaa, tai vähentäneen kahdenkeskeistä aikaa, koska eron jälkeen ei ole ollut mahdollista toteuttaa haluamiaan asioita lasten kanssa. Lasten kontakti olemassa olevaan isään on voinut heikentyä erossa, koska äidit eivät ole jaksaneet järjestää tapaamisia isän kanssa. Oppaan (mt., 22) mukaan on hyvä lapsen kannalta, että lapsen ihmissuhteet säilyvät erossa ja että kaikki lapsen vanhemmat ovat läsnä elämässä myös parisuhteen päätyttyä. Erolapsen on tärkeää saada rakentaa itse omat käsityksensä suhteessa vanhempiinsa.

Lapset ovat äitien mukaan luoneet uudenlaista suhdetta vanhempiinsa niin eron kuin eron jälkeisen kasvunkin myötä. Näiden kahden erottaminen toisistaan on haasteellista sekä äitien mielestä että myös omasta mielestäni. Vertailua ei välttämättä ole edes mielekästä tehdä, koska on mahdotonta tietää, mitkä kaikki asiat liittyvät toisiinsa tämän tutkimuksen puitteissa.

Sateenkaariperheen ero-oppaassa (2013, 20) kuvataan, että vanhempien parisuhteen päättyminen on lapselle melkein aina ”voimakas ja haavoittava” kokemus. Tämän vuoksi on tärkeää, että vanhempien ero hoidetaan sopuisasti ja että lasta tuetaan erotilanteessa. Tällöin lapselle mahdollistetaan tulevaan elämään suuntautuminen. Äitien kokemusten mukaan lapsia on huomioitu parisuhteen päätyttyä kertomalla erosta ja kyselemällä. Sateenkaariperheiden lapset ovat jutelleet erosta pääosin erittäin vähän ja siitä puhuessaan lähinnä esittäneet kysymyksiä. Lapsen ja vanhemman kokemukset erotilanteesta ovat luonnollisesti toisistaan poikkeavia.

Aiemmin on havaittu, että isovanhemmat osallistuvat lapsen elämään noin joka toisessa sateenkaariperheessä. Jakauma perustuu osittain biologiseen vanhemmuuteen. (Kuosmanen & Jämsä 2007.) Tässä tutkimuksessa muuttuvat suhteet koskevat myös joltain osin lasten suhteita isovanhempiinsa. Isovanhempisuhteet muuttuivat erossa, koska isovanhemmillä oli ollut jo parisuhteen aikana ennakoasenteita suhdetta kohtaan. Tämä on melko tyypillistä sateenkaariperheissä. Joissain tapauksissa isovanhempien ikävät

kommentit voivat päästä valloilleen parisuhteen päättyessä heijastuen samalla väkisinkin myös lapseen (Sateenkaariperheen ero-opas 2013, 17). Tässä tutkimuksessa sellaisia kokemuksia ei noussut vanhempien puheessa esiin. Sen sijaan erään äidin ex-kumppaniin on tarttunut isovanhempien ristiriitainen suhtautumistapa olemassa ollutta perhettä kohtaan.

Tässä tutkimuksessa havaittiin, että lapsella voi olla vahva kokemus sisaruudesta, vaikka lapsilla ei olisi biologista sidettä. Kokemus syntyi sateenkaariuusperheessä. Sateenkaariperheiden ero-opaassa (2013, 15) kuvataan, että kokemus sisarussuhteesta voi olla vahva biologisista suhteista huolimatta, jos lapset ovat syntyneet samaan perheeseen ja eläneet siinä aina parisuhteen päättymiseen saakka. Tässä tutkimuksessa ilmennyt kokemus sisaruudesta syntyi kuitenkin uusperheessä, joten se poikkeaa sinänsä aiemmasta ymmärryksestä. Kokemus sisaruudesta vaikuttaisi tämän perusteella olevan vielä aiempaa ymmärrystä laaja-alaisempi ja yksilöllisempi asia.

Erään äidin puheessa nousi esille, että lapsi ei ole eron jälkeen halunnut tuoda esille sateenkaariperheellisyyttään ja on kertonut menevänsä biologisen äidin sijaan viikonloppuisän luokse. Lapsen perhemuodosta kertomatta jättäminen on tavanomaista, ja se voi ilmetä piilotteluna tai valehteluna. Piilottelun myötä lapsi ylläpitää normaaliuden kullisseja. Kertomatta jättäminen voi heikentää lapsen itsetuntoa ja turvallisuuden tunnetta (Aarnio 2014, 21).

Parisuhteen aikana elämä on voinut olla ikävää, ja toisen aikuisen käyttäytyminen lapsia kohtaan on voinut perustua biologisiin suhteisiin jo yhteiselon aikana. Parisuhteen päätyttyä lasten kohtelu on voinut vielä tarkemmin perustua biologisiin suhteisiin esimerkiksi siten, että ex-kumppani on suosinut omia lapsiaan, vaikka ei olisi varsinaisesti vienyt näitä mennessään. Erotilanne voi potentiaalisesti siis johtaa pitkäaikaiseen eriarvoiseen kohteluun, jonka seurauksista ei sateenkaariperheiden osalta ole tietoa.

Vanhemmuus eron jälkeen

Vanhemmuus yksin on äitien kokemuksen mukaan rankkaa, ja äidit kaipaavat arjen ja talouden jakamista. Etenkin totaaliyksinhuoltajuus koettiin raskaana. Jakamisen kaipuu voi äitien kokemuksen mukaan liittyä arjessa myös lasten kanssa olemiseen. Oma kasvatustyky voi väsyneenä heikentyä, ja lasten kanssa oleminen on intensiivistä. Lapsilla voi eron jälkeen olla ongelmia, joiden vuoksi vanhempi kaipaa tukea ja jakamista riippumatta siitä, mihin lapsen ongelmat liittyvät. Lapsen ongelmiin on joissakin perheissä voitu vastata yhteistyössä ex-kumppanin kanssa.

Eron jälkeinen vanhemmuus on äitien kokemusten mukaan toisaalta myös yksinkertaista, koska asioista ei tarvitse sopia muiden aikuisten kanssa. Parisuhteessa syntyneet yhteiset kasvatuseriaatteet edesauttavat vanhemmuuden sujumista yksin parisuhteen päätyttyä. Myös kunnioitus toisen vanhemmuutta kohtaan toimii vanhemmuuden sujuvuutta tukevana tekijänä. Erotilanteessa lapselle on tärkeää, että rutiinit säilyvät ja että lapsella on selvät säännöt ja rajat (Sateenkaariperheen ero-opas 2013, 20).

Äidit kuvasivat saaneensa tukea läheisiltään. Tuki on voinut olla lastenhoitoapua tai psykososiaalista tukea. Avun ohella lähipiirissä on voinut olla myös väliaikaista vihastumista parisuhteen päättyessä. Aiemmin on havaittu, että sateenkaariperheet tukeutuvat erityisen herkästi lähipiirin tukeen muiden tahojen sijasta (Kuosmanen & Jämsä 2007, 110). Tämä ei korostunut äitien kokemuksissa, vaan äidit kertoivat yhtä lailla ulkopuolisesta tuesta.

Tuen kaipuu äitien keskuudessa on ollut vaihtelevaa, kuten myös mahdollisuudet saada sitä. Usealla äidillä oli syntynyt tuen tarpeita parisuhteen loppuvaiheilla tai sen päättyessä. Vertaistuki on yksi tuen muoto, joka nousi esille. Avun piiriin hakeutumiseen saattoi olla korkea kynnyks joko haastatellulla äidillä tai tämän ex-kumppanilla. Tuen hakemista voidaan arastella, ja perheet voivat jäädä ilman tarvittavaa tukea (Sateenkaariperheen ero-opas 2013, 14). Aiemmin on todettu, että syrjinnän ja ennakkoluulojen pelko on estänyt sateenkaariperheiden vanhempia hakemasta apua ja tukea (Jämsä 2008, 94–95). Tässä tutkimuksessa tuen piiriin hakeutumisen korkean kynnyksen taustalla olevat syyt jäävät kuitenkin selvittämättä.

Parisuhteen päättymisen voi aiheuttaa pettymyksen, surun ja syyllisyyden tunteita äideissä. Ero voidaan kokea henkilökohtaisena epäonnistumisena. Syyllisyys voi äitien mukaan liittyä moniin asioihin, kuten asumisjärjestelystä päättämiseen, eroa edeltäneeseen aikaan tai uusiin parisuhteisiin. USA:ssa toteutetun pitkittäistutkimuksen eräässä vaiheessa havaittiin, että lesboäidit elävät elämää vahvasti lapsi sen keskiössä. Joissain tapauksissa äidit elävät niin kovasti lapsen keskittyen, että he laiminlyövät omaa parisuhdettaan. (Gartrell ym. 2011, 574.) Kääriäisen tutkimuksessa (2008, 84–85) vanhempien syyllisyyden kokemukset liittyivät muun muassa ajan puutteeseen, väsymykseen ja omien valintojen seurauksiin. Syyllisyyden kokemukset ovat siis osin hyvinkin samankaltaisia aiemman tutkimuksen kanssa.

Näyttämisen taakka

Sateenkaariperheenä elämiseen liittyy joidenkin äitien mielestä jo lähtökohtaisesti jonkinasteista näyttämisen taakkaa. Sateenkaariperheissä on tavallista, että omia kykyjä elää perhe-elämää joudutaan todistelemaan ulkopuolisille. Eron hetkellä vanhemmat voivat aristella elämäntilanteestaan kertomista, jotta he eivät leimaisi muita sateenkaariperheitä. (Sateenkaariperheen ero-opas 2013, 14.)

Sateenkaariperheen äitinä elämiseen liittyy epävarmuutta etenkin, jos juridinen suhde lapseen on epävarma, asianmukainen lainsäädäntö ei ole voimassa tai jos pari ylipäättään ei ole sen kaltainen, että parisuhdetta haluttaisiin virallistaa. Äitien kokemuksissa korostuvat parisuhteen virallistamisen vaatimukset lapsen juridisen turvan kohentamisen näkökulmasta. Osa pareista ei esimerkiksi olisi äitien mukaan valinnut rekisteröidä parisuhdetta, jos lapsen suhde ei-biologiseen vanhempaan olisi voitu muulla tavoin vahvistaa. Kansainvälisessä tutkimuksessa eronneiden naisparien lapset ovat kuvailleet, että heidän ei-biologinen äitinsä on jätetty erossa huomiotta ja tunnustuksetta (Goldberg & Allen 2013). Tässä tutkimuksessa osa vanhemmista oli lasten ei-biologisia vanhempia, mutta vastaavia kokemuksia ulkopuolelta tulleesta, biologiseen vanhemmuuteen perustuvasta mitätöinnistä ja sen kokemisesta ei havaittu.

Epävarmuuteen liittyy pelkoa lapsen menettämisestä. Pelko on todellinen, koska lapsi voidaan oikeasti menettää erossa ex-kumppanin matkaan. Lapsen menettämisen pelko on myös kansainvälisessä tutkimuksessa tunnistettu (esim. Gartrell ym. 2011, Allen 2007). Lapsen menettäminen aiheuttaa sisaruksille ikäviä kokemuksia, joihin ei äitien puheessa paneuduttu. Ikävä nousi päällimmäisenä kuvauksena esille. Vanhempana menetetyistä lapsesta on vaikea päästää irti.

Äitien kuvaukset eroon päättämisestä olivat lyhyitä, ja eroon päättämisen tavat eivät saaneet vanhempien puheessa kummempia merkityksiä. Kääriäisen (2008, 44) tutkimuksessa havaittua erosta yllättymistä ei tässä tutkimuksessa havaittu. Sekä Kääriäisen (2008, 38) haastatteleminen vanhempien että tässä tutkimuksessa haastateltujen äitien kokemuksista nousi esille parisuhteessa koettu väkivalta. Sateenkaariperheissä tapahtuva väkivalta on Suomessa toistaiseksi tutkimustiedon ulottumattomissa, mutta tiedetään, että samaa sukupuolta olevien parien suhteissa tapahtuu yhtä paljon väkivaltaa kuin heteroparien suhteissa (Marila-Penttinen 2015). Väkivallan kokemuksia voi leimata häpeä, joka estää asiasta puhumisen. Muutamien äitien kokemuksista nousi esille niin itseen kuin lapseenkin kohdistuva väkivalta.

Sateenkaariperhekyselyn mukaan 19 prosenttia sateenkaariperheistä on joskus hyödynttänyt lastensuojelun tarjoamia palveluita (Jämsä 2008, 312). Lastensuojelun kontakti nousi esille myös useissa äitien kokemuksissa. Erästä perhettä uhkailtiin lastensuojeluilmoituksilla, mutta ne jätettiin tekemättä. Äiti koki vahvasti, että tekemättä jättäminen liittyi sateenkaariperheellisyteen ja ajatukseen siitä, ettei toinen äiti voi lyödä lasta. Uskomusta tukevat vallalla vahvasti olevat asenteet väkivaltaa kohtaan esimerkiksi sen suhteen, ettei nainen voi olla väkivaltainen toista naista kohtaan (Marila-Penttinen 2015).

Ero sateenkaariperheessä

Sateenkaariperheyhteisössä on saatettu reagoida eroon eri tavoin. Erään äidin kokemuksen mukaan eroaminen on ollut tabu eikä siitä ole voitu puhua, kun taas erään toisen äidin havainnon mukaan sateenkaariperheyhteisössä on syntynyt sittemmin epävirallisia vertaistukiryhmiä. Parisuhteen päättäminen on tuntunut ikävän teon tekemiseltä koko sateen-

kaariyhteisöä kohtaan. Kokemus ei sinänsä ole poikkeava, koska yhteisö voi mahdollisesti kääntyä parisuhdetta päättävää pariskuntaa vastaan (Sateenkaariperheen ero-opas 2013, 16). Tästä johtuen moni sateenkaariperheen vanhempi pohtii eron kynnyksellä osallisuuttaan sateenkaariperheiden verkostoissa parisuhteen päättymisen jälkeen. Tämä pohdinta nousi esille myös äitien kokemuksissa, ja osa oli kokenut eron hetkellä luontevaksi lakata pitämästä yhteyttä muihin sateenkaariperheisiin. Toisaalta tutkimuksessa tuli esiin myös kuvaus siitä, että perheenä on esiinnytty eron jälkeen yhdessä esimerkiksi sateenkaariperheleirillä. Tämä oli aiheuttanut ihmetystä yhteisössä. Kansainvälisessä tutkimuksessa on havaittu, että parisuhteen päättyessä voidaan mahdollisesti etäännyä omista verkostoista ja piireistä (Allen 2007, 176). Vastaavaa ei havaittu tässä tutkimuksessa kuin yhdessä tapauksessa, jossa äidin sosiaaliset suhteet olivat kaventuneet parisuhteen aikana.

Äitien kokemuksissa toistui ajatus siitä, että ajantasaisen ja kattavan lainsäädännön merkitys korostuu nimenomaan hankalissa elämäntilanteissa. Äidit kuvailivat hoitaneensa perhesuhteiden virallistamisen pääosin vasta tilanteessa, jossa parisuhteen ongelmat olivat tiedossa. Virallistaminen on voinut olla oheishuoltajuuksien hakemista tai perheen sisäisen adoption järjestämistä. Tämä kokemus voi osaltaan olla riippuvainen siitä, että osa tarjolla olevista vaihtoehtoista, kuten perheen sisäinen adoptio, ei ole ollut voimassa lasten syntymän aikaan. Äidit kuvasivat, että hankalista tilanteista huolimatta vanhemmat kokivat viralliset perhesuhteet merkityksellisiksi, eikä esimerkiksi eron viivyttelyä adoptioprosessin odottamisen ajan ole kyseenalaistettu. Tämä on yksi lapsen huomioimisen muoto parisuhteen päättyessä.

Äitien toiveissa oli, että ammattilaisilla olisi enemmän tietoa ja tuntemusta sateenkaariperheistä. Eron hetki ei ole se, jolloin tuntuu hyvältä alkaa valistaa ammattilaisia omasta perhemuodosta. Sateenkaariperheen ero-oppaassa (2013, 14) mainitaan samansuuntaisesti, että normaalista poikkeavana perheenä ja ennakkotapauksena oleminen on raskasta ja että perheiden tulisi saada keskittyä hankalan tilanteen käsittelyyn ammattilaisten opastamisen sijaan. Eräs äiti esitti toiveen, että ammattilaiset uskaltaisivat kohdata erilaisia perheitä ja tilanteita rohkeammin ja osaisivat soveltaa olemassa olevia toimintatapoja. Vastaavia toiveita on esitetty myös muissa tutkimuksissa. Esimerkiksi ruotsalaisten naisparien äidit ovat esittäneet toiveita, että heidät huomioitaisiin paremmin omanlaisena perheenä eikä ”ihan normaali perhe” -muotin välityksellä (Wasshede, 2009). Moring (2013,

242) toteaa samaten, että onnellisuusmuurin purkaminen olisi tarpeen, jotta myös vaikeista teemoista olisi mahdollista keskustella. Tämän vapautumisen myötä perheet voitaisiin nähdä yksilöllisesti eikä pelkästään sateenkaariperheiden edustajina.

8.2 Johtopäätökset tiivistäen

Pyrin nyt tiivistämään tutkimuksesta tekemäni johtopäätökset ja kuvailemaan, mistä asioista tulin tutkijana yllätetyksi. Tarkasteltuani äitien kokemuksia rinnakkain aiemman tutkimuksellisen tiedon ja ymmärtämisen kanssa edelleen omasta elämismaailmastani pois päin pyrkien aloin vihdoinkin hahmottaa tutkittua aihetta aiemmasta käsityksestäni poikkeavalla tavalla. Moni kokemus näyttäytyi samanlaisessa valossa kuin aiempi tieto ja ymmärrys, mutta löysin myös yllättäviä aiheita. Ymmärsin, että muodostumassa oleva käsitys ilmiöstä vaati myös vielä alkuperäisiin litterointeihin palaamista ja haastattelujen tarkastelua suhteessa uuteen käsitykseeni. Aineistoon palaaminen oli hyödyllistä, koska sen myötä käsitykseni tutkimuksessa muodostuneesta tiedosta sai vahvistuksen.

Äidit kertoivat parisuhteen päättymisen vaikuttaneen omaan vanhemmuuteensa monin tavoin. Parisuhteen päättymisen aiheutti äideissä erilaisia tunteita – syyllisyyttä muun muassa. Parisuhteen päättymisen jälkeen äidit kaipasivat arjen ja talouden jakamista, koska vanhemmuus yksin on rankkaa. Toisaalta äidit kokivat elämän yksinkertaiseksi, koska heidän ei tarvitse päättää asioista toisen aikuisen kanssa ja he saavat elää oman näköistään vanhemmuutta. Äidit kertoivat haastatteluissa eron aiheuttaneen kommunikointihaasteita ex-kumppanin kanssa. Eron myötä vanhempana on joutunut myös sopimaan lasten asioista.

Äidit kokivat parisuhteen päättymisen vaikuttaneen lasten elämäntilanteeseen erityisesti käytännön asioissa. Eron myötä lapset ovat siirtyneet valtaosin vuoroasumiseen, ja lapsille on syntynyt kokemus omasta kodista. Lapsen kokemus erosta voi poiketa aikuisen kokemuksesta. Vanhempien parisuhteen päättymisen myötä myös lasten sosiaaliset suhteet muuttuvat. Lapsi muodostaa uudenlaista suhdetta vanhempiinsa, isovanhempiinsa, sisaruksiinsa ja ystäviinsä. Lapsia on voitu kohdella biologisiin perhesuhteisiin perustuen parisuhteen aikana ja sen päätyttyä. Vanhempien kokemusten mukaan on vaikeaa erottaa, mitkä lapsen asiat liittyvät eroon ja mitkä tavanomaiseen kasvuun ja kehitykseen.

Kahden äidin parisuhteen päättymiseen liittyy monenlaisia erityispiirteitä. Sateenkaariperheenä elämiseen liittyy lähtökohtaisesti näyttämisen taakkaa, ja eroaminen voidaan kokea ikävänä tekona sateenkaariperheyhteisöä kohtaan. Sateenkaariperheen äitinä olemiseen liittyy epävarmuutta esimerkiksi lapsen menettämisestä. Kahden äidin perheeseen voidaan suhtautua ennakkoluuloisesti ja jättää lastensuojeluilmoitus tekemättä. Äidit saavat tukea läheisiltään, mutta tuen saaminen ulkopuolisilta tahoilta voi myös olla hankalaa. Tuen tarpeet vaihtelevat. Ammattilaisten tietämystä tulisi lisätä, jotta sateenkaariperheet saisivat tarvitsemansa palvelut ja tulisivat kohdatuksi yksilöllisinä perheinä. Ero muuttaa äitien yhteyttä muihin sateenkaariperheisiin, ja eroon päätymistä voidaan oudoksua sateenkaariperheyhteisöissäkin.

Aiemman tutkimustiedon valossa ja omien ennakkokäsitysteni varassa käsitin, että vanhemmuus voi perustua biologisiin suhteisiin ennen eroa ja eron jälkeen. Tulin yllätetyksi myös sen suhteen, kuinka kokemus sisaruudesta voi olla erittäin vahva myös sateenkaariuusperheessä. Aiemmin on tutkittu, että kokemus sisaruudesta on vahva, jos lapset ovat eläneet pienestä pitäen yhdessä perheessä. On tutkittu, että on hyvä, jos lapsen suhde kaikkiin vanhempiin säilyy erossa. Tutkimuksessa selvisi, että lapsen suhde lähipiiriin voi muuttua erossa. Esimerkiksi lapsen suhde elämässään mukana olevaan isään voi heikentyä eron kynnyksellä, jos tapaamiset ovat riippuvaisia äideistä. Aiempaan tutkimustietoon suhteutettuna vaikuttaisi myös siltä, että äidit suhtautuivat perheen ulkopuolelta tulevaan apuun erotilanteessa myönteisemmin kuin aiemmin on havaittu. Äitien kokemuksia ulkopuolisesta tuesta ei ole tutkittu eroon liittyvän tuen osalta, mutta on tutkittu perheiden välttelevän palveluita esimerkiksi syrjinnän pelosta. Äidit kuvailivat kattavasti ulkopuolisen tuen tarpeita. Perheen ulkopuolisista palveluista puhuttiin pääosin neutraaliin tai myönteiseen sävyyn.

9 TUTKIMUKSEN ARVIOINTI JA POHDINTA

Tässä pro gradu -tutkielmassa on tutkittu äitien erokokemuksia. Haastattelin seitsemää eronnutta äitiä ja käytin litteroituja haastattelutekstejä tutkimusaineistona. Seitsemän äidin litteroidut haastattelutekstit tuntuivat tutkielman laajuuteen nähden juuri sopivan kokoiselta aineistolta. Äitien kokemusten perusteella kykenin vastaamaan asettamiini tutkimuskysymyksiin, vaikka äitien kokemukset olivat huomattavasti moniulotteisempia kuin osasin odottaa. Kokemusten moniulotteisuuden näkeminen on ollut osa tutkimusprosessia ja kasvavaa ymmärrystäni tutkittua ilmiötä kohtaan. Alkuperäisessä haastattelupyynnössä ja haastateltavien informointikirjeessä (liite 1) etsin haastateltavaksi kaikenlaisia sateenkaariperheen vanhempia. Tutkimukseen valikoitui lopulta äitejä, jotka olivat eronneet parisuhteesta samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa. Tämä taisi olla minulle kokemattomana tutkijana onnekas sattuma. Arvelen, että sattuma mahdollisti minulle tutkimuksen kokonaisuuden hahmottamisen läpi tutkimusprosessin.

Suoritin tutkimuksen empiirisen osion parhaan kykyni mukaan huolella ja valitun metodin mukaisesti. Pyrin asennoitumaan fenomenologisen tutkimusasetteen mukaisesti jo tutkimuksen suunnitteluvaiheessa. Toteutin aineiston keruun eli haastattelut siten, että yritin tarjota vanhemmille mahdollisuuden kuvailla omia eläviä kokemuksiaan omasta elämismaailmastaan käsin. Yritin häivyttää itseni ja oman elämismaailmani tutkimus-tilanteesta siinä kuitenkaan täysin onnistumatta. Kokemattomuuteni haastattelujen tekijänä vaikutti väkisin avoimiin haastatteluihin, joita suoritin. Haastatteluissa käsitellyt aiheet olivat arkoja, ja kamppailin oman roolini kanssa. Välillä ajauduin keskustelemaan vanhempien kanssa tavalla, joka ei sopinut yhteen sulkeistamisen kanssa. Huomasin myös, että omat ominaisuuteni, kuten empaattisuus, haastoivat olemistani haastattelutilanteessa. Aineiston litteroinnin jälkeen pyrin olemaan rehellinen ja jättämään sulkeistamisen kannalta epäonnistuneet kohdat haastatteluista huomiotta.

Litteroinnin yhteydessä kohtasin jälleen oman kokemattomuuteni tutkimuksen tekijänä – ja etenkin fenomenologisen tutkimuksen tekijänä. Litteroidussa tekstissä tutkimushaastattelun kulku on rehellisesti ja aidosti kuvattuna nähtävissä. Tunnistin, että oma kamppailuni tutkijan roolin kanssa näkyi jossain määrin haastattelujen kulun kömpelytenä. Litteroinnin yhteydessä minulle realisoitui se, että kirjaimellisesti kaikki tutkimuksessa

mahdollisesti käytettävä tieto sisältyy litteroituihin aineistoihin eikä vanhemmilta ole jälkikäteen ollut mahdollista kysyä tarkentavia kysymyksiä. Kyvyttömyyteni esittää vanhemmille aiheeseen sopivia lisäkysymyksiä haastattelutilanteessa harmitti minua toden teolla litteroinnin ja aineistoon tutustumiseen yhteydessä. Olisin voinut olla herkempi kuulemaan äitien kertomaa ja olisin rohkeammin voinut esittää lisäkysymyksiä äitien kertomaan liittyen. Tämä asia ei ollut kuitenkaan enää korjattavissa, joten tyydyin olemassa olevaan aineistoon – yhtään sitä vähättelemättä. Myöskään oman position muuttaminen haastattelutilanteissa ei ollut mahdollista, joten hyväksyin oman kokemattomuuteni tutkijana ja siirryin tutkimuksessa eteenpäin.

Fenomenologista tutkimussuuntausta valitessani en ehkä täysin kyennyt ymmärtämään siihen liittyvän analyysimetodin tarkkuutta ja vaativuutta. Tarkkuus ja vaativuus eivät sinänsä ole olleet haasteellisia toteuttaa, mutta ne ovat vieneet todella paljon aikaa. Metodologinen ymmärrykseni on laajentunut ja syventynyt valtavasti koko tutkimuksen teon aikana. Tutkielman toteuttaminen eksistentiaalis-fenomenologisesti ei ole ollut helpoin mahdollinen ratkaisu, ja useita kertoja analyysiä tehdessäni koin houkutusta vaihtaa metodi johonkin toiseen. Samalla kun metodin hitaus heikensi halukkuuttani jatkaa valitsemallani metodologisella tiellä, kykenin kuitenkin näkemään, mihin se oli minua vievässä. Ymmärsin, että analyysivaiheiden kanssa kamppailemalla ja ne huolellisesti suorittamalla on mahdollista saavuttaa uutta tietoa ja ymmärrystä aiheesta. Se motivoi jatkamaan.

Tutkimuksen teon myötä olen oppinut uutta sateenkaariperheiden eroista, mutta tutkimus on nostanut esiin myös useita uusia kysymyksiä, joihin en tämän tutkimuksen puitteissa kyennyt vastaamaan. On luonnollista, että fenomenologisen tutkimuksen lopputulemana tutkija ymmärtää ilmiöstä jotakin mutta että asioita jää myös hämärän peittoon (Lehtomaa 2008, 192). Tulevaisuudessa on syytä jatkaa sateenkaariperheiden erotilanteiden tutkimista myös muunlaisissa sateenkaariperheissä kuin naisparien muodostamissa perheissä. Tutkimattomia aiheita parisuhteen päättymiseen liittyen on lukuisia, mutta haluan nostaa esille joitakin mielestäni mielenkiintoista ja tärkeitä jatkotutkimusaiheita.

Sateenkaariperheiden erotilanteet ovat kirjavia käytännöiltään, ja niissä on muun muassa tukiverkoston monimuotoisuuteen liittyviä erityispiirteitä: eroamista on voitu oudoksua myös sateenkaariperheiden keskuudessa. Eroista ei myöskään ole tilastotietoa, joten koko

eroilmiön kuvaaminen yleisemmin olisi tarpeellista. Ehdotan, että jatkotutkimuksissa kartoitettaisiin sateenkaariperheen vanhempien, niin parisuhteessa elävien kuin eronneidenkin, käsityksiä parisuhteen päättymisestä ja asenteita sitä kohtaan. Tätä aihetta tutkimalla saataisiin arvokasta tietoa eroilmiöstä yhteisön sisältä käsin eikä esimerkiksi tutkimuskirjallisuuden tai tilastojen määrittelemänä.

On useasti todettu, että sateenkaariperheiden erotilanteessa on vaarana perheen jakautuminen biologisten perhesiteiden perusteella. Jatkotutkimuksissa olisi hedelmällistä tutkia tarkemmin sateenkaariperheiden perhedynamiikkaa biologisten suhteiden pohjalta. Yksi näkökulma aiheeseen voisi olla lasten kohtelu perheessä – niin vanhempien parisuhteen aikana kuin sen päätyttyä. Aihetta tutkimalla voitaisiin mahdollisesti tunnistaa paremmin erotilanteeseen vaikuttavia riskitekijöitä. Lähisuhde- ja perheväkivalta sateenkaariperheissä voisi myös olla yksi tulevan tarkastelun kohde. Lisäksi olisi avartavaa kuulla eroista lasten näkökulmasta. Mieleeni painui haastatteluja tehdessäni erityisesti erään äidin kaunis kuvaus lapsen kokemuksesta sisaruudesta. Sen vuoksi ehdotan, että jatkotutkimuksessa selvitetäisiin myös sateenkaariperheiden lasten sisarussuhteita kaikenlaisissa perhemuodoissa. Sisarussuhteiden tarkastelu toisi jälleen uutta, arvokasta tietoa siitä todellisuudesta, missä sateenkaariperheissä elävät lapset todella elävät.

Tässä pro gradu -tutkielmassa olen kulkenut Anna Moringin (2013) viitoittamalla tiellä, jonka päämääränä on tuoda aiemmasta sateenkaariperhepuheesta poikkeavia aiheita tarkasteluun ja sen myötä avata uusia mahdollisuuksia sateenkaariperheiden kohtaamiselle. Tätä tietä kuljettuani toivon, että jatkotutkimuksia tehtäessä tartuttaisiin reippaasti hankaliin, jopa tabuina pidettyihin aiheisiin sateenkaariperheisiin liittyen. Sosiaalityön alalla vaikeisiin aiheisiin tarttumista voi helpottaa vahva ammattietiikka, jonka pohjalta syntyy velvollisuus tuoda epäkohtia esille.

Tämän tutkimuksen keskiössä ovat äitien kokemukset parisuhteen päättymisestä sateenkaariperheissä. Kokemusten kuvaaminen ei olisi ollut mahdollista ilman tutkimukseen osallistuneita haastateltavia. Tutkimukseen osallistui seitsemän rohkeaa äitiä, jotka halusivat kertoa erokokemuksistaan minulle. Olen enemmän kuin kiitollinen näille äideille, jotka osallistuivat haastatteluihin ja jakoivat kokemuksiaan minulle. Ilman osallistuneiden äitien apua ei olisi koko tutkimusta.

LÄHTEET

Aamulehti (2016) Sijaissynnytys olisi sallittava Suomessakin. Pääkirjoitus 16.4.2016.

Aarnio, Kia (2014) Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet. Kirjallisuuskatsaus. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi 2014 (6).

Allen, Katherine R. (2007) Ambiguous Loss After Lesbian Couples With Children Break Up: A Case for Same-Gender Divorce. *Family Relations* 56 (2), 175–183.

Andersson, Gunnar & Noack, Turid & Seierstad, Ane & Weedom-Fekjaer, Harald (2006) The demographics of same-sex marriages in Norway and Sweden. *Demography* 46 (1), 79–98.

Andersson, Gunnar & Noack, Turid (2010) Legal advances and demographic developments of same-sex unions in Scandinavia. *Zeitschrift für Familienforschung* 22, 87–101.

Aula, Maria Kaisa (2016) Uuden perhepolitiikan aika? Blogikirjoitus. Väestöliiton blogi. Luettu 30.9.2016.

<https://vaestoliitonblogi.com/2016/09/30/uuden-perhepolitiikan-aika/>

Gartrell, Nanette & Bos, Henry & Peyser, Heidi & Deck, Amalia & Rodas, Carla (2011) Family Characteristics, Custody Arrangements, and Adolescent Psychological Well-Being After Lesbian Mothers Break Up. *Family Relations* 60 (5), 572–585.

Goldberg, Abbie E. & Allen, Katherine R. (2013) Same-Sex Relationship Dissolution and LGB Stepfamily Formation: Perspectives of Young Adults with LGB Parents. *Family Relations* 62, 529–544.

Goldberg, Abbie E. & Garcia, Randi (2015) Predictors of Relationship Dissolution in Lesbian, Gay, and Heterosexual Adoptive Parents. *Journal of Family Psychology* 29 (3), 394–404.

Heikkilä, Hanna Kaisa (2013) Biologisesta vanhemmuudesta sosiaaliseen vanhemmuuteen – Suomen vanhemmuslainsäädäntö sateenkaariperheiden ja lapsen edun näkökulmasta. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Jämsä, Juha (toim.) (2008) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Juva: PS- kustannus.

Kalmijn, Matthijs & Loeve, Anneke & Manting, Dorien (2007) Income Dynamics In Couples and the Dissolution of Marriage and Cohabitation. *Demography* 44 (1), 159–179.

Kataja ry. (2013) Sateenkaariparit-hankkeen 2014–2016 tarvekartoitus. Luettu 20.2.2016.
<http://www.katajary.fi/images/dokumentit/Sateenkaariparit-projektin-tarvekartoitus-2013.pdf>

Kela (2017a) Näin sateenkaariperheiden etuudet muuttuvat maaliskuussa. Luettu 5.4.2017.
http://www.kela.fi/kela-tarpit/-/asset_publisher/NRuwl5uK5HK/content/sateenkaariperheiden-kela-asiat-uudistuvat-pysy-perilla-etuuksistasi-?_101_INSTANCE_NRuwl5uK5HK_redirect=%2Fkela-tarpit%2F

Kela (2017b) Sateenkaariperheiden perhe-etuudet vanhan lainsäädännön mukaan. Luettu 5.4.2017.
<http://www.kela.fi/sateenkaariperheiden-etuudet-ennen-1.3.2017>

Kuosmanen, Paula & Jämsä, Juha (toim.) (2007) Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. Helsinki: Edita.

Kurdek, Lawrence A. (2004) Are Gay and Lesbian Cohabiting Couples *Really* Different From Heterosexual Married Couples? *Journal of Marriage and Family* 66, 880–900.

Kyrönlampi-Kylmänen, Taina (2007) Arki lapsen kokemana. Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Väitöskirja. Lapin yliopisto.

Kääriäinen, Aino (2008) Ero haastaa vanhemmuuden. Neuvo-projekti. Lastensuojelun keskusliitto. Helsinki: Libris.

Latomaa, Timo (1999) Psykologinen ymmärtäminen. Julkaisematon opetusmoniste. Oulun yliopisto.

Latomaa, Timo (2008) Ymmärtävä psykologia: Psykologia rekonstruktiivisena tieteenä. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Juha (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys –Tulkinta – Ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print, 17–88.

Lau, Charles Q. (2012) The Stability of Same-Sex Cohabitation, Different-Sex Cohabitation, and Marriage. *Journal of Marriage and Family* 74, 973–988.

Lehtomaa, Merja (2008) Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: Haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Juha (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys –Tulkinta – Ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print, 163–194.

Marila-Penttinen, Leena (2015) Sateenkaariperheiden auttaminen ja lähisuhdeväkivalta. THL-Blogi. Luettu 17.6.2016.

<https://blogi.thl.fi/blogin-nayttosivu/-/blogs/sateenkaariperheiden-auttaminen-ja-lahisuhdevakivalta>

Mesiäislehto-Soukka, Helinä (2005) Perheenisäys isien kokemana – fenomenologinen tutkimus. Väitöskirja. Oulun yliopisto.

Moring, Anna (2013) Oudot perheet. Normeja ja ihanteita 2000-luvun Suomessa. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.

Nikander, Carita & Salin, Milla & Hakovirta, Mia (2016) Kelpaavatko samaa sukupuolta olevat parit vanhemmiksi? Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta nais- ja miesparien vanhemmuuteen. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (5), 516–527.

Nikkola, Tiina (2011) Oppimisen esteet ja mahdollisuudet ryhmässä. Syyllisyyden kehittyminen syntipukki-ilmiöksi opiskeluryhmässä ohjaajan tulkitsemana. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto.

Niskanen, Sirkka (2008) Hermeneuttisen psykologian tieteenfilosofinen traditio. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Juha (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys –Tulkinta – Ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print, 89–114.

Pawelski, James G. & Perrin, Ellen C. & Foy, Jane M. & Allen, Carole E. & Crawford, James E. & Del Monte, Mark & Kaufman, Miriam & Klein, Jonathan D. & Smith, Karen & Springer, Sarah & Tanner, J. Lane & Vickers, Dennis L. (2006) The Effects of Marriage, Civil Union, and Domestic Partnership Laws on the Health and Well-being of Children. *Pediatrics* 118 (1), 349–364.

Peplau, Letitia Anne & Fingerhut, Adam W. (2007) The Close Relationships of Lesbian and Gay Men. *Annual Review of Psychology* 58, 405–424.

Perttula, Juha (1996) Ihmistieteiden tiedonmuodostus ja tutkimusetiikka. Teoksessa Palmroth, Aino & Nurmi, Ismo (toim.) Alttiiksi asettumisen etiikka. Laadullisen tutkimuksen eettisiä kysymyksiä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 83–108.

Perttula, Juha (1998) *The Experienced Life-Fabrics of Young Men*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Perttula, Juha (2000) Kokemuksesta tiedoksi: fenomenologisen metodin uudelleen muotoilua. *Kasvatus* 31 (5), 428–442.

Perttula, Juha (2008) Kokemus ja kokemuksen tutkius: Fenomenologisen erityistieteen tieteen-teoria. Teoksessa Perttula, Juha & Latomaa, Juha (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – Tulkinta – Ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print, 115–162.

Perttula, Juha & Latomaa, Timo (toim.) (2008) Kokemuksen tutkimus. Merkitys –Tulkinta – Ymmärtäminen. Tampere: Juvenes Print.

Pohjanpää, Kirsti (2013a) Sateenkaariperheen työläs matka tilastoperheeksi. Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 3/2013.

Pohjanpää, Kirsti (2013b) Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin Tilastokeskus. Hyvinvointikatsaus 3/2013.

Rissanen, Antti & Kääriäinen, Aino & Rantala, Kati & Sarasoja, Laura & Aikio, Marjut (2017) Vuoroasumisen periaatteet ja sopiminen vanhempien ja viranomaisten käsityksinä. Janus 25 (1), 38–56.

Sateenkaariperheet ry. (2013) Sateenkaariperheen ero-opas.

Sateenkaariperheet ry. Perheoikeus. Luettu 5.4.2017.

<http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=224>

Sateenkaariperheet ry. Sateenkaariperheen byrokratiaa. Luettu 5.4.2017.

<http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=72>

Sateenkaariperheet ry. Tutkimuksia ja opinnäytetöitä. Luettu 15.4.2017.

<http://www.sateenkaariperheet.fi/index.php?item=79>

Seta (2017) Avioliittolaki. Luettu 5.4.2017.

<http://seta.fi/avioliittolaki/>

Solantaus, Tytti (2008) Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Teoksessa Jämsä, Juha (toim.) (2008) Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville. Juva: PS- kustannus, 72–85.

Söderström-Anttila, Viveca & Suikkari, Anne-Maria (2016) Sijaissynnytys tulisi sallia Suomessa. Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim 2016 132 (21), 1932–1933.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (2016) Sateenkaariperheet lastensuojelun asiakkaina. Lastensuojelun käsikirja. Luettu 8.4.2017.

<https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/erityiskysymykset/sateenkaariperheet-lastensuojelun-asiakkaana>

Tilastokeskus (2014) Erolasten arki ei välity tilastoihin. Luettu 9.1.2017.

http://www.stat.fi/artikkelit/2014/art_2014-02-26_007.html?s=0

Tilastokeskus (2015) Lapsiperheet alle 18-vuotiaiden lasten määrän ja perhetyypin mukaan 31.12.2015. Taulukko. Luettu 9.1.2017.

http://www.stat.fi/til/perh/2015/02/perh_2015_02_2016-11-25_tau_011_fi.html

Tilastokeskus (2016) Siviilisäädyn muutokset, avioliiton solmineiden ja avioeronneiden keski-ikä 2006–2015. Taulukko. Luettu 9.1.2017.

http://www.stat.fi/til/ssaaty/2015/ssaaty_2015_2016-04-21_tie_001_fi.html

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2009) Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymis-tieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakoarvioinnin järjestä-miseksi.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (2012) Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsittely Suomessa.

Vihavainen, Suvi (2016a) ”Tämä on suuri voitto” – naispari iloitsee hedelmöityshoitojen avau-tumisesta sairaaloissa muillekin kuin heteropareille. Helsingin sanomat.

Vihavainen, Suvi (2016b) Johtajaylilääkärit uhmaavat 30 000 euron sakkoja – eivät aio vielä tarjota hedelmöityshoitoja naispareille ja itsellisille naisille. Helsingin sanomat.

Wasshede, Lena (2009) Lesbiska barnfamiljers möten med hälsö- och sjukvården. Pro gradu - tutkielma. Högskolan Väst.

Westlund, Jennie (toim.) (2009) Regnbågsfamiljers ställning i Norden. Politik, rättigheter och villkor. Oslo: NIKK Publikationer 2009:1.

Wiik, Aarskaug Kenneth & Seierstad, Ane & Noack, Turid (2014) Divorce in Norwegian Same-Sex Marriages and Registered Partnerships: The Role of Children. Journal of Marriage & Family 76 (5), 919–929.

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto (2014) Tietoa tietoaarkistosta tutkimukseen osallistuvalla. Luettu 10.4.2016.

http://www.fsd.uta.fi/shared/resources/2014_esite_tutkittaville_FIN.pdf

Lait ja kansalaisaloitteet:

Hedelmöityshoitolaki 1237/2006

Isyyslaki 11/2015

Kansalaisaloite tasa-arvoisesta avioliittolaista KAA 3/2013 vp

Laki rekisteröidystä parisuhteesta 950/2001

Äitiyslakialoite KAA3/2016 vp

LIITTEET

LIITE 1. INFORMOINTIKIRJE HAASTATELTAVILLE

Hyvä vastaanottaja,

olen sosiaalityön pääaineopiskelija Helsingin yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa ja etsin haastateltavia pro gradu -tutkielmaani. Pro gradu -tutkielmani käsittelee sateenkaariperheiden erotilanteita vanhempien kokemuksista käsin. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tieteellistä tietoa sateenkaariperheiden erotilanteista jo olemassa olevan kokemustiedon rinnalle. Olen kiinnostunut eronneiden sateenkaariperheen vanhempien kokemuksista erosta ja sen myötä myös lapsen asemasta erossa.

Etsin haastateltavaksi eronneita sateenkaariperheen vanhempia, jotka ovat halukkaita kertomaan omista kokemuksistaan eroon liittyen. Vanhempia ovat tutkimuksessani kaikki sateenkaariperheen aikuiset, jotka kokevat itsensä vanhemmiksi. Vanhempia ovat siis juridisten ja biologisten vanhempien ohella myös perheen sosiaaliset vanhemmat ja ne, joilla ei ole lapsen biologista tai juridista suhdetta. Erolla tarkoitan kaikkia lapsen vanhempien välisiä eroja (avoero, avioero, ero rekisteröidystä parisuhteesta, ero parisuhteesta).

Osallistuminen haastatteluun on vapaaehtoista ja haastateltavalla on koska tahansa oikeus keskeyttää osallistumisensa, kieltäytyä vastaamasta hänelle esitettyyn kysymykseen tai kieltää oman haastatteluaineiston käyttö tutkimustuloksia analysoidessa. Haastattelu kestää noin 45 minuuttia. Haastattelu nauhoitetaan, jonka jälkeen se kirjoitetaan tekstitiedostoksi. Nauhoite hävitetään ja tekstitiedostosta poistetaan kaikki sellaiset tiedot, joista haastateltava voidaan tunnistaa, esimerkiksi nimitiedot. Haastateltavat saavat itse päättää arkistoidaanko tutkimusmateriaali mahdollisia myöhempiä tutkimusprojekteja varten. Tutkimustulokset raportoidaan kirjallisessa työssä, joka julkaistaan Helsingin yliopistossa. Haastateltavien kokemuksista raportoidaan tutkimusjulkaisussa siten, ettei yksittäisiä henkilöitä voida tunnistaa. Tutkimuksen on määrä valmistua joulukuussa 2016. Mikäli teille herää kysymyksiä tutkimukseen liittyen, voitte ottaa yhteyttä minuun sähköpostitse tai puhelimitse.

Ystävällisin terveisin,

Iida Jauhiainen

Iida.jauhiainen@helsinki.fi

LIITE 2. SUOSTUMUSLOMAKE

Sateenkaariperheen lapsen asema erossa ja sen jälkeen

Olet osallistumassa sosiaalityön pro gradu -tutkielmaan, joka käsittelee sateenkaariperheiden erotilanteita. Tutkimuksen toteuttaa sosiaalityön pääaineopiskelija Iida Jauhiainen ja tutkimus tehdään osana Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan maisterivaiheen opintoja. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa tieteellistä tietoa sateenkaariperheiden ero-tilanteista jo olemassa olevan kokemustiedon rinnalle. Tutkimuksen työnimenä on *Sateenkaariperheen lapsen asema erossa ja sen jälkeen*. Tutkimuksen keskiössä ovat eronneiden sateenkaariperheen vanhempien kokemukset erosta ja sen myötä myös lapsen asemasta erossa.

Haastattelen tutkimusta varten eronneita sateenkaariperheen vanhempia, jotka ovat halukkaita kertomaan omista kokemuksistaan eroon liittyen. Vanhempia ovat tutkimuksessani kaikki sateenkaariperheen aikuiset, jotka kokevat itsensä vanhemmiksi. Erolla tarkoitan kaikkia lapsen vanhempien välisiä eroja (mm. avoero, avioero, ero rekisteröidystä parisuhteesta, ero parisuhteesta).

Osallistuminen haastatteluun on vapaaehtoista ja sinulla on koska tahansa oikeus keskeyttää osallistuminen tai kieltäytyä vastaamasta sinulle esitettyyn kysymykseen. Voit halutessasi perua myös tämän suostumuksen ennen tutkimuksen päättymistä. Haastattelu kestää noin 45 minuuttia. Haastattelu nauhoitetaan, jonka jälkeen se kirjoitetaan tekstitiedostoksi. Nauhoite säilytetään siten, että vain tutkijalla on pääsy siihen ja se hävitetään välittömästi litteroinnin jälkeen. Litterointiprosessissa haastattelusta poistetaan kaikki sellaiset tiedot, joista haastateltava voidaan tunnistaa, esimerkiksi nimitiedot. Haastateltavat saavat itse päättää arkistoidaanko tutkimusmateriaali mahdollisia myöhempiä tutkimusprojekteja varten.

Tutkimustuloksista raportoidaan kirjallisessa työssä, joka julkaistaan Helsingin yliopistolla. Haastateltavien kokemuksista raportoidaan tutkimusjulkaisussa siten, ettei yksittäisiä henkilöitä voida tunnistaa. Tutkimuksen on määrä valmistua joulukuussa 2016.

Allekirjoituksellani annan suostumukseni haastatteluun.

Paikka ja aika

Allekirjoitus

Annan myös suostumuksen tunnistetiedottoman tutkimusmateriaalin säilyttämiseen mahdollisia jatkotutkimuksia varten: Kyllä Ei